

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

6

ROČNÍK 25 (LII)
PRAHA
ČERVEN
1979
CENA 10 KčS

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDELSTVÍ

Vědecký časopis ZEMĚDELSKÁ EKONOMIKA

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), doc. ing. Milan Brannický, CSc., ing. Emil Dívila, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Maláková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1979

Vědecký časopis ZEMĚDELSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozboru a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

Научный журнал ZEMĚDELSKÁ EKONOMIKA публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издаёт Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

The scientific journal ZEMĚDELSKÁ EKONOMIKA published studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDELSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiete der Ökonomik. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

Za podmínek rozvinutého socialismu jsou pro zemědělství, stejně jako pro ostatní odvětví, typické hluboké změny výrobních sil a výrobních vztahů. Na jejich základě si vytváří vlastní sociálně ekonomický mechanismus, napomáhající k další specializaci, koncentraci, důsledné intenzifikaci, zefektivňování výroby a urychlenému řešení sociálně ekonomických úkolů v rozvíjení vesnice.

Pro vytvoření takového mechanismu má největší význam — jak konstatoval XXV. sjezd KSSS — důsledné rozvíjení zemědělsko-průmyslové integrace, která je jednou z nejvyspělejších forem zespolečenšťování výroby. Představuje přechod k zásadně novému systému vztahů mezi zemědělstvím, průmyslem a dalšími sférami na základě jejich technologické, organizačně správní, ekonomické a sociální jednoty.

V souvislosti s integrací v ekonomice se rychle zvyšuje počet mezi-odvětvových seskupení; to je kvalitativně nová etapa ve vývoji forem výrobní organizace. Postupně v ní dozrávají předpoklady pro dosažení „nejvyšší syntézy — svazku zemědělství s průmyslem“¹⁾; jak předvídali zakladatelé marxismu-leninismu, bude tento svazek charakterizován maximální efektivností výroby a překonáním sociálně ekonomických rozdílů mezi městem a vesnicí, dělnickou třídou a kolechozním rolnictvem.

Zkušenosti Sovětského svazu ukazují, že zemědělsko-průmyslová integrace není jednorázová akce, nýbrž dlouhodobý proces. Konkrétní formy vzájemných vztahů zemědělství s průmyslem se zdokonalují podle úrovně výrobních sil, prohloubení dělby a kooperace práce, specializace a koncentrace výroby v každé historické etapě.

Zaměření na zemědělsko-průmyslovou integraci v SSSR, odpovídající etapě rozvinutého socialismu, vytyčil program KSSS a potvrdil XXV. sjezd KSSS. Příslušné úkoly pak konkretizovalo usnesení ÚV KSSS „O dalším rozvíjení specializace a koncentrace zemědělské výroby na základě mezipodnikové kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace“. V tomto usnesení jsou vymezeny strategické a taktické postupy při zásadní ekonomické i sociální přestavbě vesnice, dále teoreticky rozváděny kooperace a integrace, přesně formulovány úkoly pro praxi, včetně hlavních způsobů, jak je řešit.

„Vědeckotechnický pokrok, zřizování velkých specializovaných podniků a sdružení v zemědělství — zdůrazňuje se v usnesení ÚV KSSS — skýtá

¹⁾ K. Marks i F. Engels: Soč. t. 23, s. 514

příznivé předpoklady pro další rozvoj zemědělsko-průmyslové integrace, organické spojování zemědělské výroby s průmyslem a tudíž pro vytvoření rozsáhlé celostátní sítě zemědělsko-průmyslových podniků a sdružení...²⁾

Úkoly v rozvíjení zemědělsko-průmyslové integrace dále konkretizovalo červencové plénum ÚV KSSS (1978). V referátu soudruha L. I. Brežněva, v usnesení pléna, usneseních ÚV KSSS a Rady ministrů SSSR o otázkách dalšího rozvíjení a zefektivňování zemědělské výroby, schválených uvedeným plénem, je přesně formulována celá řada konkrétních úkolů v rozvíjení zemědělsko-průmyslové integrace. Počítá se s rozsáhlým celostátním vytvářením chozrasčotních sdružení pro výrobu a zpracování zeleniny a brambor, zahrnujících specializovaná hospodářství na výrobu těchto produktů i podniků na jejich skladování a zpracovávání. Jde tu rovněž o spojení výroby a průmyslové přípravy krmiv, aktivnější integraci ve výrobě živočišných produktů.

Konkrétní opatření byla rovněž vytyčena pro zřizování zemědělsko-průmyslových seskupení ve výrobě a zpracování technických plodin. Ministerstvu zemědělství SSSR a ministerstvu potravinářského průmyslu bylo mimo jiné uloženo, aby společně s radami ministrů RSFSR, Ukrajiny a Moldávie zajistila realizaci opatření ke zřízení zemědělsko-průmyslových sdružení pro výrobu a zpracování cukrovky v uvedených republikách. V letech 1981–1985 má být rovněž vybudováno 95 závodů na zpracování kukuřičného osiva ve specializovaných semenářských, experimentálně výrobních a školních hospodářstvích.³⁾

Konkrétní úkoly byly vytyčeny také v rozvíjení zemědělsko-průmyslové integrace na úseku výroby a zpracování bavlny, lnu, slunečnice, jakož i v dalším rozvíjení tohoto procesu v ovocnářství, vinohradnictví, vinařství a v pěstování siličnatých rostlin.

Nejdůležitějším charakteristickým znakem zemědělsko-průmyslové integrace za současných podmínek je skutečnost, že se tento proces zákonitě rozvíjí na základě a v jednotě s mezipodnikovou kooperací, která nejen urychluje vytváření předpokladů pro zemědělsko-průmyslovou integraci, ale stále častěji v ní nalézá jeden z konkrétních projevů. Zemědělství se spojuje s průmyslem a jinými odvětvími na kooperačním základu.

KSSS považuje specializaci a koncentraci zemědělské výroby na základě rozsáhlé kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace za hlavní zaměření dalšího rozvoje socialistického zemědělství, za novou etapu praktické realizace idejí Leninova družstevního plánu.

Zemědělsko-průmyslová integrace na základě a v jednotě s mezipodnikovou kooperací konkrétně znamená vytváření společných drůbežářských kombinátů, výkrmných a jiných chovatelských podniků, skleníkových kombinátů, společných ovocných sadů, hospodářství na výrobu a přípravu krmiv aj. s organickým skloubením vysoce vyspělých zemědělských, průmyslových a jiných složek; zřizování mezikolchozních a sovchozně kolchozních podniků na zpracování zemědělských produktů; vznik výrobních sdružení za účasti kolchozů, sovchozů, podniků potravinářského, masného, mléčného a jiného průmyslu, obchodu a vědeckých institucí.

²⁾ O dalnějšem razvitii specializacii i koncentracii s. ch. proizvodstva na baze mezchozjajstvennoj kooperacii i agropromyšlennoj integracii. Politizdat 1976, str. 9

³⁾ Pravda ze 4. července 1978

L. I. Brežněv zdůraznil tyto nové jevy slovy: „Rozvoj specializace přispívá ke vzniku vyšších forem kooperace, jsou-li součástí sdružení vedle kolchozů a sovchozů také státní průmyslové podniky.“⁴⁾

Rozvoj zemědělsko-průmyslové integrace v jednotě s mezipodnikovou kooperací je podmíněn tím, že postupně s vytvářením společných podniků a mezipodnikových sdružení nastává přechod k vysoce vyspělé velkovýrobě, používající jednotných zemědělsko-průmyslových soustav strojů, dále urychlená přeměna zemědělské práce na druh práce průmyslové a sblížení zemědělství s průmyslem v energetické vybavenosti práce a stupni koncentrace i specializace výroby. Za těchto podmínek je technologická, organizační a ekonomická jednota vzájemně spjatých specializovaných zemědělských, průmyslových a jiných podniků (provozů) objektivní nutností.

Efektivnost zemědělsko-průmyslových seskupení závisí na tom, nakolik správně byly vyřešeny základní otázky jejich činnosti: zda jejich vznik provázely správné zásady, zda byly uvedeny do souladu systémy plánování, řízení, chozrasčotních vztahů, ekonomického stimulování, materiálně technického zabezpečení aj.

Pro současnou etapu jsou charakteristické nejrozmanitější formy spojování odvětví. Lze to přisuzovat nesoučasnému dozrávání předpokladů, zvláštějnostem jednotlivých odvětví a dalším důvodům.

K hlavním organizačním formám zemědělsko-průmyslové integrace v SSSR za současných podmínek patří: zemědělsko-průmyslový podnik, výrobní zemědělsko-průmyslové sdružení základního stupně, zemědělsko-průmyslové sdružení na oblastní (krajské) úrovni, zemědělsko-průmyslové sdružení na republikové a svazové úrovni.

Zemědělsko-průmyslový podnik je forma spojení zemědělské a průmyslové výroby, při níž se přiměřeně k ekonomické účelnosti sleduje organizační, technologická a ekonomická jednota útvarů, zabývajících se výrobou, zpracováním a skladováním zemědělských produktů a výrobně technickými i jinými službami zemědělské výrobě, včetně jejích návazných odvětví. To je dnes nejjednodušší, nejpřístupnější a nejrozšířenější forma integrace. Je reprezentována velkosovchozy, velkokolchozy a společnými zemědělsko-průmyslovými podniky.

Žádný jejich útvar nemá právní samostatnost; bilance je jednotná. Zisky i ztráty tvoří jeden celek, pobídkové fondy jsou společné.

Podle neúplných údajů z roku 1977 bylo v Sovětském svazu 466 velkosovchozů zaměřených na vinohradnictví a vinařství a 208 velkosovchozů zaměřených na ovocnářství, zelinářství a konzervářské zpracování ovoce i zeleniny.

Ve více než 70 velkosovchozech je kombinováno pěstování se zpracováním brambor na škrob a líh. Výroba s úpravou masa je kombinována ve více než 300 drůbežářských kombinátech. V Sovětském svazu je velký počet zemědělsko-průmyslových podniků, zaměřených na pěstování a zpracování siličnatých kultur aj. Téměř 3000 sovchozů a kolchozů sdružují provozy nebo závody zpracovávající mléko.

V současné době se rychle zvyšuje počet společných podniků se zemědělsko-průmyslovou strukturou. Tak například v nyní zakládaných mezi-

⁴⁾ Brežněv L. I.: Voprosy agrarnoj politiki KPSS i osvojenije celinnyh i zaleznyh zemel Kazachstana. Reči i doklady, str. 376

podnikových ovocných sadech jsou budovány provozy na tržní úpravu a zpracování ovoce, moderní skladiště a výrobní obalů. V krmivářských podnicích a sdruženích jsou provozy na přípravu krmných směsí, plnohodnotných briket, granulovaných krmiv, pícní moučky a další. Zemědělsko-průmyslové zaměření mají rovněž skleníkové kombináty, kombináty pro odchov brojlerů a jiné drůbežářské kombináty.

V posledních letech začala být v Sovětském svazu hojně zakládána výrobní zemědělsko-průmyslová sdružení.

Výrobní zemědělsko-průmyslové sdružení je forma výrobní organizace, při níž na základě racionální specializace a kooperace několika zemědělských, průmyslových a jiných podniků i organizací pod jednotným hospodářským vedením dochází v souladu s jednotným plánem k organickému spojení zemědělské výroby s průmyslovým zpracováním, skladováním a za určitých podmínek i odbytem. Problematika sociálně ekonomického rozvíjení vesnice se v nich řeší společně.

Zemědělsko-průmyslová sdružení vznikají především na úseku výroby a zpracování k přepravě málo způsobilých a rychle zkáze podléhajících produktů, neboť zde je spojení zemědělské výroby se zpracováním surovin po stránce technologické, ekonomické i organizační obzvláště namístě.

Zemědělsko-průmyslová seskupení vznikají nyní ponejvíce na specializovaných meziodvětvových úsecích — ve výrobě a zpracování zeleniny, ovoce, hroznů, brambor, tabáku, produktů chovu hospodářských zvířat a drůbeže aj.

Podle údajů z roku 1977 bylo v Sovětském svazu 53 sdružení zaměřených na vinohradnictví a vinařství, 61 sdružení zaměřených na ovocnářství, zelinářství a konzervářské zpracování, celá řada sdružení zaměřených na pěstování a zpracování siličnatých rostlin, 87 sdružení drůbežářského zaměření a další sdružení s jiným zaměřením.⁵⁾

Počet strukturních útvarů jednoho druhu závisí ve sdruženích na charakteru odvětví a stupni koncentrace i specializace výroby. Většina zemědělsko-průmyslových sdružení, například zaměřených na ovocnářství, zelinářství a konzervářské zpracování ovoce i zeleniny, má jednu až pět konzerváren a dva až šest specializovaných ovocnářsko-zelinářských sovchozů. Existují ovšem i sdružení s osmi až čtrnácti konzervárnami a devíti až čtrnácti sovchozy (Oděské, Dagestanské, Volgogradské aj.).

Nezbytnou součástí sdružení jsou podniky služeb základní výroby — opravny, dopravní podniky, stavební podniky, výrobní obalů, chladírny, sklady apod. Zde lze pozorovat tendenci k vytváření společných, vysoce vyspělých útvarů, poskytujících služby všem hospodářstvím a podnikům sdružení.

Existují však nejen výrobní, ale také výrobně odbytová sdružení. Tak například sdružení Konzervplodoovošč v Čečeno-Ingušské ASSR tvoří 15 specializovaných sovchozů, 4 konzervárny, městská tržnice ovoce a zeleniny se sítí maloobchodních zařízení a řada obslužných organizací. Toto spojení odvětví se osvědčilo jako vysoce efektivní.

Za léta jeho existence (1969—1976) se objem výroby zeleniny zvýšil z 34 000 na 86 100 t, čili 2,5krát.⁶⁾ Zisk ze zemědělství vzrostl z 1,2 na

⁵⁾ podle údajů z výročních zpráv ministerstva potravinářského průmyslu SSSR a Pticepromu SSSR

⁶⁾ podle údajů z ročních výkazů sdružení

5,7 mil. rublů, objem hrubé produkce na 1 pracovníka 1,5krát. V letech 1974 až 1976 dosáhly konzervárny zisku 1 až 1,5 miliónu rublů. Vznik sdružení přispěl k podstatnému zlepšení zásobování obyvatelstva ovocem a zeleninou. Značné prostředky vynakládá sdružení na výstavbu kulturních a všeobecně prospěšných zařízení a bytů.

Podle organizačních forem řízení se nyní rozlišují sdružení se samostatným řídicím aparátem a sdružení, která řídí hlavní podnik. Druhé formě se dává přednost, neboť jejím průvodním zjevem je snížení počtu administrativně správních pracovníků, společné objekty se zřizují z kapacit hlavního podniku a řízení je přiblíženo přímo k výrobě.

Hlavním podnikem se může stát jak průmyslový (nebo zemědělsko-průmyslový), tak také zemědělský podnik. To závisí na jeho rozměrech, organizační úloze a na dalších podmínkách. Avšak výhledově mají být hlavními podniky převážně podniky průmyslové, neboť určují „program“ surovinové základně, technologickou disciplínu, kvalitativní požadavky na suroviny atd. Průmyslové podniky mají kromě toho zpravidla vyšší koncentraci a užší specializaci výroby.

V čele sdružení je předseda (v mezikolchozních a státně kolchozních sdruženích) nebo generální ředitel (ve státních sdruženích).

Ve sdruženích státně kolchozního a mezikolchozního typu je řídicím orgánem rada, volená na shromážděních zplnomocněných zástupců. Rada sdružení pak dále volí vedení, předsedu. Zkušenosti ukazují, že i ve sdruženích státního sektoru je účelné stále zvyšovat úlohu rady, poskytovat jí v určitých otázkách právo na závazné rozhodování.

Jednou z ústředních otázek zemědělsko-průmyslové integrace je správný odhad objektivně nutného stupně spojení ve sdruženích podniků a organizací a optimální kombinování centralizace a decentralizace materiálně technických zdrojů, financí, řídicích funkcí, stupně omezení právní a hospodářské samostatnosti.

Praktické zkušenosti ukazují, že integrační proces se v rámci sdružení prohlubuje postupně. Nejprve je logicky na řadě neúplná (dílčí) integrace a teprve v určité etapě (po vytvoření celého souboru předpokladů) nastává podle ekonomické účelnosti přechod k úplné organizační a hospodářské jednotě s převedením vnitřních složek do postavení výrobních jednotek.

Neúplná (dílčí) integrace se projevuje ponecháním hospodářské i právní samostatnosti podnikům, částečným sdružením výrobních zdrojů, centralizováním pouze některých řídicích funkcí, v řadě případů spojením pouze některých technologických stadií, zachováním rozdílů v pracovních i životních podmínkách pracovníků integrovaných složek po určitou dobu a rovněž smíšenými i dvěma formami vlastnictví.

V převážné většině nynějších zemědělsko-průmyslových sdružení, a to dokonce i ve státním sektoru, stačí výrobní síly pouze na uvedený systém výrobních vztahů. Tak například v roce 1976 mělo podobnou organizační strukturu 65 ze 76 sdružení drůbežářského zaměření. To platí i o většině nynějších sdružení, zaměřených na ovocnářství, zelinářství a konzervářské zpracování ovoce a zeleniny, vinohradnictví a vinařství, příp. s jiným zaměřením v resortu ministerstva potravinářského průmyslu SSSR. Je to charakteristické také pro většinu mezisovehozních sdružení zelinářského, ovocnářského, chovatelského a jiného zaměření v resortu ministerstva zemědělství.

Také zachování právnické a hospodářské samostatnosti podnikům je typické pro všechna sdružení státně kolehozního a mezikolehozního typu.

Jako příklad výrobního sdružení, v němž si velkosovchozy podržují svou právnickou samostatnost, můžeme uvést Kotovské sdružení Moldvinpromu. Toto sdružení tvoří 13 velkosovchozů, z nichž hlavní je velkosovchoz Viktorija. Přesto, že všem velkosovchozům bylo ponecháno právo právnické osoby, je ve sdružení centralizována celá řada výrobních i správních funkcí: odbyt vinařské produkce, materiálně technické zásobování, rozdělování prostředků na investice. Sdružení zřídilo: společnou dopravní skupinu, četu strojů na zemní práce, jednotné středisko pro realizaci produkce, závod na výrobu železobetonových sloupů, letecký oddíl a jiné složky. Rada sdružení se snaží vyrovnávat pracovní i životní podmínky pracovníků v různých hospodářstvích, zřizuje společné sloučené velkovinice, koncentruje semenářství, školkařství, živočišnou výrobu, upevňuje středisko centralizovaných služeb. V deváté pětiletce sdružení téměř zdvojnásobilo objem výroby, o 50 % zvýšilo produktivitu práce a uskutečnilo závažné sociálně ekonomické přeměny.⁷⁾

Některá současná zemědělsko-průmyslová sdružení v Sovětském svazu, jejichž závody a sovchozy nemají právní samostatnost, jsou experimentální. Lze je posuzovat jako sdružení (kombináty)⁸⁾, na něž se vztahují pravomoci vymezené ve Statutu socialistického státního výrobního podniku, avšak s ohledem na zvláštnosti, typické pro tuto organizačně výrobní formu.

Zkušenosti Sovětského svazu dokazují, že se zaváděním této struktury sdružení se nesmí spěchat. Tato sdružení mohou nyní vznikat pouze z některých důkladně specializovaných státních podniků, kompaktně rozmístěných vzhledem k hlavnímu velkosovchozu. V již citovaném usnesení ÚV KSSS k otázkám specializace a koncentrace se zdůrazňuje, že hospodářství v rámci sdružení si v současné etapě musí podržet hospodářskou samostatnost.

Proces zemědělsko-průmyslové integrace se rozvíjí za podmínek dvou forem společenského socialistického vlastnictví. V souladu s tím se logicky rozvíjejí státní, mezikolehozní a státně kolehozní podniky a sdružení. Zatím nejrozšířenější jsou seskupení státního sektoru.

V současné době dozrály podmínky pro rozsáhlé zavádění státně kolehozního sdružení. V Sovětském svazu byl určitý počet těchto sdružení již založen. Tak například ve Voroněžské oblasti bylo na zásadách kooperace zřízeno sdružení v čele s Anninským ovocnářsko-vinařským velkosovchozem ministerstva potravinářského průmyslu RSFSR a za účasti 6 kolehozů. Hospodářství se na sdružení podílejí jedním odvětvím — společným pěstováním ovoce ve svých ovocných sadech, jeho společnou tržní úpravou a zpracováním v hlavním podniku, jakož i realizací. Plochy ovocných výsadeb si přitom zúčastněná hospodářství spravují jako dříve sama. Byla jim ponechána hospodářská i právní samostatnost a zodpovídají za plnění plánů prodeje ovoce. Ovoce, vypěstované na společně obdělávaných plochách, se připisuje na účet podílejícím se hospodářstvím. Materiálních zdrojů a finančních prostředků přidělovaných ovocnářství využívá sdružení

⁷⁾ podle údajů z ročních výkazů sdružení

⁸⁾ Sdružení (kombináty) je třeba odlišovat od kombinovaných zemědělsko-průmyslových podniků takto: 1. jejich útvary mají statut výrobních jednotek s četnými hospodářskými pravomocemi, 2. jsou v postavení provozů, oddělení.

centralizovaně. Zisk ze společné činnosti se na konci roku rozdělí mezi všechny účastníky kooperace.

Pro řízení byl ustaven kolektivní orgán — rada. Rada rozhoduje pouze o společné činnosti a tato její rozhodnutí jsou závazná pro všechny účastníky. Obdobná sdružení byla založena ve Voroněžské oblasti z celé řady velkosovchozů Plodpromu RSFSR a z kolchozů. Tak například součástí Rossošanského sdružení se stalo pět kolchozů; za hlavní byl určen velkosovchoz Rossošanskij.

Sdružení mělo v době založení celkovou výměru ovocných sadů 1090 ha. Jednotlivá hospodářství postoupila hlavnímu sovechozu sadařské stroje a zařízení, předepsané limity hnojiv, pesticidy, jakož i podílové příspěvky k vytvoření oběžných prostředků a na vybudování společných objektů pro tržní zpracování, úpravu i skladování ovoce. Zde se také vyrobená produkce započítává hospodářstvím, podílejícím se na kooperaci, do plnění plánů. Koncem roku se mezi ně rozdělí 70 % zisku. Řídícím orgánem je rada sdružení, která volí vedení a předsedu. Po založení sdružení se hektarové výnosy v kolchozních sadech zvýšily dvakrát, zisk z ovocnářství pak 1,8krát.⁹⁾

V Kazašské SSR bylo s použitím stejných zásad vytvořeno kolchozně sovechozní zemědělsko-průmyslové sdružení na výrobu a zpracování ovoce a vinných hroznů Aport. V Uzbeké SSR již čtyři roky působí mezikolchozní Samarkandské sdružení na výrobu a zpracování hroznů. Celá řada kolchozně sovechozních sdružení v ovocnářství s odděleními tržního zpracování, úpravy a skladování působí v Tambovské a Rostovské oblasti RSFSR. Značný počet sovechozně kolchozních sdružení byl vytvořen pro výrobu a průmyslovou přípravu krmiv, výrobu drůbežního masa atd.

Bylo zjištěno, že státně kolchozní sdružení projdou ve svém vývoji třemi hlavními etapami.

V první (současné) etapě je pro ně typické neúplné integrační spojení. Projevuje se především zachováním hospodářské i právnické samostatnosti kolchozů a základních prvků družstevně kolchozního vlastnictví. Avšak již v této etapě se — stejně jako ve státních sdruženích — dobrovolně centralizuje část jejich materiálních i finančních prostředků a pracovních zdrojů pro společné plnění příslušných výrobních a sociálních úkolů. Dochází rovněž k centralizaci některých funkcí v řízení výroby.

Ve druhé etapě (po dosažení kvalitativní homogenity dvou forem vlastnictví, vyrovnání ekonomických podmínek činnosti družstevních a státních podniků) dojde k úplné integraci hospodářství i podniků, což povede k vytvoření sociálně jednotného typu zemědělsko-průmyslových podniků a sdružení založeného na všelidové formě vlastnictví. Další rozvoj výrobních sil a výrobních vztahů zajistí dosažení úplné sociální rovnosti pracovníků v zemědělství a průmyslu, což bude svědectvím dovršení třetí etapy v rozvoji státně kolchozních sdružení.

Výrobní zemědělsko-průmyslová sdružení jsou budována na těchto zásadách družstevního hnutí: dobrovolnost, hmotná zainteresovanost, volitelnost řídicích orgánů, zachování hospodářské samostatnosti všem podnikům i organizacím aj.

K zákonitostem zemědělsko-průmyslové integrace patří rovněž zakládání zemědělsko-průmyslových sdružení nejen na výrobním, ale také na

⁹⁾ podle údajů z ročních výkazů sdružení

středním a vyšším stupni, utváření příslušných řídicích orgánů v rámci národohospodářského i regionálních zemědělsko-průmyslových komplexů.

V Sovětském svazu se za poslední léta jednak rozvíjela sdružení, jednak se urychlil proces vytváření oblastních (krajských) a republikových sdružení na specializovaných zemědělsko-průmyslových úsecích (pro výrobu a zpracování zeleniny, vinných hroznů, siličnatých kultur, masa aj.).

Součástí oblastních (krajských) sdružení mohou být podle konkrétních podmínek okresní sdružení příslušné specializace.

Kromě oblastních sdružení vzrůstá také počet sdružení republikových. Tak například konzervárny ovoce a zeleniny řídí zemědělsko-průmyslové sdružení Moldplodoovoščprom, Azplodoovoščprom a další, podřízené radám ministrů republik, jakož i resortní orgány při ministerstvech zemědělství republik: Plodoprom a Ovoščprom v RSFSR, Gruzplodoovoščprom v Gruzínské SSR. V sedmi svazových republikách byly zřízeny obdobné orgány vinohradnicko-vinařského zaměření.

Mezi uvedenými sdruženími jsou okresní a oblastní výrobní sovchozní sdružení a trasty, některé samostatné sovchozy, velkosovchozy, průmyslové a zpracovatelské podniky, stavební, dopravní, projekčně konstrukční, obbytové, zásobovací a jiné organizace.

Tak například součástí zemědělsko-průmyslového sdružení Moldvinprom zřízeného v roce 1972 je 158 velkosovchozů a sovchozů, 17 okresních výrobních sdružení, 5 vinařských kombinátů, 8 základních a 12 vedlejších vinařských závodů, vědeckovýrobní sdružení, školní sovchoz vinohradnicko-vinařský, sovchozní odborné učiliště, 2 dopravní závody, stavební trast, 2 laboratoře a experimentální mechanické dílny. V průběhu deváté pětiletky bylo ve sdružení osázeno 60 000 ha vinic a pro nové výsadby bylo zkultivováno 10 000 ha půdy.

Podíl vinic na zemědělské půdě vzrostl v roce 1975 na 38,2 % z 18,8 % v roce 1970. Podíl vinohradnictví na hrubé produkci dosáhl 43 %. Je tendence koncentrovat výsadby, zlepšovat sortiment, zdokonalovat agrotechniku. Na 90 % výsadeb jsou nyní vysázeny hodnotné odrůdy, což přispívá ke zkvalitnění vín. Objem realizace vinné produkce nejvyšší jakostní třídy vzrostl devítinásobně.¹⁰⁾

Součástí Plodopromu ministerstva zemědělství RSFSR, založeného v roce 1972, je 22 trastů na oblastním (krajském) stupni a 6 výrobně vědeckých sdružení. Je to 400 specializovaných sovchozů, 68 zpracovatelských závodů a oddělení (konzerváren ovoce a výroben šťáv) a mezikolchozní i státně kolchozní sdružení na výrobu, skladování a zpracování ovoce a bobulovin. Hospodářství Plodopromu kryjí již nyní téměř polovinu objemu produkce ovoce, vyráběné ve společenském sektoru RSFSR.

Pticeprom SSSR organicky spojuje výrobu, zpracování a expedici drůbežářské produkce do obchodní sítě. V roce 1976 tam bylo koncentrováno 43,2 % stavů drůbeže, 50,9 % výroby vajec a 42,1 % výroby drůbežího masa v zemi. Rychle se zvyšuje úloha tohoto systému také v průmyslové výrobě drůbežího masa. Jateční kapacity vzrostly v letech 1970 až 1976 trojnásobně.

Až dosud byla většina zemědělsko-průmyslových seskupení hlavně vnitroresortních — v rámci ministerstva potravinářského průmyslu,

¹⁰⁾ N. Lukjanov, Moldvinprom: Vinoděljje i vinogradarstvo SSSR. 1976 g. No 1, str. 11–14

ministerstva zemědělství a dalších. V Sovětském svazu je nyní tendence vytvářet jednotný meziresortní systém zemědělsko-průmyslových seskupení. Tak například v Rostovské oblasti byla sovchozně kolchozní sdružení pro výrobu, tržní úpravu, skladování a částečné zpracování ovoce zřízena ve 13 okresech. Na oblastní úrovni bylo zřízeno státně kolchozní sdružení Donplodoprom. Sdružil se v něm bývalý trst Plodopromu s oblastním sdružením Oblkolchozplodoprom.

Podobná reorganizace je stále naléhavější také na úseku výroby masa a masných produktů. Četné masné kombináty sice nyní začaly přejímat největší díl hospodářských zvířat a drůbeže od velkovýkrmen a drůbežářských kombinátů, avšak organizačně ekonomické vztahy si zachovaly stejné jako dříve. Na mnoha místech je už aktuální sloučit na kooperační platformě mezikolchozně sovchozní výkrmny, státní podniky pro zpracování masa a závody na výrobu krmných směsí do státně kolchozních sdružení pro odchov, výkrm a zpracování zvířat.

V rámci zemědělsko-průmyslového komplexu oblastí (krajů), svazových a autonomních republik se postupně vyvíjí sdružení orgánů jednoho typu na úseku výrobně technických služeb. Jde o státní a mezipodnikové organizace pro meliorační, agrochemické, technické a dopravní služby i výstavbu.

Rozvoj procesu zemědělsko-průmyslové integrace si vyžádal podstatné zdokonalení organizace vědecké i vývojově experimentální činnosti spojením zemědělských vědeckovýzkumných ústavů s ústavy a konstrukčními kancelářemi ministerstva potravinářského průmyslu SSSR, ministerstva masného a mléčného průmyslu, a to pro vývoj a vypracovávání zemědělsko-průmyslových technologií a odpovídajících soustav strojů. Jednotně tu musí být řešeny otázky spojené s organizací a řízením výroby.

Jako důležitý prvek v organizaci výzkumů jsou v Sovětském svazu stále více rozšířeny vědeckovýrobní experimenty, sledující vypracování výrobní struktury, vzájemných ekonomických vztahů, systému řízení v rámci společných zemědělsko-průmyslových podniků a sdružení, jakož i sdružení vědeckovýrobního charakteru.

V souladu s rozvojem zemědělsko-průmyslové integrace se podstatně reorganizuje činnost projekčních ústavů, a to tak, že se zavádí vypracovávání projektů sdružení na meziodvětvové bázi.

V Sovětském svazu se tudíž v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu postupně vyvíjí jednotný zemědělsko-průmyslový systém ve formě kombinovaných zemědělsko-průmyslových podniků, výrobně územních a odvětvových sdružení v okresním, příp. meziokresním měřítku, jakož i chozrasčotních sdružení republikové a svazové úrovně. Výhledově bude oprávněno zakládání jednotných meziresortních zemědělsko-průmyslových orgánů v rámci příslušných regionálních komplexů i v celostátním měřítku.

Došlo dne 14. 11. 1978

Adresa autora:

J. Gubin, doktor ekonomických věd, Vsesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Moskva

Organizačně výrobní struktury zemědělsko-průmyslových seskupení v SSSR

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 6, s. 369—377. — lit. 6

SSSR, zemědělství, zemědělsko-průmyslové seskupení, organizace, výrobní činnost, teoretické pojednání

Článek obsahuje teoretické zdůvodnění zemědělsko-průmyslové integrace a formy jejího uplatňování v SSSR na základě mezipodnikové kooperace. Rozebírají se formy uplatňování zemědělsko-průmyslové integrace v SSSR s vyčíslením jejich počtu a s jejich výrobně ekonomickou charakteristikou. Rovněž se uvádějí vývojové etapy uplatňování výrobních zemědělsko-průmyslových sdružení. Je uváděna řada příkladů základních organizačních forem.

JEGEREVA L. I., Vsesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Moskva

Výrobně ekonomické vztahy zemědělství v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 6, s. 379—388. — 4 tab., lit. 8

SSSR, zemědělství, zemědělsko-průmyslový komplex, analýza vztahu, zisk, rentabilita, teoretické pojednání

Článek zdůrazňuje úlohu zemědělství v národním hospodářství SSSR i nezbytné vazby s ostatními odvětvími. Zabývá se teoretickým zdůvodněním zemědělsko-průmyslového komplexu na úrovni národního hospodářství. Podstatná část je věnována vztahům zemědělství k ostatním odvětvím národního hospodářství, využití zemědělské produkce, zisku a rentabilitě v zemědělství a odvětvích s ním spojených atd.

Jak bylo konstatováno na XXV. sjezdu KSSS, je v současné etapě jedním z klíčových problémů rozvoje ekonomiky v Sovětském svazu stále zvelebování zemědělské výroby. Soudruh Brežněv na sjezdu prohlásil, že „na úseku zemědělství vytyčuje strana dva vzájemně spjaté cíle: 1. do sáhnout spolehlivého zásobování státu potravinami i zemědělskými surovinami a mít k tomu stále dostatečné rezervy; 2. dále usilovat o sblížení materiálních, kulturních a životních podmínek ve městech a na vesnici...“¹⁾

Strana se přitom řídí Leninovou tezí, že pevný fond potravin tvoří jeden ze základních elementů ekonomiky socialismu a komunismu.

Pro urychlený rozvoj zemědělství i jeho přestavbu na přední, vysoce intenzivní hospodářské odvětví mají prvořadý význam specializace a koncentrace výroby na základě mezipodnikové kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace. Jsou to nejdůležitější faktory podstatného vzestupu produktivity práce, rychlého růstu výroby zemědělských produktů, poklesu jejich vlastních nákladů a vyřešení sociální problematiky venkova.

Jak bylo řečeno na červencovém plénu ÚV KSSS (v roce 1978), „... zásluhou specializace a koncentrace zemědělské výroby na základě mezipodnikové kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace, využitím předností socialistického systému bude možno značně urychlit tempo rozvoje zemědělství a mnohem dokonaleji uspokojovat rostoucí potřeby potravin i průmyslových surovin pro stát“.²⁾

Výroba konečné produkce ze zemědělských surovin je za současných podmínek dána rozvojem celého souboru odvětví i provozů, které se vyčlenily jak ze zemědělství, tak také z některých průmyslových odvětví, především pak strojírenského a chemického jakožto hlavních nositelů vědeckotechnického pokroku. Zemědělská výrobní sféra přechází na vyšší formy kooperace v národohospodářském měřítku, vstupuje do dalšího stadia zespolečenšování výroby. Význam tohoto procesu je podmíněn skutečností, že „řešení nejrůznějších úkolů, které jsou přímo spjaté se zlepšením životních i pracovních podmínek sovětských lidí ..., je do značné míry ovlivněno situací v zemědělském sektoru ekonomiky“.³⁾

Vývoj zemědělsko-průmyslového komplexu je výrazem naléhavých potřeb státního hospodářství, což se projevuje dvěma vzájemně propoje-

¹⁾ Материалы XXV съезда КПСС, Москва 1976, с. 49

²⁾ Л. И. Брежнев: О дальнейшем развитии сельского хозяйства СССР. Москва 1978, с. 37

³⁾ Л. И. Брежнев: Великий Октябрь и прогресс человечества. Москва 1977, с. 10

nými procesy: 1. vyváženým, harmonickým rozvíjením průmyslových odvětví vyrábějících výrobní prostředky pro zemědělství a příbuzná odvětví, zdokonalováním stále se zintenzivňujících výrobních vztahů mezi nimi; 2. rozvíjením zemědělsko-průmyslové integrace na úseku výroby zemědělských surovin a jejich zpracovávání.

Je to zákonitý proces, typický pro ekonomiku vyspělého socialismu a zaměřený na řešení celé řady naléhavých sociálně ekonomických, plánovacích, správních a organizačních problémů, které se staly aktuálními v průběhu vědeckotechnické revoluce. Klasici marxismu-leninismu poukázali na to, že za socialismu bude tento proces probíhat za nových sociálních poměrů, že k úkolům politické vlády proletariátu patří „spojení zemědělství s průmyslem, napomáhání k postupnému odstraňování rozdílů mezi městem a vesnicí“⁴⁾ a že „úkolem socialismu je spojovat a sdružovat průmysl se zemědělstvím“⁵⁾.

Zemědělsko-průmyslový komplex národního hospodářství představuje jednak ekonomicky ucelený soubor vzájemně návazných a komplexně se rozvíjejících odvětví materiální výroby i sféry služeb, spojených společným národohospodářským cílem (vyrobení konečné produkce ze zemědělských surovin), s uzavřeným systémem meziodvětvových vztahů, jednotným plánováním a řízením pro úspěšnější zvládnutí meziodvětvové výrobní i sociálně ekonomické problematiky, jednak zemědělsko-průmyslový komplex jakožto ekonomická kategorie je výrazem zákonitého plánovitého rozvoje společenské výroby a výrobních vztahů, vznikajících v rámci společenské dělby práce i její kooperace za podmínek vědeckotechnické revoluce.

Jádro zemědělsko-průmyslového komplexu tvoří zemědělský blok neboli vlastní zemědělství, neboť odvětví ostatních bloků (I. a III. sféry zemědělsko-průmyslového komplexu) přímo či nepřímo s rozvojem zemědělství souvisejí. A právě kolem něho vzniká komplex odvětví, která spojuje společný cíl, stejně jako sled technologických procesů ve výrobě, zpracování, dopravě a realizaci zemědělských produktů i produktů vyrobených ze zemědělských surovin (potravin, látek, oděvů, obuvi).

Vývoj zemědělsko-průmyslového komplexu v Sovětském svazu není ještě ukončen, nicméně již v jeho nynější etapě můžeme zjišťovat nejdůležitější znaky tohoto procesu. Patří k nim: intenzifikace meziodvětvových vztahů zemědělství a průmyslu, rozvoj těchto odvětví v souladu s jednotným komplexním programem; nové technické vybavení zemědělství a styčných odvětví na základě jednotné hospodářské i technické politiky; komplexní rozvoj sféry výrobních služeb zemědělské výrobě a posilování jejich významu v mechanizaci, melioracích a chemizaci výroby; vnitroodvětvová kooperace, zřizování společných podniků a sdružení v zemědělství a v odvětvích výrobní infrastruktury; meziodvětvová kooperace zemědělství a odvětví zpracovávajících zemědělské suroviny a realizujících konečnou produkci; zavádění průmyslové technologie do zemědělské výroby, zdokonalování její organizační struktury atd.

Zemědělsko-průmyslový komplex Sovětského svazu zaměstnává nyní téměř polovinu pracovníků ve sféře materiální výroby a připadá na něj téměř jedna třetina všech základních výrobních fondů. Celková hodnota

⁴⁾ K. Marks i F. Engels, Soč., t. 4, s. 447

⁵⁾ V. I. Lenin, Poln. sobr. soč., t. 42, s. 15

hrubé produkce odvětví, která jsou jeho součástí, činila 270,1 miliardy rublů, čili 37,5 % úhrnného společenského produktu. Konečný produkt zemědělsko-průmyslového komplexu národního hospodářství v konečných spotřebitelských cenách má hodnotu 170 miliard rublů, čili více než 50 % celého konečného produktu vytvořeného v národním hospodářství. Na hmotných nákladech k jeho výrobení byla vynaložena částka zhruba 100 miliard rublů. Všechny výrobní i oběžné náklady na konečný produkt (tj. náklady na výrobu a odměny za práci) činily téměř 117 miliard rublů, což je o něco málo více než dvě třetiny konečného produktu.⁶⁾

Technický pokrok v zemědělství, který lze charakterizovat jeho další industrializací a organizováním výroby na průmyslovém základu, přispívá především k rozsáhlému nahrazení živé práce stroji, k podstatným změnám ve vzájemných vztazích zemědělství s průmyslem a dalšími odvětvími a k přestavbě odvětvové struktury v zemědělsko-průmyslovém komplexu, která v posledních letech doznala podstatné změny. Snížil se podíl zemědělství a značně se zvýšil podíl odvětví vyrábějících výrobní prostředky pro zemědělství, zpracovávajících zemědělskou produkci a realizujících konečné produkty spotřebiteli. Podstatně vzrostl podíl výstavby, což je výsledek rozsáhlých investic do zemědělství v deváté pětiletce. Přitom je stále ještě velký podíl zemědělské práce v zemědělsko-průmyslovém komplexu; postupně s dalším technickým pokrokem se bude snižovat, a to především na základě všestranné mechanizace zemědělské výroby, jakož i tím, že celá řada výrobních funkcí bude ze zemědělství vyčleněna a postoupena průmyslu i dalším odvětvím národního hospodářství.

O zintenzívnění vztahů zemědělství s průmyslem svědčí výrazné zvýšení podílu té části základních výrobních zemědělských fondů, která je vytvářena v nezemědělských odvětvích: ze 73 na 86 %. Upevnění materiálně technické základny zemědělství (mechanizace, chemizace, meliorace) ve stadiu jeho industrializace se stalo rozhodující podmínkou růstu zemědělské výroby.

Pro zemědělství má obrovský význam zajištění dodávek potřebných traktorů, automobilů, elektrické energie, zemědělských strojů, technologického vybavení, průmyslových hnojiv, biopreparátů, polymerů a dalších prostředků, které vyrábí průmysl. Tak například dodávky traktorů na vesnici v deváté pětiletce se ve srovnání s příslušným obdobím před březnovým plénem ÚV KSSS (roku 1965) zvýšily 1,5krát, přitom jejich celkový motorický výkon vzrostl 2,1krát. Dodávky automobilů se zvýšily 2,6krát a dodávky průmyslových hnojiv (po přepočtu na 100 % živin) 3,4krát. Obdobně vzrostly a stále vzrůstají také dodávky ostatní techniky, zařízení a materiálů. Vytváří se odvětví specializované na výrobu zařízení pro živočišnou výrobu a krmivářství, vzniká a intenzívně se rozvíjí mikrobiologický průmysl zaměřený hlavně na výrobu krmných bílkovin, vitamínů, aminokyselin, enzymů a jiných produktů mikrobiologické syntézy pro zemědělství atd. Jinými slovy — materiálně technické základy rozvoje zemědělské výroby vytváří dnes téměř zcela průmysl, jeho odvětví.

Objem tržního obratu mezi zemědělstvím a jinými odvětvími zemědělsko-průmyslového komplexu vzrostl v období od roku 1966 (v běžných cenách) dvojnásobně, z toho s odvětvími vyrábějícími zdroje 2,3krát,

⁶⁾ podle údajů z meziodvětvové bilance za rok 1972. (viz Voprosy ekonomiki, 1975, č. 4, str. 58)

zatímco s odvětvími poskytujícími vesnici výrobní služby 1,9krát. Obzvláště rychle se rozšiřují vztahy s automobilovým průmyslem, výstavbou vodohospodářských zařízení, melioracemi a chemickým průmyslem. Celkem činily náklady kolchozů a sovchozů, spojené s úhradou výrobních prostředků a výrobních služeb od nezemědělských odvětví, v roce 1966 (vyjádřeno procenty) 46,7 % veškerých jejich materiálních nákladů, kdežto v roce 1976 již více než 61 %. Zemědělství je odběratelem více než 60 skupin stejnorodých výrobků průmyslových a stavebních podniků a samo národnímu hospodářství dodává suroviny k výrobě zhruba 80 skupin produkce. To vše vede k rychlému omezení výrobní samostatnosti a k technologické izolovanosti zemědělství, ke zvětšení jeho závislosti na styčných odvětvích.

Značně se rozšiřuje přímá i nepřímá účast průmyslových odvětví na výrobě zemědělských produktů; sama je sice nejdůležitější, nicméně pouze součástí komplexu odvětví, která vzájemně spojuje výroba potravin, zajišťování nezbytného fondu potravin pro společnost. Svědčí o tom výrazné změny ve využití zemědělské produkce, projevující se zvýšením jejího podílu, který je určen k průmyslovému zpracování, a tudíž snížením podílu spotřeby v samotném zemědělství (tab. I).

I. Využití zemědělské produkce (v %)*

Sféra využití	1959	1966	1972
Průmysl	39,6	43,9	52,4
Zemědělství	23,1	20,7	20,3
Spotřeba	33,0	25,7	24,7
Akumulace a jiné druhy spotřeby	3,0	9,2	2,4

*) Narodnoje chozjajstvo SSSR: 1960 s. 118, 1967 s. 112, 1973 s. 116

Tak se na jedné straně rozšiřuje ekonomický obrat zemědělství a odvětví, která mu dodávají výrobní prostředky a poskytují výrobní služby, na straně druhé pak absolutně i relativně vzrůstá objem zemědělské produkce postupované zpracovatelskému průmyslu (v letech 1960 až 1972 se objem produkce určený ke zpracování zvýšil o 81 %). Obě tyto tendence mají velký význam pro zvyšování stupně zespolečenštění zemědělské výroby.

Růst významu průmyslových odvětví a infrastruktury pro výrobu konečného produktu v zemědělsko-průmyslovém komplexu se projevuje změnami struktury úplných pracovních nákladů na výrobu potravin, oděvů a obuvi s použitím zemědělských surovin. K analýze těchto změn lze použít ukazatelů z meziodvětvových bilancí práce, které vypracoval Ústřední statistický úřad SSSR (tab. II).

Jak vyplývá z uvedených údajů, připadalo v roce 1972 na každých 100 pracovníků v zemědělství 10 pracovníků ve výrobě výrobních prostředků pro zemědělství a 55 pracovníků ve sféře zpracovávání, přepravy,

skladování a odbytu produktů. Je zajímavé, že ve struktuře zemědělsko-průmyslového komplexu členských států RVHP je podíl pracovníků ve vlastní zemědělské výrobě rovněž poměrně vysoký: v polovině šedesátých let činil tento podíl v BLR, MLR, PLR a RSR 80 % i více, v NDR a ČSSR pak 60 až 70 %.⁷⁾

II. Struktura úplných pracovních nákladů na výrobu konečného produktu v zemědělsko-průmyslovém komplexu*)

	1960			1962			1972		
	mil. pracovníků celoročního stavu	v % k cel- kovému počtu	v % k počtu pracovníků v zemědělství	mil. pracovníků celoročního stavu	v % k cel- kovému počtu	v % k počtu pracovníků v zemědělství	mil. pracovníků celoročního stavu	v % k cel- kovému kovému počtu	v % k počtu pracovníků v zemědělství
Zemědělství	29,9	69,5	100	26,3	64,0	100	26,7	61,2	100
Prům. odvětví vyrábějící prostředky pro zemědělství	2,2	5,1	7,4	2,3	5,6	8,7	2,7	6,2	10,1
Prům. odvětví zpracová- vající produkty zem. velkovýroby	6,4	14,9	21,4	6,9	16,8	26,2	7,6	17,4	28,5
Doprava, zásobování, obchod	43, 0	10,5	15,1	5,6	13,6	21,3	6,6	15,1	24,7
Úhrnem	43,0	100	—	41,1	100	—	43,6	100	—

*) Narodnoje chozjajstvo SSSR: 1961 s. 118, 1968 s. 122, 1975 s. 110

Přes výrazné změny je zatím stupeň industrializace výroby konečné produkce v zemědělství dosažený v Sovětském svazu nedostatečný; důkladem toho je stále ještě značný podíl zemědělství na úplných pracovních nákladech při výrobě jeho konečné produkce.

Průmysl musí převzít celou řadu výrobních funkcí, které dosud zastávají kolchozy a sovchozy; k tomu je nezbytné, aby byla na vesnici vybudována rozvětvená a technicky vybavená síť státních podniků pro zabezpečování zemědělství potřebnými výrobními prostředky, pro opravy traktorů, automobilů a jiné zemědělské techniky, agrochemické služby, výstavbu a montáž zařízení. Za podmínek vědeckotechnického pokroku, kdy je třeba zajišťovat nutné kvalitativní proporce v rozvíjení zemědělství a s ním spojených průmyslových odvětví, nabývají zároveň stále na významu problémy zkvalitňování výrobních prostředků dodávaných do zemědělství, v souladu s požadavky intenzifikace a industrializace odvětví.

Rozšířily se vztahy zemědělství se zpracovatelským průmyslem. Se vzrůstající výrobou zemědělské produkce se výrazně zrychluje výroba potravin. Celkový objem výroby v potravinářském průmyslu se v letech

⁷⁾ Voprosy ekonomiki, 1972, č. 4, s. 115

1966 až 1976 zvýšil 1,7krát a výroba potravin na obyvatele 1,5krát. Fond osobní spotřeby je zhruba ze tří čtvrtin tvořen zemědělskou produkcí. Avšak tempo přírůstku této produkce zatím nestačí tempu růstu její placené potřeby. Zemědělství ztrácí stále více přímý kontakt se sférou spotřeby; přitom poptávka po prvotních zemědělských surovinách začíná být odvozována z poptávky po produkci zpracovatelského průmyslu. Podíl zemědělské produkce, která se stává přímým předmětem osobní spotřeby (produkce II. skupiny), na celkové produkci odvětví klesl v roce 1972 na 27,3 % z 37,3 % v roce 1959; 52,4 % této produkce (proti 39,6 %) bylo využito jako suroviny pro průmysl. Tím, že se ze zemědělství převážně stává surovinové odvětví, se zintenzivňuje jeho spojení s lehkým a potravinářským průmyslem a ovlivňuje tempo jejich rozvoje. O rozšíření vztahů zemědělství se zpracovatelským průmyslem svědčí také skutečnost, že produkce potravinářského průmyslu zaznamenala dvojnásob rychlejší vzrůst než výroba zemědělských surovin. Za posledních dvacet let se objem zemědělské produkce zvýšil 2,2krát, kdežto objem produkce potravinářského průmyslu 4,5krát. Stále větší množství zemědělských surovin nejprve prochází průmyslovým zpracováním a teprve potom přichází do sféry osobní spotřeby. Tak například spotřeba obilních produktů vzrostla o 3,7 %, zatímco výroba produkce pekárenského průmyslu (ve srovnatelných cenách) vzrostla o 51 %. Zatímco v roce 1950 se průmyslově vyrábělo pouze 50 % v Sovětském svazu konzumovaných obilních produktů, v roce 1975 se jich takto vyrábí již 90 %. Pokles podílu zemědělské produkce, stávající se předmětem osobní spotřeby bez předchozího průmyslového zpracování, bude pokračovat stále dál.

V souvislosti s tím se rozšiřují možnosti lepšího uspokojování potřeb potravin pro obyvatelstvo. Tak například výroba vysoce kvalitních produktů z plnotučného mléka, konzerv, zeleniny a ovoce v dlouhodobém výhledu je možná jedinečně průmyslovými metodami. Kromě toho se při průmyslovém zpracování ušetří značné množství práce.

Určitá kvantitativní a kvalitativní charakteristika zemědělsko-průmyslového komplexu může vyplývat z údajů o úplných pracovních nákladech na výrobu potravin, oděvů a obuvi, sjednocených podle znaku konečného produktu. Zde je třeba konstatovat tyto skutečnosti:

1. výrobou potravin, oděvů a obuvi se zabývá více než polovina pracovníků ve sféře materiální výroby;

2. na množství vynakládané práce má největší podíl zemědělství, zatímco u odvětví vytvářejících pracovní předměty pro zemědělství je stále zanedbatelný;

3. lze pozorovat absolutní pokles spotřeby práce v odvětvích zemědělství při současném vzrůstu ve dvou dalších sférách (I. a III.).

Příznivým výsledkem je skutečnost, že produkce odvětví, která jsou součástí zemědělsko-průmyslového komplexu, podstatně vzrůstá, třebaže počet pracovníků v tomto komplexu klesl o 4,5 %. Tak například objem zemědělské produkce vzrostl v posledních letech o 22 %, potravinářské produkce o 49 %, textilní produkce o 26 %, kožedělné, lehké a obuvní o 28 %.⁸⁾ Svědčí to o růstu společenské produktivity práce ve sféře výroby těchto produktů. Předstih růstu potravinářské produkce a produkce lehkého průmyslu ve srovnání s hrubou zemědělskou produkcí lze přisuzovat rychlejší

⁸⁾ Народноje chozjajstvo SSSR za příslušné roky

šimu vzrůstu u zpracovávané části odvětvové produkce. Celkově je však struktura zemědělsko-průmyslového komplexu dosud nedokonalá. Vysoký podíl zemědělské práce charakterizuje nedostatečnou úroveň zprůměrnění odvětví.

Zefektivnění struktury zemědělsko-průmyslového komplexu má velký sociálně ekonomický význam, poněvadž na této platformě se řeší četné otázky ve sbližování životních i pracovních podmínek ve městě a na vesnici.

Z analýzy struktury a dynamiky dělby práce mezi odvětvími zemědělsko-průmyslového komplexu je zřejmé, že efektivnost růstu zemědělské produkce souvisí s omezováním práce v zemědělství a s růstem pracovních nákladů v jiných odvětvích komplexu v tom smyslu, že celkový počet pracovníků zemědělsko-průmyslového komplexu postupně klesá. Po přesunu práce ze zemědělství do jiných odvětví, včetně těch, která pro ně vytvářejí výrobní prostředky, a po kompenzování omezených pracovních zdrojů vesnice růstem technické vybavenosti zemědělství vznikají podmínky pro produktivnější společenskou práci.

Další růst i větší stabilita zemědělské výroby, stejně jako uvolňování pracovních sil pro jiná odvětví národního hospodářství, souvisí do značné míry se zvyšováním produktivity práce. Zároveň má být omezována pracovní náročnost zemědělské výroby. Na zlepšování funkce zemědělsko-průmyslového komplexu nutno pohlížet jako na jeden z klíčových problémů ve zefektivňování společenské výroby jako celku.

Organickou součástí rozvoje zemědělsko-průmyslového komplexu je zlepšování pracovních a životních podmínek jeho pracovníků. Zemědělsko-průmyslovému komplexu proto přísluší významná úloha v řešení stěžejního sociálně ekonomického problému — sblížení sociálně ekonomických, kulturních a životních podmínek ve městě a na vesnici a posléze úplného odstranění rozdílů mezi nimi.

Jak ostatně předpokládají usnesení ze sjezdů strany, tempo růstu odměn za práci v zemědělství je podstatně vyšší než v jiných odvětvích národního hospodářství. Průměrná měsíční odměna za práci kolchozníků se v roce 1976 zvýšila na 98,5 rublu z 28,4 rublu v roce 1960, to znamená 3,5krát; průměrná měsíční mzda dělníků v sovchozech vzrostla z 53,9 na 135 rublů, čili 2,5krát. Průměrná měsíční mzda průmyslových dělníků se za stejné období zvýšila o 85,2 %. Mzdová hladina se vzájemně přibližuje, příjmy kolchozníků, dělníků a ostatních zaměstnanců se postupně vyrovnávají. V roce 1960 činila průměrná měsíční odměna za práci v kolchozech 52,8 % v poměru ke mzdě v sovchozech, v roce 1976 73,1 %. Zmírnila se disproporce v odměnách za práci mezi kolchozníky a dělníky v průmyslu. Zatímco v roce 1960 tvořila odměna za práci kolchozníků 31 % odměny za práci průmyslových dělníků, v roce 1976 to bylo již 58,5 %. Vzhledem k výnosu záhumenkových hospodářství tvoří nyní reálné důchody kolchozníků v přepočtu na každého rodinného příslušníka 85 % reálných důchodů dělníků a ostatních zaměstnanců proti 75 % v roce 1965.⁹⁾

Stále aktuálnější je problematika vzájemných ekonomických vztahů, tvorby cen a ekvivalence směny mezi odvětvími zemědělsko-průmyslového komplexu. Zemědělství zaujímá v celém systému zemědělsko-průmyslového komplexu ústřední postavení jak počtem pracovníků, tak také charakterem vyráběného produktu. Avšak finanční situace tohoto odvětví, hmotná

⁹⁾ Narodnoje chozjajstvo SSSR za 60 let. Moskva 1977, s. 490—491

zabezpečení, stupeň a dynamika jeho rozvoje stále ještě nemohou společnost dokonale uspokojovat.

V celé řadě důležitých ekonomických ukazatelů je zemědělství dosud značně pozadu za průmyslem, stavebnictvím i dopravou. V roce 1975 se zemědělství podílelo na celkovém objemu základních výrobních fondů asi 22 %. V posledních deseti letech základní výrobní fondy vzrostly ze 77 na 168 miliard rublů, čili 2,2krát, zatímco podíl odvětví se téměř neměnil. Obdobný růst fondové vybavenosti zaznamenala také ostatní odvětví národního hospodářství: průmyslu 2,3krát, stavebnictví 2,9krát, dopravy a spojů 2,1krát, obchodu 2,3krát. Nicméně úroveň fondové vybavenosti práce (ve stálých cenách) v přepočtu na jednoho pracovníka zemědělství je stále ještě mnohem nižší než v jiných odvětvích národního hospodářství.

Třebaže lze v zemědělství pozorovat všeobecnou tendenci k vyrovnání, stále ještě je tam vybavenost základními výrobními fondy dvojnásobně menší, objem hrubého důchodu 2,5krát a čistého důchodu 20krát nižší než v průmyslu. Velmi se různí také ukazatele energetické vybavenosti práce, fondové náročnosti a náročnosti ve spotřebě materiálu ve výrobě.

Značný rozdíl mezi zemědělstvím a průmyslem je rovněž v ukazatelích výnosnosti — zisku a rentability (tab. III).

III. Zisk a rentabilita v zemědělství a v odvětvích, která s ním souvisejí*)

Odvětví	Zisk (mil. rublů)		Rentabilita (v %)	
	1970	1976	1970	1976
Chemický a petrochemický průmysl	3708	6565	20,2	19,4
Průmysl zpracování ropy	1165	1937	22,6	23,2
Zemědělství (státní statky)	4935	1925	4,4	2,5
Lehký průmysl	6962	7174	42,5	26,8
Potravinářský průmysl	7350	8638	27,6	21,2
Výkup	1182	1235	—	—

*) K osnovným proizvodstvennym fondam i material'nym oborotnym sredstvam. In: Narodnoje chozjajstvo SSSR za 60 let, Moskva 1977, s. 636—637

Do uvedených údajů není zahrnuta daň z obrátu, s níž by byl rozdíl mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími ještě větší. I tyto relace však svědčí o tom, že zemědělství má rentabilitu nejnižší. V lehkém a potravinářském průmyslu, stejně jako ve výkupu, byl zisk v roce 1973 o 41 %, v roce 1975 pak o 76 % větší než v zemědělství. Neekvivalentnost směny mezi zemědělstvím a styčnými odvětvími v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu vede k vynětí značné části čistého produktu ze zemědělství a k jejímu novému rozdělení mezi odvětví.

Zemědělství se od ostatních odvětví podstatně odlišuje také dynamikou rozvoje výroby. V průběhu posledních 25 let (1951–1976) došlo v zemědělství šestkrát k poklesu výroby, dvakrát prakticky k návratu k již předtím dosaženému objemu výroby a 17krát k rozšíření výroby. Avšak tempo růstu bylo zanedbatelné — maximálně 6 %. V ostatních odvětvích národního hospodářství nebylo nic takového zaznamenáno.

Při poklesu rentability kolehozů a sovechozů, jakož i vzrůstu počtu ztrátových a málo rentabilních zemědělských podniků lze pozorovat tendenci k trvalému růstu zisku v ostatních odvětvích a sférách zemědělsko-průmyslového komplexu. Zdokonalování meziodvětvových vztahů je tudíž nejdůležitějším faktorem rozdělování národního důchodu ve prospěch zemědělství s cílem vytvořit trvalé ekonomické předpoklady pro rozšířenou reprodukci v odvětví. Jasně a přesvědčivě se o tom hovořilo na červencovém plénu ÚV KSSS (v roce 1978). To znamená, že pro další zvelebení zemědělské výroby je nezbytné nejen mobilizování jejích vnitroodvětvových rezerv, ale také zlepšování meziodvětvových vztahů.

K důležitým předpokladům zefektivnění zemědělství patří: vypracování systému ukazatelů efektivnosti pro zemědělsko-průmyslový komplex národního hospodářství, analýza ekonomického mechanismu meziodvětvových vztahů zemědělství se sférami materiálně technického zajišťování, výkupu, zpracování i realizace jeho produkce a zdokonalování ekonomických stimulů. Jak ukazuje analýza rozvoje zemědělsko-průmyslového komplexu, v posledních letech se postupně snižuje podíl zemědělství na hrubém společenském produktu i národním důchodu (tab. IV), což je projevem hlubokých strukturálních změn v ekonomice státu. Vyššímu stupni rozvoje zemědělsko-průmyslového komplexu odpovídá menší význam zemědělského bloku v jeho struktuře.

IV. Podíl zemědělství (v %)*)

Léta	Hrubá produkce	Národní důchod	Materiální náklady	Akumulace	Počet zaměstnaného obyvatelstva
1965	16,9	22,5	12,1	20,2	31
1966–1970	16,1	21,8	11,5	21,1	28
1971–1975	15,1	19,0	12,2	26,5	25
1976	14,0	16,5	12,2	27,2	23

*) Narodnoje chozjajstvo SSSR za 60 let, Moskva 1977, s. 80, 486, 432 a 459

Pokles podílu zemědělství na celkovém národním důchodu státu je příznačný pro mnoho zemí. Tak například v USA se roku 1974 snížil na 6,8 % z 10 % v roce 1950, v NSR se v roce 1973 snížil na 11 % ze 16 % v roce 1960.

V socialistických státech se podíl zemědělství na celkovém národním důchodu státu snížil takto: v Buharsku ze 32 na 21 %, v Maďarsku z 31 na 17 % a v NDR ze 16 na 11 %. Přitom vzrůstá absolutní objem důchodu

v zemědělství, což vytváří předpoklady pro rozšíření výroby v tomto odvětví. Současně klesá počet pracovníků v zemědělství. Zvyšuje se měřítko rozvoje jiných odvětví. Tento proces je provázen dynamickým rozvojem nezemědělských odvětví, snížením jejich účasti na celkové činnosti zemědělsko-průmyslového komplexu, neustálým upevňováním jejich ekonomické i technologické úlohy v rozvíjení samotného zemědělství. Vzhledem k tomu lze předpokládat, že dojde k dalšímu relativnímu poklesu podílu zemědělství na zemědělsko-průmyslovém komplexu národního hospodářství. Je však třeba podotknout, že navzdory klesajícímu podílu se význam zemědělství pro národní hospodářství bude trvale zvyšovat. Vždyť toto odvětví socialistické ekonomiky je životně důležité jak z hlediska zajišťování potravin pro celostátní potřeby i na vývoz, tak také jakožto sféra, v níž se pracovně uplatňuje a získává existenční prostředky téměř třetina veškerého praceschopného obyvatelstva, činného v národním hospodářství SSSR.

Došlo dne 14. 11. 1978

Adresa autorky:

L. I. Jegereva, kandidátka ekonomických věd, Vsesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Moskva

Poľnohospodársky podnik predstavuje v sústave socialistických hospodárskych organizácií podľa Neumanna (1976) výrobný organizmus, pretože transformuje vstupnú surovinu (niekedy i energiu) na výstupné výrobky. V poľnohospodárstve existujú aj nevýrobné organizmy, ktoré vykonávajú činnosť služieb (STS, opravovne atď.), alebo obchodnú činnosť (PZNP a pod.). Od týchto nevýrobných organizmov abstrahujeme a zameriame sa len na výrobné organizmy, pretože tie sú nositeľom poľnohospodárskej prvovýroby.

Výrobné organizmy v priemysle a v stavebníctve vykonávajú objektívne, nezávisle na koncentrácii a špecializácii výroby (podľa Derdu 1978), tieto činnosti:

- výrobnú činnosť,
- činnosť technického rozvoja,
- obchodnú činnosť,
- kádrovú a personálnu činnosť.

Okrem uvedených činností existuje ešte ekonomická činnosť, ktorá však svojím charakterom a poslaním nepatrí k uvedeným činnostiam, ale možno povedať, že sa cez ne prelína. Každá uvedená činnosť musí totiž fungovať a správať sa podľa určitých ekonomických kritérií. Napriek tomu treba i ekonomickú činnosť považovať za samostatnú činnosť výrobného organizmu, avšak jej funkcia je rozdielna.

Toto členenie výrobného organizmu sa vytvorilo historicky s nástupom priemyselnej revolúcie a ešte sa prehlbuje s uplatnením prvkov vedeckotechnickej revolúcie.

ČLENENIE VÝROBNÉHO ORGANIZMU V PRIEMYSLE

Členenie výrobného organizmu podľa činností sa v priemysle a stavebníctve odzrkadľuje v jeho organizačnej štruktúre. Každému je samozrejmé, že priemyselný podnik má výrobný úsek, úsek technického rozvoja, obchodný úsek, ekonomický úsek a niekde aj kádrový a personálny úsek (vždy však kádrový a personálny útvar). Na čele týchto úsekov stoja spravidla námestníci riaditeľa podniku.

Takáto organizačná štruktúra podniku prihliada na členenie výrobného organizmu podniku nie náhodile, ale preto, že charakter a funkcia každej činnosti sú rozdielne.

Výrobná činnosť je základným prvkom výrobného organizmu a jej funkciou je realizovať transformáciu vstupnej suroviny alebo energie na výstupný výrobok. Táto funkcia udáva aj charakter výrobnej činnosti v tom, že tu ide o organizovanie, riadenie a uskutočňovanie výrobných procesov.

Činnosť technického rozvoja priamo nadväzuje na výrobnú činnosť a jej funkciou je realizovať cudzie i vlastné poznatky nových technológií, nových pracovných postupov a iných inovácií v podmienkach daného výrobného organizmu a tým vylepšiť transformáciu vstupnej suroviny na výstupný výrobok v kvalite, kvantite, produktivite práce a efektívnosti hospodárenia. Charakterom činnosti technického rozvoja je teda aplikácia vyvinutých i vlastný vývoj inovácií, potrebných pre vylepšenie výrobných a ekonomických parametrov výrobného organizmu.

Obchodná činnosť nadväzuje na výrobnú činnosť a na činnosť technického rozvoja a jej funkciou je zabezpečiť plynulý tok vstupnej suroviny alebo energie z okolia do výrobného organizmu a plynulý tok výstupného výrobku do okolia. Charakterom obchodnej činnosti je preto styk s dodávateľskými a odberateľskými organizáciami v okolí.

Kádrová a personálna činnosť nadväzuje na všetky tri predchádzajúce činnosti a jej funkciou je zabezpečiť kvalifikáciu, rozmiestnenie a sociálne potreby pracovníkov. Charakterom kádrovej a personálnej činnosti je preto predovšetkým práca s ľuďmi.

Ekonomická činnosť riadi hodnototvorný proces výrobného organizmu a jej funkciou je plánovať, organizovať a regulovať finančné, úverové, mzdové, investičné a iné prostriedky pri realizácii základnej funkcie výrobnej činnosti, t.j. pri transformácii vstupnej suroviny na výstupný výrobok, a ďalej analyzovať a kontrolovať hospodárnosť tejto transformácie. Charakterom ekonomickej činnosti je preto výkon finančnej a hospodárskej agendy.

Uvedené charakteristiky a funkcie sú určujúce aj pre tvorbu organizačných jednotiek a pre ich správanie sa.

Organizačné jednotky vo výrobných činnostiach sa tvoria zásadne podľa výrobných procesov, v ktorých prebieha substitúcia živej práce prácou zhmotnenou, až po automatizáciu. Správanie sa organizačných jednotiek sa prejaví pri výstupe výrobkov (v ich kvantite a kvalite) alebo po krátkom čase po výstupe (reklamácie odberateľov). Riadiaca práca sa vo výrobných činnostiach preto zameriava priamo na plánovanie, organizovanie, regulovanie a kontrolu výrobných procesov a tomu má zodpovedať aj odbornosť a kvalifikácia riadiacich pracovníkov.

Organizačné jednotky v činnosti technického rozvoja sa tvoria podľa koncepčného zámeru výrobného organizmu a ich štruktúra je ovplyvnená jednak existujúcou organizáciou výrobných činností a ďalej perspektívnymi zámermi týchto činností. Perspektívne zábery sa týkajú vylepšenia kvality existujúcich výrobkov a zavedenia nových výrobkov. Správanie sa organizačných jednotiek v činnosti technického rozvoja sa prejaví vo výrobných procesoch nepriamo, a to často až po dlhšom časovom odstupe. Riadiaca práca sa v činnosti technického rozvoja zameriava na tvorivú aplikáciu vedeckotechnických poznatkov v konkrétnych podmienkach výrobného organizmu. Odbornosť a kvalifikácia riadiacich pracovníkov musí preto zodpovedať týmto kritériám a má byť odlišná od kvalifikácie riadiacich pracovníkov vo výrobných činnostiach.

Organizačné jednotky obchodnej činnosti sa tvoria podľa štruktúry nákupu, predaja a uskutočňovanej obchodnej politiky. Správanie sa obchodnej činnosti sa prejaví priamo vo výrobných činnostiach (negatívne v nedostatku vstupnej suroviny a materiálov, hromadení zásob, kladne v hladkom priebehu transformácie vstupnej suroviny na výstupný výrobok a okrem toho v hospodárskych ukazovateľoch). Riadiaca práca v obchodnej činnosti má nevýrobný charakter. Hlavnou črtou tohto nevýrobného charakteru je, že sa neriadia pracovníci vo výrobných procesoch. To sa prejaví v odbornosti a kvalifikácii riadiacich pracovníkov v tom, že tu treba klásť ďaleko väčší dôraz na znalosť obchodných transakcií, ako na znalosť vlastných výrobných procesov.

Organizačné jednotky kádrovej a personálnej činnosti sa tvoria podľa kvalifikačnej, sociálnej a odbornej štruktúry pracovníkov výrobného organizmu. Správanie sa tejto činnosti sa prejavuje jednak vo vylepšení kvality výroby a ďalej vo vylepšení sociálnych a kultúrnych potrieb pracovníkov. Riadiaci pracovníci v tejto činnosti musia mať preto opäť odlišnú kvalifikáciu, zameranú na politiku, psychológiu, pedagogiku atď.

Organizačné jednotky ekonomickej činnosti sa tvoria podľa členenia tejto činnosti, ktoré vyplýva z jej funkcie a ktorá je zväčša upravená právnymi predpismi (súborný plán, rozbory, práce a mzdy, rozpočtovníctvo, kalkulácie, informačná sústava, financovanie, úverovanie atď.). Správanie sa ekonomickej činnosti sa nepriamo premieta do výsledkov hospodárenia. Riadiaci pracovníci v tejto činnosti majú mať kvalifikáciu podľa uvádzaných charakteristík a ich odlišnosť od kvalifikačnej štruktúry riadiacich pracovníkov vo výrobe je zrejmä.

Uvedené činnosti, ktoré sú vo výrobnom organizme stvárnené vo forme jej organizačnej štruktúry, členené na úseky a útvary s naznačeným správaním sa, nefungujú izolovane a sú vo vzájomných vzťahoch a väzbách. Okrem toho majú vzťahy a väzby s okolím. Tieto väzby prebiehajú pomocou informácií. Vo výrobnom procese je predmetom transformácie surovina alebo energia, v riadiacom a rozhodovacom procese je predmetom transformácie informácia.

ČLENENIE VÝROBNÉHO ORGANIZMU V POĽNOHOSPODÁRSTVE

Po uvedenom stručnom náčrte priemyselných zásad pri tvorbe vzťahov a väzieb výrobného organizmu podľa uskutočňovaných činností je treba skúmať túto problematiku v poľnohospodárskom podniku.

Skúmame otázku historicky od čias združstevnenia. Na prvý pohľad je zrejmé, že všetky uvedené činnosti objektívne existovali v každom družstve už pred 30 rokmi. Prvá etapa združstevnenia najmä kvôli veľkosti družstiev a uprednostňovaniu výrobných cieľov samozrejme neumožňovala vytvoriť v družstve takú organizačnú štruktúru, ktorá by bola v súlade s vykonávanými činnosťami. Štátne majetky hospodárili zväčša na územne roztrieštených hospodárstvach, ktoré tvorili samostatné celky. Ani tu nebolo teda možné uplatniť princípy, ktoré sa v tých časoch v priemysle už stávali dominantnými.

Dnešná situácia je diametrálne odlišná. Existujú veľké zlúčené družstvá a štátne majetky s upraveným pôdnym fondom, s odvetvovým systé-

mom organizácie a riadenia, ktoré uskutočnili vo svojom podniku už príslušnú deľbu právomoci a zodpovednosti.

Skúmajme teda, či existujúci odvetvový systém organizácie a riadenia prihliada na to, aby organizačná a riadiaca štruktúra poľnohospodárskeho podniku bola v súlade so vzťahmi a väzbami u vykonávaných činností a so správaním sa organizačných jednotiek.

Existujúca organizačná a riadiaca štruktúra prihliada na zabezpečenie výrobných činností. Je zrejmé, že s ohľadom na odlišný charakter rastlinnej a živočíšnej výroby bude potrebné, aby sa výrobné činnosti v poľnohospodárskom podniku zabezpečovali dvoma samostatnými úsekmi. Členenie výrobných činností na ďalší úsek, t.j. úsek technických služieb, už nie je tak jednoznačné. Technické služby sú totiž súčasťou výrobných činností a z pohľadu organizačnej štruktúry teda zabezpečujú funkcie výrobných úsekov. Je teda problematické, či z hľadiska organizačnej štruktúry a z hľadiska funkcií výrobných činností musí pre výkon technických služieb existovať samostatný úsek, a to najmä preto, že hierarchické postavenie umožňuje vytvoriť vlastné správanie sa každej organizačnej jednotky. Ak teda sú úseky rastlinnej a živočíšnej výroby a úsek technických služieb organizačnými jednotkami rovnakého radu, potom je pochopiteľné, že úsek technických služieb sa správa samostatne.

Táto samostatnosť má za následok, že na úseku technických služieb vzniká tendencia prisvojiť si výrobné a dokonca aj obchodné činnosti. To sa v praxi prejavuje tak, že úsek technických služieb sa neuspokojuje len výkonom opravárstva strojov a stavebnou údržbou, prípadne pomocnou remeselníckou výrobou, ale snaží sa prisvojiť si predovšetkým celú poľnohospodársku mechanizáciu, často vrátane jej materiálno-technického zásobovania.

To, že poľnohospodárske podniky vykonávajú okrem výrobných činností aj niektoré činnosti pre organizácie v okolí a že tieto činnosti sa sústreďujú do úseku technických služieb, máva potom za následok, že takto konštruovaná organizačná štruktúra je príčinou zanedbávania vlastných výrobných činností, pretože sa uprednostňujú činnosti, ktoré sa poskytujú cudzím organizáciám.

Takto dochádza k nesúladu medzi charakterom výrobných činností a ich organizačnou štruktúrou a správaním sa v rámci organizovania samotných výrobných činností.

Všimnime si ďalej činnosť technického rozvoja. V poľnohospodárskych podnikoch sa táto činnosť rozširuje o biologický rozvoj, lebo len v súlade s aplikáciou a vývojom biologických a technických poznatkov môže poľnohospodársky podnik plniť svoju funkciu pri kvantitatívnom i kvalitatívnom vylepšení výrobných procesov.

Súčasná organizačná štruktúra poľnohospodárskeho podniku nevytvorila organizačnú jednotku, ktorá by zabezpečovala činnosť biologického a technického rozvoja v poľnohospodárskom podniku. S ohľadom na to, že každý výrobný organizmus musí túto činnosť vykonávať, ináč nastane jeho stagnácia a postupná degenerácia, vykonáva sa biologický a technický rozvoj aj v poľnohospodárskom podniku, ovšem v decentralizovanej forme. Aplikáciu biologického a technického rozvoja uskutočňuje jednak vrcholové vedenie podniku (predseda JRD, riaditeľ ŠM), ale hlavne vedúci výrobných úsekov. Vedúci výrobných úsekov sa však musia venovať predovšetkým riadeniu výrobných činností a preto sa nemôžu v rovnakej miere

venovať aj činnosti biologického a technického rozvoja. Inými slovami: nemajú časovú kapacitu a niekedy ani odbornú kvalifikáciu pre transformáciu vstupných informácií z oblasti biologického a technického rozvoja na príslušné rozhodnutia a na ich premenu na výstupné informácie vo forme akcií, ktoré by boli potrebné.

Tým vzniká nesúlad medzi charakterom činností biologického a technického rozvoja a ich organizačnou štruktúrou a správaním sa, a to najmä vtedy, ak ide o nevhodné rozmiestnenie, nedostatočnú kvalifikáciu a schopnosť ľudského faktora.

Pozrime sa ďalej na obchodnú činnosť. Výrobné organizmy v priemysle vykonávajú obchodnú činnosť v oblastiach nákupu, predaja a obchodnej politiky. Bez nadsádzky možno povedať, že poľnohospodárske podniky by na súčasnej úrovni koncentrácie a špecializácie mali vykonávať obchodnú činnosť vo všetkých uvedených troch oblastiach. Aký je však skutočný stav?

Nákup je organizovaný obvykle referátom (zriedka útvarom) materiálno-technického zásobovania, ktorý je často začlenený do úseku technických služieb a tým sa apriori správa tak, ako si to želá organizačná jednotka, ktorej je súčasťou — inými slovami plní len funkcie úseku technických služieb. Nákup osív a sadív uskutočňuje úsek rastlinnej výroby, nákup plemenného materiálu úsek živočíšnej výroby.

Predaj finálnych výrobkov uskutočňujú zásadne výrobné úseky a často je vedúci farmy zodpovedný za kvantitatívne i kvalitatívne plnenie predaja výrobkov. Obchodná politika sa v poľnohospodárskych podnikoch zatiaľ neuskutočňuje.

Uvedené decentralizované členenie obchodnej činnosti do rôznych organizačných jednotiek a výrobných úsekov má ten dopad, že sa obchodnej činnosti zo strany riadiacich pracovníkov, zodpovedných za riadenie výrobných činností, nevenuje taká pozornosť, aká by bola v súčasných zložitých podmienkach styku poľnohospodárskych podnikov s okolím potrebná. Je to spôsobené tým, že nemajú preto potrebné kvalifikačné predpoklady, a keby aj mali, nemajú časovú kapacitu pre transformáciu stále sa zvyšujúceho počtu informácií, ktoré prebiehajú medzi podnikom a okolím (Pilišek 1977).

Uvedené skutočnosti majú za následok, že vzniká nesúlad medzi charakterom obchodnej činnosti a jej organizačnou štruktúrou a správaním sa.

V kádrovej a personálnej činnosti došlo vo väčšine poľnohospodárskych podnikov k zriadeniu útvarov kádrovej a personálnej práce, ktoré svoju činnosť naďalej rozvíjajú a prehlbujú. Nemožno preto konštatovať nesúlad zistený u predchádzajúcich činností.

Ak záverom analyzujeme ekonomickú činnosť, tak zistíme, že v poľnohospodárskych podnikoch je dobre zladená s organizačnou štruktúrou. Všade fungujú ekonomické útvary, zavádzajú sa automatizované informačné sústavy a kvalita ekonomických prác sa vylepšuje. Iste existujú vo vlastnej organizačnej štruktúre ekonomickej činnosti možnosti vylepšenia, ale nenachádzame tu nesúlad, ktorý by mal podobné črty ako v činnostiach výroby, biologického a technického rozvoja a nákupu, resp. predaji.

Postúpiť v skúmaní ďalej znamená položiť si otázku, či je reálne predpokladať, že v období šiestej a siedmej päťročnice budú činnosti v poľnohospodárskom podniku zladené s jeho organizačnou štruktúrou. S ohľadom na vybavenie poľnohospodárskych podnikov riadiacimi pracovníkmi v požadovaných profesiách, ako aj na materiálne prostriedky, ktoré možno predvídať, možno vysloviť úsudok, že v mnohých koncentrovaných a špecializovaných podnikoch sú preto predpoklady splnené.

Nesúladi medzi charakterom činnosti v poľnohospodárskych podnikoch a organizačnou štruktúrou treba riešiť tým spôsobom, ktorý sa najviac približuje osvedčeným metódam v priemysle, ale na druhej strane prihliada na osobitosti poľnohospodárskeho podniku.

Z tohto hľadiska sa pokúsime navrhnúť možné riešenie nesúladu pre každú činnosť.

Vo výrobných činnostiach treba na prvom mieste riešiť postavenie úseku technických služieb. Postavenie úseku technických služieb má vyplývať z tých organizačných jednotiek poľnohospodárskeho podniku, ktoré plnia jeho základné poslanie ako výrobného organizmu, t.j. z úseku rastlinnej výroby a úseku živočíšnej výroby. Úsek technických služieb musí plniť tie požiadavky úseku RV a ŽV, ktoré sú pri realizácii plánu uvedených úsekov potrebné. Samostatnosť úseku technických služieb je preto vždy podriadená plánovaným úlohám úseku RV a ŽV. Na rozdiel od často praktizovanej tendencie nie je preto vhodné, aby úsek technických služieb uprednostňoval tzv. vlastné činnosti pred činnosťami, ktoré má vykonávať pre úseky RV a ŽV. Týmto spôsobom sa musí uskutočniť delba právomoci a zodpovednosti a musia byť upravené vzájomné vzťahy a väzby medzi úsekmi.

Vo výrobných činnostiach bude ďalej potrebné pri tvorbe organizačnej štruktúry dôslednejšie prihliadať na prebiehajúci proces vnútropodnikovej špecializácie. V podnikoch s vnútropodnikovou špecializáciou rastlinnej alebo živočíšnej výroby pri patričnej koncentrácii už nepostačuje členenie iba na úsek rastlinnej výroby, resp. živočíšnej výroby. V špecializovanej rastlinnej výrobe je účelné vytvoriť úsek poľnej výroby a úsek špeciálnych plodín, v živočíšnej výrobe to môže byť úsek všeobecnej živočíšnej výroby plus úsek špecializovaného chovu (výkrm hovädzieho dobytku, výkrm ošípaných, chov hydiny a pod.), alebo len úsek špecializovaného chovu (t.j. ak sa uskutočnila podniková špecializácia).

Činnosť biologického a technického rozvoja priamo nadväzuje na výrobné činnosti. Domnievame sa, že perspektívne budú túto činnosť vykonávať cudzie organizácie (Slovensko, Plemenárske podniky atď.). To však neznamená, že by táto dôležitá činnosť nebola v poľnohospodárskom podniku premietnutá do jeho organizačnej štruktúry. Riešenie je zrejme možné tak, že sa síce zatiaľ nezriadi samostatný úsek biologického a technického rozvoja, ale zriadi sa štábný útvar, na ktorý deleguje vedenie podniku právomoc a zodpovednosť za transfer poznatkov biologického a technického rozvoja.

Tento štábný útvar bude pozostávať zo špecialistov najmä v oblasti výživy a ochrany rastlín, meliorácií a závlah, výživy a plemenitby hospodárskych zvierat, energetiky a ochrany prostredia. Príslušní štábní špecialisti môžu pracovať priamo vo výrobných úsekoch (napr. špecialista pre

ochranu a výživu rastlín na úseku rastlinnej výroby, špecialista pre výživu a plemenitbu hospodárskych zvierat na úseku živočíšnej výroby a pod.), alebo v útvere vedúceho podniku (napr. energetik).

V obchodnej činnosti bude potrebné v neďalekej perspektíve vytvoriť centralizovaný útvar, ktorý bude najskôr aspoň uzatvárať zásadné dohody poľnohospodárskeho podniku s dodávateľskými a odberateľskými organizáciami, aj keď realizáciu dodávok a nákupov po stránke kvantitatívnej i kvalitatívnej uskutočnia prechodne ešte výrobné úseky. Obchodný útvar by rozhodne nemal podliehať nijakému výrobnému úseku. Je oprávnené postaviť ho hierarchicky na úroveň ekonomického útvaru. Je možné aj také riešenie, aby pracoval v ekonomickom útvere v hierarchickom postavení oddelenia (ako je napr. oddelenie informačnej sústavy, PaM a podobne).

SÚHRN

Príspevok teoreticky skúma vzťahy medzi činnosťami a organizačnou štruktúrou poľnohospodárskeho podniku v podmienkach koncentrácie a špecializácie. Podáva charakteristiku štruktúry a správania sa činností výrobného organizmu v priemysle a túto charakteristiku ďalej podrobnejšie skúma v poľnohospodárskom podniku najmä s tým záverom, či existujúci odvetvový systém organizácie a riadenia prihliada na to, aby organizačná a riadiaca štruktúra bola v súlade so vzťahmi a väzbami vykonávaných činností a správaním sa organizačných jednotiek. Autor dochádza k teoretickému záveru, že medzi charakterom a funkciou výrobných činností, činností biologického a technického rozvoja, ako aj obchodných činností a ich organizačnou štruktúrou existuje často nesúlad. Podľa teoretických princípov navrhuje riešenia, ktoré majú za cieľ zladiť funkciu činností s organizačnou štruktúrou a správaním sa výrobných činností, činností biologického a technického rozvoja a obchodnej činnosti.

Literatúra

- DĚRDA, K.: Navrhování systému řízení podniku a V.H.J. Organizace a řízení, 1978, č. 1—2, s. 35—64.
- NEUMANN, J.: Systémové řešení vnitropodnikové organizace a řízení velkých integrovaných podniků. In: Zborník z II. medzinárodného sympózia o vedeckej organizácii práce v podmienkach koncentrácie a špecializácie poľnohospodárskej výroby, Košice, SVTS 1976, s. 158—176.
- PILÍŠEK, V.: Principy systému podnikového řízení v procesu koncentrace a specializace zemědělské výroby. In: Zborník zo seminára Slovenskej spoločnosti pre poľnohospodársku, lesnícku a potravinársku vedu pri SAV, 1978, s. 5—31.

Došlo dňa 28. 11. 1978

Adresa autora:

Ing. Eugen Horváth, CSc., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 880 27 Bratislava

Riešenie vzťahov medzi činnosťami a organizačnou štruktúrou v koncentrácii a špecializácii poľnohospodárskych podnikov

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 6, s. 389—395. — lit. 3

zemědělství, úroveň podniku, koncentrace, specializace, zemědělsko-průmyslový komplex, organizace, organizační činnost, teoretické pojednání

Príspevok teoreticky skúma vzťahy medzi činnosťami a organizačnou štruktúrou poľnohospodárskeho podniku v podmienkach koncentrácie a špecializácie. Autor dochádza k teoretickému záveru, že medzi charakterom a funkciou výrobných činností, činností biologického a technického rozvoja, ako aj obchodných činností a ich organizačnou štruktúrou existuje často nesúlad. Podľa teoretických princípov navrhuje riešenie, ktoré majú za cieľ zladíť funkciu činností s organizačnou štruktúrou a správaním sa výrobných činností, činností biologického a technického rozvoja a obchodnej činností.

Ústřední výbor Komunistické strany Československa stanovil linii na rozvíjení koncentrace a specializace, rozšiřování kooperačních a integračních vztahů v rámci zemědělsko-potravinářského a zemědělsko-průmyslového komplexu, prohlubování společenské dělby práce ve výrobě potravin v období, kdy dosažené stadium v rozvoji výrobních sil v zemědělství si objektivně vyžádalo postupně provádět rozsáhlý soubor technicko-technologických, ekonomických, organizačních a kádrových opatření, zabezpečujících přestavbu výrobních struktur v zemědělství na technologicko-výrobní a organizační systémy industriálního typu.

Kvalitativně vyšší fáze v rozvoji výrobních sil československého zemědělství, charakterizovaná nástupem techniky druhé generace, průmyslovým krmivářstvím, výstavbou velkovýrobních kapacit v rostlinné a v živočišné výrobě, intenzivní chemizací, uplatňováním nových výkonných odrůd, nových plemenářských programů, všeobecným zvýšením kvalifikace pracujících v zemědělství umožňuje dále rozvinout socialistické výrobní vztahy v zemědělství, zvýšit stupeň zespolečenštění výroby, v podstatě vyrovnat sociálně ekonomickou úroveň města a vesnice a dále upevnit dělnicko-rolnický svazek jako základ politického systému ČSSR.

Linie na prohlubování koncentrace a specializace zemědělské výroby a rozvoj kooperačních a integračních vztahů v rámci zemědělsko-potravinářského a zemědělsko-průmyslového komplexu je nedílnou součástí koncepční, plánovitě realizace hlavního úkolu (generální strategie) rozvoje zemědělství a výživy ČSSR, jímž je a zůstává zvýšení celkové soběstačnosti ve výrobě potravin při neustále rostoucí kvalitě výživy obyvatel ČSSR.

Plánovité řízení postupu koncentrace a specializace v rámci zemědělsko-potravinářského komplexu je zabezpečováno soustavou plánovitého řízení zemědělství a výživy, tj. dlouhodobými koncepcemi, pětiletými a prováděcími plány, soustavou ekonomických nástrojů, výstavbou organizačních systémů podniků zemědělské prvovýroby, organizací technických a biologických služeb a zvyšováním účinnosti řídicích funkcí orgánů státního řízení zemědělství a potravinářského průmyslu.

V posledním desetiletí se rychle mění kvalitativní i kvantitativní věcné i ekonomické vztahy mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími národního hospodářství. Trvale se zvyšuje podíl ostatních odvětví národního hospodářství na rozvoji zemědělství a zemědělsko-potravinářského komplexu. Sílicí proud hmotných dodávek a vědeckotechnických inovací,

kvalitativně vyšší stadium v rozvoji a struktuře výrobních sil objektivně vyžaduje budovat materiálně technickou základnu a jí odpovídající organizační systémy na principech koncentrované a specializované výroby industriálního typu.

Koncentrace, specializace, kooperace a integrace v zemědělství jsou objektivní formy prohlubující se společenské dělby práce v československé ekonomice. Stupeň jejich rozvoje vyjadřuje úroveň a vyspělost čs. ekonomiky, celého národního hospodářství a míru integrity zemědělství v rámci národohospodářských makrostruktur.

Národohospodářským kritériem míry úspěšnosti realizace programu koncentrace a specializace v odvětví zemědělství a výživy je především vzestup zemědělské a potravinářské výroby, ekonomická efektivnost intenzifikace zemědělství, zejména pak reálné úspory společenské práce a pracovních sil v ZPoK, především v zemědělské prvovýrobě.

Národohospodářská efektivnost postupující koncentrace a specializace zemědělské výroby se v soudobé etapě vývoje projevuje především v růstu produktivity živé práce, ve snižování společenské spotřeby živé práce v zemědělské prvovýrobě. Rozvoj zemědělství je v důsledku postupující industrializace zajišťován při stálých a relativně rychlých úbytcích počtu pracovníků (2 % ročně), což významně přispívá k řešení složité problematiky pracovních sil v národním hospodářství. V roce 1975 se proti roku 1965 zvýšil celkový počet pracovníků v národním hospodářství o 618 tis. osob, z toho v odvětvích hmotné výroby o 340 tis. osob. Ve stejném období poklesl počet pracovníků v zemědělství o 238 tis. osob. Zejména v odvětvích rostlinné výroby (obiloviny, brambory, cukrovka, len, chmel, vinice) a v odvětví výroby jatečných prasat, drůbeže a vajec došlo v důsledku postupu komplexní mechanizace a koncentrace výroby k značnému poklesu spotřeby živé práce. Produktivita práce vyjádřená celkovou produkcí na 1 trvale činného pracovníka v zemědělství dosáhla v roce 1975 cca 108 tis. Kčs, což je téměř 140 % úrovně produktivity práce dosažené v roce 1970. Tempo růstu produktivity práce v zemědělství převyšuje průměry národního hospodářství.

I v 6. pětiletce při dalším zvyšování výroby dochází v zemědělství k rychlejším úbytkům pracovníků proti předpokladům plánu, což v některých územních oblastech (průmyslových aglomeracích), odvětvích (chov skotu) a profesích (mechanizátoři) vyvolává napjatost.

Dosažené výsledky v 5. pětiletce i v letech pětiletky šesté (1976 až 1978) prokazatelně svědčí o tom, že i v náročnějších vnějších podmínkách a při nepříznivých výkyvech klimatických podmínek byly dosaženy v ČSSR absolutně i relativně vysoké přírůstky zemědělské výroby, které umožnily i vysoká tempa zvyšování výroby v potravinářském průmyslu.

V období 5. pětiletky dosáhla zemědělská produkce 370 mld Kčs a zvýšila se proti pětiletce čtvrté o zhruba 50 mld Kčs. Hodnota pětiletého přírůstku produkce byla zachována na úrovni přírůstku 4. pětiletky proti pětiletce třetí. Československé zemědělství dosaženými tempy rozvoje zaujalo přední místo v rámci zemí RVHP a značně předčilo růstová tempa většiny evropských států. Průměrný roční přírůstek HZP dosáhl v období 1971–1977 v sektoru JZD 3,9 %, v zemědělství celkem 3,0 %.

Je příznačné, že souběh všestranné intenzifikace a rozsáhlé přestavby podnikových výrobních programů i organizačních a technologických struktur, ke kterému došlo zejména v 5. pětiletce, umožnil vysoká tempa

růstu zemědělství, k čemuž vytvářela potřebný finančně ekonomický prostor soustava ekonomických nástrojů, vyjadřující ekonomické vztahy mezi zemědělstvím a národohospodářskou ekonomikou.

Rozsáhlá organizační přestavba podnikových struktur v zemědělství, prohlubování oblastní, podnikové i vnitropodnikové specializace se uskutečňuje při trvalém vzestupu výsledné intenzity čs. zemědělství, jejíž souhrnný národohospodářský efekt se projevuje ve zvyšující se míře soběstačnosti při zkvalitnění výživy obyvatelstva. Svědčí o tom i klesající podíl zemědělských výrobků a potravin na celkovém dovozu (z 22,5 % v roce 1970 na 14,5 % v roce 1975) při současném zvýšení podílu zemědělských výrobků a potravin na vývozu (z 4,2 % v roce 1970 na 4,6 % v roce 1975). Zejména však se národohospodářské efekty přímo projeví v podstatném zvýšení spotřeby masa (81 kg), mléka (214 l) a vajec (294 ks) v přepočtu na obyvatele (1976). Hodnotově vyjádřená míra soběstačnosti vypočtená podle bilančních sald zahraničního obchodu dosáhla u kompetitivních potravin v 5. pětiletce 93,6 %, což je základní kritériální ukazatel efektivity zemědělství a výživy v rámci národního hospodářství.

Industrializační fáze vývoje zemědělství je objektivně spjata s růstem fondové a materiálové náročnosti, jejíž veličina je úměrná plánovanému tempu intenzifikace, plánem stanoveným technologickým a strukturálním změnám ve výrobním programu zemědělství a stupněm věcné proporcionality a ekonomické ekvivalence v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu. O národohospodářské efektivity koncentračních a specializačních procesů v období 5. a 6. pětiletky svědčí i to, že tyto procesy byly zejména v 5. pětiletce provázeny všeobecným ekonomickým upevněním převážně většiny socialistických zemědělských podniků, které v sektoru JZD dosáhly v pětiletém období 17,2 % míry rentability a v sektoru státních zemědělských organizací 14,5 % míry rentability, což zabezpečovalo vcelku plynulý průběh financování reprodukčních procesů.

V této souvislosti nutno zdůraznit, že relativně vysoký podíl mimocenové úhrady reprodukčních nákladů v zemědělství není nikterak zvláštností čs. zemědělské ekonomiky, neboť ekonomické soustavy zemědělství všech zemí s vyspělým zemědělstvím, usilujícím o soběstačnost, se vyznačují rozsáhlými a rozvinutými subvenčně dotačními systémy. Úloha státních finančních intervencí se objektivně zvyšuje zejména v období industrializační vývojové fáze zemědělství a v podmínkách ČSSR navíc v důsledku sociálně ekonomické cenové politiky stabilizovaných maloobchodních cen základních potravin.

V podmínkách industriální přestavby materiálně technické základny čs. zemědělství je úspěšně realizována sociálně ekonomická politika národohospodářské parity odměn pracujících v odvětví zemědělství s úrovní dosahovanou v národním hospodářství. V roce 1975 činila relace k průměrným výdělkům v národním hospodářství u JZD 95,4 % a u státních statků 94,4 %. Tím bylo v podstatě dosaženo i mezisektorové parity odměn (mezi státním a družstevním sektorem zemědělství) a jak prokazují rozbor, i parity mezioblastní (v průměrných odměnách výrobních zemědělských oblastí). V roce 1977 dosáhla průměrná srovnatelná odměna 1 pracovníka v JZD již 99,1 % mzdy pracovníka v socialistickém sektoru národního hospodářství a poněkud převýšila srovnatelný průměr sektoru státních statků.

Stupeň rozvoje a prohlubování koncentrace a specializace náleží

k nejvýznamnějším činitelům, ovlivňujícím a podmiňujícím vzestup intenzity výroby v jednotlivých odvětvích zemědělství a zemědělské výroby jako celku.

V těch odvětvích, kde rozhodující intenzifikační, substituční a ekonomické faktory působí ve vzájemné jednotě s prohlubující se koncentrací a specializací výroby, je dosahováno nejprůběžnějších produkčních a ekonomických výsledků.

Je tomu tak zejména ve výrobě obilovin, kde prohloubení oblastní, druhové i odrůdové specializace nesporně výrazně přispělo ke zvýšení jejich výroby v 5. pětiletce na 46,8 mil. tun proti 34,9 mil. tun ve 4. pětiletce. Z celkového přírůstku cca 12 mil. tun za pětiletku lze přisoudit zhruba 50 % vlivům odrůdové výkonnosti, 25 % vlivům zlepšené agrotechniky, výživy a ochrany a 25 %, tj. 3 mil. tun, vlivům druhové skladby a oblastní specializace.

Podstatný přírůstek výroby olejnin (za pětiletku o 55 %) byl realizován v podmínkách řádového prohloubení oblastní specializace a zejména podnikové koncentrace výroby řepky.

Naproti tomu u výroby cukrovky, jejíž osevy dosud nejsou dostatečně koncentrovány do nejprůběžnějších přírodních podmínek (což souvisí s pomalým průnikem progresivních technologických postupů a také s návaznými mezioblastními přesuny ostatních tržních plodin, zejména kukuřice na zrno a zeleniny), nebyly dosaženy žádoucí vzestupy produkce.

Prohlubování koncentrace a specializace působí produkčně a ekonomicky pozitivně zejména v těch odvětvích, kde i ostatní faktory výrobního růstu se vyvíjejí proporcionálně a dynamicky. Jestliže v šlechtění osiv cukrové řepy, zeleniny a krmných plodin nebylo dosaženo žádoucích výsledků a velkovýrobní technologické systémy u zeleniny a krmných plodin se vyvíjejí progresivně až v posledních letech, limitují tyto faktory i míru odvětvové koncentrace a tím i národohospodářskou efektivnost jednotlivých odvětví výroby a zvyšují rizika dosažení plánovaných úkolů.

V prvních letech 6. pětiletky nebyla uspokojena poptávka po některých vybraných výrobcích ovoce a zeleniny. Hlavní příčina spočívá v relativně pomalém tempu intenzifikace, koncentrace a specializace v těchto odvětvích. Koncepce rozvoje zelinářství a ovocnářství v ČSSR zabezpečuje uspokojení národohospodářských potřeb. Její realizace je podmíněna především budováním velkovýrobní materiálně technické základny ovocnářství a zelinářství, dodávkami speciálních mechanismů, výstavbou specializovaných velkovýrobních linek, skladovací a odbytové základny i rozvojem semenářské základny.

Koncentrace a specializace tudíž je podmíněna a současně umožňuje optimální kombinaci činitelů růstu a vystupuje stále silněji jako stabilizační faktor plnění plánovaných úkolů v zemědělství, jako faktor snižující rizika plánu.

Značný význam pro uskutečňování politiky soběstačnosti se právem přisuzuje okruhu tzv. maloobjemových výrobků (tj. jedlých luštěnin, aromatických a léčivých rostlin, máku, hořčice, česneku atd.). Československé zemědělství disponuje nezbytnými přírodními a pracovními zdroji pro zabezpečení společenských potřeb v těchto výrobcích. Zkušenosti jednoznačně prokazují, že úspěšné zvládnutí produkční i ekonomické problematiky těchto speciálních výrob je reálné jen ve specializovaných podnicích

a koncentrované výrobě. Avšak i tady je problematika koncentrace nedílně spjata s vytvářením velkovýrobní materiálně technické základny, tj. s proporcionalitou meziodvětvových a vnitroodvětvových vazeb.

Podstatné prohloubení koncentrace a specializace v odvětví výroby jatečných prasat a jatečné drůbeže spolu s dynamickým rozvojem krmi-
vářského průmyslu umožnilo v 5. pětiletce zvýšit živočišnou výrobu o 35 mld Kčs, tj. 20,7 %, přičemž výroba jatečných prasat byla zvýšena za pětiletku o 700 tis. tun, tj. 20,6 %, a výroba jatečné drůbeže o 362 tis. tun, tj. o 60,9 %.

V odvětví výroby jatečného skotu a mléka, kde specifický charakter reprodukce, vysoká fondová náročnost odvětví a těsná vazba na produkci objemné píce limitují tempo prohlubování koncentrace a specializace, bylo dosaženo nižší dynamiky (+17—18 %).

Aktuální otázkou zůstává sladění požadavků rozvoje infrastruktury zejména z hlediska územních vazeb koncentrované zemědělské výroby, především velkokapacitních objektů živočišné výroby, s požadavky ochrany životního prostředí a krajiny. Zprůmyslnění zemědělských výrobních objektů ztěžuje řešení územních dislokací velkokapacitních objektů. Rovněž značně rostoucí plošný rozsah chráněných a zájmových území a pásem exhalačních spadů omezuje intenzifikaci rostlinné výroby (chemizaci) a klade specifické požadavky na formování výrobních struktur v těchto územích a tím i na formy koncentrace a specializace.

Doprovodným jevem prohlubování koncentrace je i soustředování zemědělské bytové výstavby v obvodech výstavby agregovaných investičních celků. V etapě koncentrace a specializace zemědělství se značně rozvinula výstavba sociálních, kulturních a zdravotních zařízení, zejména mateřských škol, jeslí, jídelen. Prohloubila se součinnost zemědělských podniků s národními výbory při realizaci programů sociální a kulturní politiky a zvyšování životního standardu na vesnici.

Při postupném kvantitativním nasycování potřeb obyvatelstva v potravinách se stále silněji dostávají do popředí požadavky na inovace a zvýšení kvality potravinářských výrobků a návazně na to i kvality zemědělských surovin. Poznatky z vývoje světového zemědělství i z vývoje zemědělství ČSSR jednoznačně prokazují, že zvyšování kvality zemědělských výrobků je přímo podmíněno specializací výroby.

Zvyšování jakosti sladařských ječmenů, průmyslových a konzumních brambor, cukrovky, olejnin, konzervářské zeleniny a ovoce i dalších výrobků lze úspěšně vyřešit jen v podmínkách jejich specializované výroby.

Zkušenosti prokazují, že k řízení procesů koncentrace a specializace v zemědělství nutno přistupovat jako k vzájemně podmíněnému souboru dynamických vazeb koncentrace a specializace oblastní (přírodní—výrobní oblast), územní (okres, kraj, kooperační obvod), podnikové, vnitropodnikové, provozně technologické. Vlastním nositelem industrializace výrobních procesů jsou technologické jednotky, jejichž postupná výstavba tvoří jádro průmyslové materiálně technické základny zemědělství.

Koncentrace a specializace zemědělské výroby se vyznačuje řadou shodných rysů s koncentrací a specializací výroby průmyslové (koncentrace výroby, technologický řád, prohlubující se dělba práce výrobních operací a pracovních postupů, specializace pracovníků atd.). Také odvětvová nerovnoměrnost vývoje těchto procesů nenáleží ku specifikům zemědělství. Avšak zvláštnosti reprodukčního procesu v zemědělství, zejména trvalá

role biologických a klimatických faktorů a organická vazba zemědělské výroby na půdu jako specifický základní výrobní prostředek determinují i utváření, charakter a dimenze koncentrace a specializace v zemědělství.

Jde především o vyhraněně zonální charakter specializace rostlinné výroby, který v řepařské výrobní oblasti předurčuje vyhraněnost výrobních struktur (pšenice, ječmen, cukrovka, píceiny), zatímco ve výrobní oblasti bramborářské je nutným komponentem výrobních struktur řada speciálních technických plodin (řepka, len) a ve výrobní oblasti kukuřičné pestrá paleta rostlinné výroby.

Ekonomická nutnost využití pracovních sil i mechanizačních prostředků vyžaduje kombinovat základní i doplňková odvětví ve většině zemědělských podniků.

Organická vazba rostlinné výroby a chovu skotu si vynucuje relativně územně rovnoměrné rozložení početních stavů těchto chovů při prohlubování oblastní i podnikové specializace podle užtkových směrů.

Realizace politiky soběstačnosti vyvolává nutnost plánem rozmísťovat do výrobních programů pestřejší sortiment plodin a jejich podnikové koncentrace usměrňovat v souladu s vytvářením velkovýrobní materiálně technické základny a udržováním biologické rovnováhy.

Principiálním vymezením postupu koncentrace a specializace jsou národohospodářské možnosti v zabezpečování hmotných a finančních potřeb rozvoje zemědělství. Při stanoveném tempu zvyšování zemědělské výroby (2,5–2,8 % ročně) lze toto tempo realizovat při různé intenzitě velkovýrobní přestavby materiálně technické základny zemědělství. Z tohoto hlediska lze soudobou etapu národohospodářských vazeb a proporcí hodnotit tak, že státním plánem vydělené zdroje pro rozvoj zemědělství umožňují za předpokladu vysoké úrovně zhodnocení vkladů postupnou přestavbu materiálně technické základny, neboť délku inovačního cyklu obnovy základních fondů v zemědělství lze ocenit na 15–20 let, tj. do roku 1990–1995.

Základním národohospodářským požadavkem na řízení procesů koncentrace a specializace je postupovat v souladu s reálnými národohospodářskými možnostmi při maximálním využívání základních fondů, materiálových, pracovních a finančních zdrojů.

Makroekonomické proporce státního plánu odvětvově diferencují užití národohospodářských zdrojů. Dosažené výsledky v koncentraci a specializaci zemědělské výroby byly umožněny i tím, že průměrné roční tempo růstu v letech 1971–1975 u investic do výrobní sféry národního hospodářství bylo 8,6 %, u investic do zemědělství 11,4 %, z toho u investic do družstevního sektoru 13,3 %. V posledních dvou letech (1976–1977) se růst investic do zemědělství a zejména do družstevního sektoru zmínil.

Úroveň i postup koncentrace a specializace rostlinné a živočišné výroby a míra produkčních a ekonomických efektů těchto procesů je přímo podmíněna proporcionalitou meziodvětvových vazeb v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu.

Budování specializovaných zemědělských provozů s koncentrovanou výrobou je podmíněno dodávkami výkonné techniky a zařízení pro komplexní mechanizaci prací, posklizňovou úpravu a skladování (ovoce, zelenina, brambory, maloobjemové výroby) a výstavbou účelových kapacit.

O přímých meziodvětvových vazbách a podmíněnosti postupu koncentrace a specializace zemědělské výroby v rámci zemědělsko-průmyslo-

vého komplexu svědčí, že tam, kde není dorešena velkovýrobní mechanizace (zelinářství, ovocnářství, trvalé porosty ve svažitých podmínkách, mechanizace dojení, chlazení mléka, odklíz výkalů z velkokapacitních objektů), limituje úroveň výrobních sil i stupeň jejich velkovýrobní organizace a využití a tím i společenskou efektivnost výroby.

Těžiště problémů meziodvětvových hmotných vazeb rozvoje zemědělství je především na úseku paliv a energie, dodávek strojů a zařízení a v zabezpečení výkonných dopravních prostředků. Tato problematika má zásadní význam právě v etapě koncentrace, specializace a prohlubující se kooperace se zvyšující se náročností na zemědělskou dopravu, energetické zdroje a komplexní mechanizaci. V současné době je zabezpečováno využití odpadního tepla z kompresních stanic tranzitního plynovodu pro energeticky náročné zemědělské výroby. Aktuální se stává zemědělské a potravinářské využití tepelné energie z atomových elektráren.

Nejvážnější situace limitující postup koncentrace a specializace zemědělské výroby se vytvořila na úseku strojních investic, jejichž struktura není zcela vyhovující.

U řady strojů a zařízení není ze strany strojírenství a dovozu zajišťováno krytí zdůvodněných potřeb. Tyto dílčí disproporce v meziodvětvových vazbách nutí zemědělské podniky a organizace technických služeb (ŠTS, OZS) zabezpečit a rozšiřovat výrobu strojů a zařízení. Tlak plánu výroby a nutnost mechanizovat pracovní operace si tento stav vynutil, přestože zužuje výrobně ekonomické zdroje odvětví pro zajišťování intenzifikace zemědělské výroby a je také celospolečensky méně efektivní.

Ekonomické vlivy koncentrace a specializace zemědělské výroby na produkční efekty a nákladovost výroby se projevují pozitivně, avšak diferencovaně v jednotlivých výrobních odvětvích.

Přímé produkční a tím i nákladové efekty přináší především prohlubování oblastní specializace rostlinné výroby. Postupné plánovitě soustřeďování výroby jednotlivých tržních rostlinných produktů do nejprůmyslovějšího přírodního prostředí je provázeno bezprostředními společenskými produkčními i nákladovými efekty. Je tomu tak např. u výroby brambor všech užitkových směrů zejména v ČSR, u výroby řepky, kukuřice na zrno, vinných hroznů atd.

Obdobně v živočišné výrobě se projevuje efektivnost oblastní specializace vytvářením specializovaných závodů na odchov jalovic.

Ekonomické analýzy vývoje nákladovosti v zemědělské výrobě prokazují, že specializované podniky vynakládají na jednotku výrobku méně celkových nákladů proti průměru. Nákladovost výroby všech plodin se snižuje se zvyšováním jejich podílu na orné půdě, nákladovost výroby živočišných výrobků klesá s rostoucí intenzitou výroby v přepočtu na jednotku plochy. Nejvýznamnějším faktorem ovlivňujícím nákladovost jednotlivých zemědělských výrobků je dosažená úroveň hektarových výnosů a užitkovosti, která je ve specializovaných podnicích nadprůměrná.

Také analýzy vývoje produkčně nákladových vztahů v podmínkách různých velikostních skupin JZD prokazují správnost uskutečněné podnikové centralizace půdního fondu, hospodářských prostředků a pracovních sil a současně signalizují, že již dosažená úroveň centralizace je dlouhodobě vcelku zcela dostačující.

Prohlubování centralizace, koncentrace a specializace tak zmírňuje vlivy rostoucí fondové a materiálové náročnosti intenzifikace zemědělství,

kteře se projevují ve všech odvětvích a výrobních oblastech a v odvětví jako celku.

Přímé ekonomické efekty komplexní mechanizace v podmínkách koncentrované a specializované výroby se jednoznačně projevují v poklesu pracovních nákladů.

V souhrnu se oba vlivy (růst materiálové náročnosti a pokles pracovní náročnosti) vzájemně kompenzují, jak o tom svědčí srovnání úrovně celkové nákladovosti v 5. a 6. pětiletce (předpoklad plnění). V období 5. pětiletky činily celkové náklady na 100 Kčs výkonů v sektoru JZD 90,50 Kčs, předpoklad 6. pětiletky je 91,20 Kčs. U státních zemědělských organizací obdobně v 5. pětiletce 98,90 Kčs a 98,10 v pětiletce šesté. Ukazatele souhrnné sektorové nákladovosti v průměru pětiletěk stagnují, přestože dochází k rozsáhlé substituci živé práce prací zhmotnělou.

Z hlediska meziodvětvových národohospodářských relací lze posuzovat nákladově výnosové relace zemědělství vcelku příznivě. Očekávaný pokles souhrnné míry rentability v 6. pětiletce proti 5. pětiletce (JZD 17,2—13,2 %, státní zemědělské organizace 14,5—8,3 %) lze přisuzovat i vlivům přestavby velkoobchodních cen na nákladovost, vývoji hladiny nákupních cen a dalších nástrojů úhrady, vlivům opatření v pojištění ochrany zemědělství atd.

Základní ekonomický problém tkví ve vývoji ekonomické efektivity zvyšujících se intenzifikačních vkladů. Například u hnojiv dochází tendenčně k relativnímu snižování produkční účinnosti dodatečných vkladů. Obdobně u průmyslových směsí zejména vlivem snížení jejich kvality a nedostatečné vazby na kvalitní krmiva objemová. Také růst fondové náročnosti reprodukce, do značné míry opět podmíněný růstem rozpočtových nákladů staveb i cen strojů, ale také zvyšujícím se technickým vybavením, působí na zvyšování nákladovosti. Tyto vlivy lze zčásti kompenzovat specializací a koncentrací a uplatňováním všech opatření k zhuštění výroby.

Pro rozvoj koncentrace a specializace výroby nabývají stále většího významu ekonomicky zdůvodněné relace nákupních cen, které mají stimulovat racionální rozmístění zemědělské výroby v souladu s plánem a vytvářet zhruba stejné podmínky rozšířené reprodukce v podnicích s různým zaměřením a specializací výroby.

Hlavním problémem cenových relací zůstává dosud nedorušená ekonomika chovu skotu, neboť realizace mléka a zejména jatečného skotu je všeobecně ztrátová. Řešení tohoto problému je významným úkolem cenové politiky v zemědělství v nejbližším období. Analýza možných přístupů k řešení závažného problému ukazuje, že vyvolává tlak na zvýšení celkové národohospodářské úhrady ze vztahu k zemědělství.

ZÁVĚR

Národohospodářské hodnocení dosavadního postupu koncentrace a specializace, kooperace a integrace v odvětví zemědělství a výživy prokazuje jednoznačně správnost vytyčené linie, stanovených programů i forem jejich realizace.

Řada nových problémů technologických, ekonomických, organizačních i sociálně ekonomických je úspěšně řešena. Je zcela přirozené, že mnoho složitých problémů není dosud uspokojivě zvládnuto. Náleží k nim

především problematika proporcionality meziodvětvových a vnitroodvětvových věcných a ekonomických vazeb, oblastní proporcionality zemědělství a potravinářského průmyslu, budování komplexních technologických systémů v rostlinné a živočišné výrobě, zvýšení účinnosti transferu vědeckotechnického rozvoje do zemědělské výroby, úloha specializovaných ústředně řízených organizací, problematika specializace v podmínkách státních statků, zdokonalení plánovitého řízení postupu koncentrace, specializace, kooperace a integrace, zdokonalení ekonomických nástrojů, zvýšení účinnosti státního řízení na úrovni ministerstev, KZŠ, OZS a středních článků, problematika podnikového a vnitropodnikového řízení a mnohé další.

Řešení těchto problémů je předmětem aktivní práce řídicích orgánů i vědeckovýzkumné základny a lze předpokládat, že v rámci opatření k zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství pro období 7. pětiletky dojde k dalšímu zefektivnění řídicí činnosti.

Došlo dne 3. 7. 1979

Adresa autora:

Ing. Jan Burian, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Máne-sova 75, 120 58 Praha 2

Příspěvek k hodnocení procesu koncentrace a specializace zemědělství v ČSSR

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 6, s. 397—405

zemědělství, úroveň podniku, koncentrace, specializace, analýza ekonomická

Článek představuje makroekonomický pohled na rozvoj efektivnosti zemědělské výroby. Pozitivní výsledky tohoto rozvoje jsou ve značné míře připisovány procesu koncentrace a specializace, který je hodnocen kritériem vzestupu zemědělské výroby, ekonomické efektivnosti intenzifikace a úspory společenské práce a pracovních sil. Jako faktor zvýšení výroby hlavních zemědělských výrobků se uvádí také prohloubení oblastní, druhové a i odrudové specializace.

Nedílnou součástí výstavby a rozvoje československého socialistického zemědělství je vytvoření státní organizace zemědělského zásobování a nákupu. Dělnická třída a socialistický stát jejím prostřednictvím aktivně ovlivňovaly výstavbu socialistické zemědělské velkovýroby, zabezpečovaly potřeby výživy lidu a upevňovaly socialistické zřízení. Její funkce se vyvíjely v závislosti na cílech a úkolech dané etapy společenského vývoje.

Na počátku vzniku a postupného formování státní organizace zemědělského zásobování a nákupu bylo usnesení listopadového zasedání ÚV KSČ v roce 1948 a generální linie IX. sjezdu KSČ.

Základní programové cíle v období po listopadovém zasedání formuloval K. Gottwald takto: „Naše politika se musí opírat o malé rolníky, vytvářet spojenectví se středními a izolovat ty velké, postupně jejich kapitalistický rozvoj omezovat a zatlačovat je do pozadí.“

Tyto myšlenky K. Gottwalda se staly programovou směrnicí IX. sjezdu KSČ v květnu 1949. Byly zakotveny v generální linii budování a výstavby socialismu v naší vlasti. Pro nákupní organizaci, která stojí vedle formujících se STS, státních statků a velkovýkrmů jako jeden z mostů, přes které se začíná prosazovat politika KSČ na vesnici, to znamená novou politickou i hospodářskou funkci.

Hlavní směr její další činnosti určil K. Gottwald, když řekl: „... musíme při výkupu zemědělských výrobků na venkově dbát, aby více dávali velcí a aby bylo ulehčeno malým. Rozvrhování kontingentů nebo povinných dodávek aby bylo jasně třídní a aby postihlo ty velké. Tak je potřeba prakticky provádět omezování a zatlačování kapitalistických elementů i v politice daňové, i v politice cenové, i v politice přidělové atd.“ (z projevu na zasedání ÚV KSČ 17. 11. 1948).

Pro nákupní organizaci, tehdy ještě Hospodářské družstvo, nebylo plnění těchto náročných úkolů jednoduché. Složitost pramenila zejména z toho, že administrativní, technický a řídicí aparát nebyl ještě stmelенý. V té době byly pouze očistěny od zrádců a kolaborantů. Na svých místech doposud setrvala většina těch, kteří usilovali o typ Hospodářského družstva z první republiky. Mnozí v té době měli i svoje podílové účasti (i když nepatrné). Od této skupiny se nedalo očekávat, že budou bezvýhradně podporovat linii KSČ.

Aby bylo možno plnit tyto náročné úkoly, muselo dojít i k některým změnám v systému nákupu zemědělských výrobků i v organizační struktuře nákupní organizace — k vnitřní socialistické přestavbě.

V roce 1949 byl zrušen systém dodávkových kontingentů a zavedena kontraktace výroby a dodávek hlavních zemědělských produktů. Kontraktační systém, v němž se zavazoval zemědělský výrobce dodat a odebrat zpět za stanovenou cenu plánované množství zemědělských výrobků, umožňoval spravedlivěji rozvrhnout dodávky podle velikosti zemědělského podniku a podle třídního hlediska. Kulaci byli povinni dodávat větší část, popřípadě celou tržní produkci, kdežto malým a středním rolníkům se smluvně odčerpávala úměrně menší část produkce.

Systém kontraktace výroby a dodávek pomohl posílit vliv státu na plánované řízení zemědělství, posílit vliv socialistického průmyslu na rozvoj zemědělství, upevňoval dělnickorolnický svazek.

V letech 1949–1951 se sloučila všechna zařízení a orgány starého systému nákupu do Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky. Do Ústředí pro hospodaření zemědělskými výrobky byla soustředěna i činnost bývalých lihovarských a mlékařských družstev i družstevních mlýnů. Tato zařízení se v dalším vývoji specializovala a osamostatnila. Dále se tam postupně začlenily veškeré činnosti družstevních organizací, které sloužily malým rolníkům.

V roce 1950 byl z Hospodářských družstev vyloučen prodej strojů a hospodářských potřeb, v roce 1952 byl z nákupní organizace vyloučen prodej hnojiv, agrochemikálií a žnových potřeb. Tuto činnost převzaly nově utvořené národní podniky — Krajský podnik zemědělského zásobování. Po roce 1950 byl z Hospodářských družstev vyloučen prodej uhlí, pohonných hmot a stavebnin; tuto činnost převzaly nově utvořené podniky Uhelné sklady, Benzina a jiné.

Nákupní organizace pod firmou „Hospodářské družstvo skladištní a výrobní“ existovala až do konce roku 1951. Od té doby změnila organizace mnohokrát svůj název.

V roce 1952 byly zřízeny v krajích krajské výkupní podniky, na okresech výkupní sklady. Nadřízeným orgánem bylo nově zřízené ministerstvo výkupu — hlavní správa výkupu.

Konkrétní úkoly vyplynuly z vystoupení K. Gottwalda na IX. sjezdu KSČ, který uvedl: „Naše zemědělská výkupní a prodejní družstva musí svoji pozornost soustředit na službu malým a středním zemědělcům“.

V průběhu zajišťování těchto náročných úkolů se začala negativně projevovat nepříznivá skladba výkupního aparátu. Pasivita těch, kteří setrvali na tradicích starého výkupního systému předválečných Hospodářských družstev způsobila, že nebyly ve všech směrech úkoly splněny. Proto se na X. sjezdu KSČ uvádí: „Pracovníci výkupu mají dokonale znát poměry v každé jednotlivé obci, pracovat s rozhledem, v těsné součinnosti s národními výbory. Svou činností musí zabezpečovat úspěšný výkup, podílet se na rozvíjení tržních vztahů mezi městem a vesnicí, přispívat svou prací i uplatňováním politického vlivu ke zpevňování svazku dělníků a rolníků“.

Postup socialistického združstevňování a účinnější uplatňování třídní politiky na vesnici, zejména politiky omezování a zatlačování kulactva, vyžadovaly nové formy výkupu zemědělské produkce a zvýšení účinnosti celého výkupního systému.

Proto byl od roku 1953 zaveden podle sovětských zkušeností nový systém, založený na principu pevné dodávkové normy z jednotky půdní plochy a systém dvojích cen: výkupních za povinné dodávky státu a ná-

kupních (značně vyšších) za dodávky nad plán. Normy dodávek byly diferencovány podle velikosti podniku a přírodních a ekonomických podmínek. Celkovou realizační cenu určoval poměr nákupních a výkupních cen, přičemž o úrovni dodávek ve značné míře rozhodovaly nižší řídicí orgány. To umožňovalo řídicí sféře provádět účinné přerozdělovací zásahy podle ekonomické situace soukromých zemědělských podniků v různých výrobních podmínkách a preferovat socialistické zemědělské podniky.

Výkupní systém, zavedený v roce 1953, trval přes několik vnitřních organizačních změn a změn rozsahu činnosti do roku 1959. Ztrácel však s vývojem socializace vesnice a při postupném zavádění velkovýrobních forem v zemědělství svůj původní význam. Nepůsobil již na rozvoj zemědělské výroby tak účinně, jak to vyžadoval tehdejší vývoj výrobních sil a výrobních vztahů a změny v třídním složení vesnice. Objem výkupu sice rostl, nebyl však zcela zajišťován růstem zemědělské výroby, nýbrž růstem tržní produkce, na kterou působily vysoké ceny státního nákupu. Proto musel stát vracet velká kvanta krmiv zpět do zemědělství. Podíl státního nákupu vzrostl např. u obilí od roku 1953 do roku 1959 o 25 %, u prasat o 33 %. Současně rostly realizační ceny, které se zvýšily za toto období u živočišné výroby o 50 %, u rostlinné výroby o 31 %. Stát vyplatil v roce 1958 za zemědělské výrobky o 4,3 miliardy korun více, než zaplatil za stejný objem v roce 1953. Nákupní systém měl vliv i na ekonomiku JZD, poněvadž silná družstva dosahovala trvale vysokých příjmů, zatímco slabá zaostávala. Systém dvojích výkupních cen začal ztěžovat plánovité využívání objektivních ekonomických zákonů, zejména zákona hodnoty.

Tržní vztahy mezi městem a venkovem se stávaly nepřehlednými a převládaly v nich administrativní prvky. Složitost výkupního systému odváděla pak pozornost od politické a hospodářsko-organizační práce na vesnici, kde socialistické výrobní vztahy dosáhly rozhodující převahy.

Přes tyto nedostatky znamenal však tento systém vzhledem k minulému značný krok vpřed. Podstatně přispěl k hospodářskému upevnění převážné části založených JZD, podpořil proces združšťevňování, zvýšil hmotnou zainteresovanost družstevních rolníků na zvyšování zemědělské výroby a tím i na lepším zabezpečování výživy obyvatelstva. Hrubá a tržní produkce měla v období let 1953 až 1959 vzestupnou tendenci. Hrubá zemědělská produkce vzrostla v roce 1959 proti roku 1952 o cca 6 mld Kčs, tržní produkce o více než 3 mld Kčs.

Je nepochybné, že dodávkový a nákupní systém zavedený v roce 1953 přispěl značně i k růstu zemědělské výroby a tržní produkce.

Po XI. sjezdu KSČ došlo k dalšímu urychlení přechodu od malovýrobních forem v zemědělství k formám velkovýrobním, neboť sjezd uložil navazujícím průmyslovým odvětvím, aby zvýšením výroby přispěla ke zprůmyslnění zemědělství. V této fázi vývoje, kdy teprve docházelo k efektivnější návaznosti průmyslu na zemědělství, bylo nutno řešit dočasně i některé problémy v činnosti výkupního aparátu, např. na úseku nákupu ovoce, zeleniny, vajec, drůbeže a v některých krajích i v nákupu cukrovky a mléka.

Důležitým předělem ve vývoji nákupní organizace byla léta 1957 až 1958, kdy v rámci tendencí zjednodušit státní správu došlo po zrušení ministerstva výkupu ke zřízení Sdružení výkupních podniků v resortu ministerstva potravinářského průmyslu a výkupu.

Od 1. 4. 1958 byl v kraji krajský výkupní podnik, na okrese výkupní

závod, nadřízeným orgánem v Praze bylo Sdružení výkupních podniků, začleněné pod ministerstvo potravinářského průmyslu a výkupu.

Z politicko-hospodářského významu nákupní organizace v letech socializace vesnice a z jeho možnosti centrálního řízení rozložené sítě jeho podniků, závodů a provozoven vyplynula velmi důležitá, dosud trvající úloha — být ústředním evidenčním místem nákupu zemědělských výrobků i místem realizace státní intervenční politiky v oblasti nakupovaných zemědělských výrobků. Jednotné výkaznictví a statistika se tak staly nezbytným nástrojem řízení a prosazování politiky strany v oblasti nákupu zemědělské produkce.

Ke konci padesátých let dochází na vesnici k novým proměnám. Socialistický sektor v zemědělství obhospodařoval již přes 80 % zemědělské půdy. Ekonomický svazek mezi městem a vesnicí dostal nový, kvalitativně širší obsah. Ekonomické spojení socialistického průmyslu se socialistickými zemědělskými družstvy dostalo pevnou základnu. Vznikl svazek dělnické třídy s družstevním rolnictvem.

V důsledku nových podmínek na vesnici ztrácely funkce dosavadního výkupu na svém významu. Proto zasedání ÚV KSČ z března 1959 uložilo vypracovat návrh na zavedení nového výkupního systému. Jako hlavní kritérium bylo stanoveno: „... vycházet z iniciativy družstevníků a dále ji rozvíjet a maximálně podněcovat jejich úsilí o rozvoj zemědělské výroby a zvyšování její efektivity“.¹⁾

Nový výkupní systém, jednotné ceny, úprava zemědělské daně byly zavedeny s účinností od 1. ledna 1960. Usnesení ÚV KSČ dále stanovilo: „Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství bude v zájmu komplexního řešení otázek rozvoje zemědělské výroby a tržní produkce odpovídat za řízení zemědělské výroby a tržní produkce prostřednictvím národních výborů. Za tím účelem se převede normativní a cenotvorná činnost v otázkách výkupu z ministerstva potravinářského průmyslu a výkupu zemědělských výrobků na ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství. V souvislosti s tím se zruší na krajských a okresních národních výborech dosavadní odbor zemědělství a lesního hospodářství a odbor výkupu a vytvoří se jeden výkonný orgán pro komplexní řízení a plánování zemědělské výroby a výkupu“.²⁾

V organizační formě nákupní organizace došlo po zavedení tohoto systému k závažným změnám. V důsledku změn ve velikosti okresů a krajů v roce 1960 se zmenšil počet krajských podniků a jejich okresních závodů. Byly zřízeny zemědělské nákupní a zásobovací podniky v krajích s odštěpnými zemědělskými nákupními a zásobovacími závody v okresech.

Zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění zřídilo v roce 1962 Ústřední správu nákupu zemědělských výrobků s tím, že bude plnit dosavadní funkční činnost předchozího ministerstva s bezprostředním řízením podnikové činnosti vlastních podřízených organizací. Účelnost tohoto spojení byla v tom, že byl vytvořen malý operativní orgán, vylučující dosavadní duplicitu v práci a mezičlánky v systému řízení.

V průběhu deseti let se podařilo v nákupu zemědělských výrobků v návaznosti na směry rozvoje zemědělství zcela změnit jeho ekonomickou

¹⁾ Zpráva plenárního zasedání ÚV KSČ O zavedení nového systému výkupu a nových jednotných cen v zemědělství (červen 1959)

²⁾ Usnesení plenárního zasedání ÚV KSČ — červen 1959

strukturu a vytvořit podmínky pro zavádění nových forem služeb pro zemědělství jako předpokladu jeho intenzifikace.

Hlavním úkolem Ústřední správy nákupu od roku 1962 bylo zajišťovat státní fondy zemědělských výrobků a průmyslovou výrobu krmných směsí. XII. sjezd KSČ zdůrazňoval nutnost vybudovat krmivářský průmysl na takové úrovni, aby umožnil růst živočišné výroby k zajištění stoupající spotřeby potravin. Předsednictvo ÚV KSČ v srpnu 1963 schválilo koncepci budování krmivářského průmyslu a sušárenství řízeného zemědělskou nákupní a zásobovací organizací.³⁾

Ústřední správa nákupu intenzivně rozvíjela služby při zásobování zemědělství průmyslovými hnojivy, pesticidy, osivy a sadbou. Důležitou činností ve službách byla posklizňová úprava a ošetřování obilí, včetně toho, které v zemědělských podnicích zůstávalo. Nákupní organizace zahájila v širokém měřítku i práce s aplikací průmyslových a vápenatých hnojiv, s přípravou hnojiv kombinovaných podle potřeb a požadavků zemědělské výroby na základě půdních rozborů, a to v době, kdy průmysl nebyl plně schopen pokrýt v tomto směru požadavky zemědělství. Vývoj dále ukázal, že tuto činnost musí provádět — při koncentraci a specializaci v rostlinné výrobě — specializovaná zařízení. V následujících letech vývojové tendence zemědělské výroby v této oblasti předstihly situaci a možnosti materiálně technické základny nákupní a zásobovací organizace.

Organizace zemědělského zásobování a nákupu zejména počátkem 60. let plně nevystihla tempo růstu zemědělské výroby ve vztahu ke kapacitám skladů i technického vybavení. Příjmová a skladovací kapacita byla dimenzována v malých objemech (sklady o kapacitě 360 až 500 vagónů). Teprve v letech 1963—1964 jsou stavěna sila o kapacitě 2100 vagónů, avšak i ta v současné době jako velkokapacitní sila nestačí. Přijímací kapacita byla nedostatečná a nebyla úměrná úrovni sklizňové techniky.

Přestože strana v období po XII. sjezdu orientovala všechny státní a hospodářské orgány na další stimulaci růstu výrobních sil v zemědělství, probíhal tento proces velmi obtížně. Pomalu a těžko se dařilo zaměřovat ostatní odvětví národního hospodářství na zabezpečování potřeb zemědělství. V průmyslu došlo v tomto období k značným investičním vkladům, ale těchto vkladů se dostatečně nevyužilo pro rozvoj zemědělského strojírenství, zemědělské chemie a stavebnictví tak, aby byla kryta potřeba zemědělství v požadovaném rozsahu, sortimentu a v kvalitě výrobků.

V rezoluci XIII. sjezdu KSČ o zemědělské politice se tato situace komentuje tak, že „... nebyl dán dostatečný výraz skutečnosti, že moderní socialistická zemědělská výroba se může efektivně rozvíjet jen jako proporcionální součást celkového komplexu odvětví a služeb, jež na zemědělství navazují. Rozsah a kvalitativní rozvoj průmyslových odvětví a služeb pracujících pro zemědělství není na úrovni, jež by odpovídala potřebám zemědělské výroby.“ Tato skutečnost byla konečnou projevem faktického nedocení významu zemědělství v praktické hospodářské politice státních orgánů.

Sjezd usiloval o to, aby kvalitativní změnou v dodavatelsko-odběratelských vztazích byl urychlen proces koncentrace a specializace, mechanizace a chemizace a tím došlo k zintenzivnění a z hospodárnění celé zemědělské

³⁾ Usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 6. srpna 1963 v bodě II. souhlasí „... s koncepcí budování krmivářského průmyslu a sušárenství jako samostatného průmyslu řízeného Ústřední správou nákupu zemědělských výrobků“.

výroby. Zkušenosti ukázaly, že práce nákupní a zásobovací organizace byla v tomto směru pozitivním přínosem, což v dané etapě potvrzovaly i požadavky zemědělské výroby na další rozšiřování jejích služeb.

V období existence Ústřední správy nákupu (1962—1967) došlo také ke zřízení n. p. Agroservis v Tachově, který byl jako nákupní a zásobovací organizace zřízen v podmínkách socialistické zemědělské výroby v uzavřeném správním celku jednoho okresu, jako partner o. p. Státní statky Tachov. To umožnilo ověření práce nákupní a zásobovací organizace v podmínkách dodavatelsko-odběratelských vztahů jednomu velkému socialistickému zemědělskému podniku, kterému bylo poskytováno maximum služeb a odebírána jeho veškerá tržní produkce.

V tomto období byl také ustaven n. p. Zemědělské potřeby s celostátní působností. Jeho posláním bylo účinně pracovat na úseku velkoobchodní činnosti pro zásobování zemědělství, zajišťovat rovnoměrnost zahraničně obchodní činnosti jako obchodní partner podniků zahraničního obchodu v zastoupení oboru a nakupovat nezbytné hospodářské potřeby pro zemědělskou výrobu jak na tuzemském, tak na zahraničním trhu.

V roce 1966 došlo ke zřízení Výzkumného ústavu krmivářského průmyslu a služeb. Ukázalo se, že je nutno uplatnit zásadu komplexnosti a spojit další rozvoj krmivářského průmyslu s aplikací nejnovějších poznatků vědy a techniky s cílem nejrychlejšího dosažení vysokých parametrů vyráběných krmiv. Totéž vyžadovala i celá oblast racionálního řízení a služeb. Svoji úlohu v tomto smyslu měl plnit výzkumný ústav.

V té době Ústřední správa nákupu řídila také, před převedením do resortu MZVŽ, rozpočtovou organizaci Státní inspekce jakosti zemědělských výrobků. Nově zřízený Projektový ústav zemědělského zásobování a nákupu měl jako oborové účelové zařízení zabezpečovat zvyšující se nároky na investiční výstavbu.

Počátkem roku 1967 došlo k závažné změně v oblasti dopravy v tom smyslu, že zemědělské výrobky byly nakupovány přímo v zemědělském podniku. Odpovědnost za jejich přepravu přešla plně na nákupní a zásobovací organizaci. Z toho vyplynula potřeba specializovat dopravu a současně vzrostly požadavky na vyšší technologickou úroveň odbytových i příjmových zařízení. Výsledky ukázaly, že změna dopravy zemědělských produktů přinesla národohospodářský prospěch.

K dalším organizačním změnám dochází po plenárním zasedání ÚV KSČ v březnu 1967. V rámci nového uspořádání ministerstva zemědělství a výživy byla zřízena státní hospodářská organizace Zemědělské zásobování a nákup, oborové ředitelství.

Předmětem činnosti nově zřízeného oborového ředitelství bylo hospodaření s centrálním fondem obilí, organizace nákupu a odbytu rostlinných a živočišných výrobků včetně obchodních služeb pro zemědělství a krmivářský průmysl a zásobování zemědělských podniků jejich potřebami.

Vývoj v letech 1968—1969 byl pro nákupní organizaci velmi nepříznivý. Pravicové tendence spočívající v útocih na zemědělskou politiku KSČ se projevovaly i v tom, že byl odsuzován dosavadní výkupní systém se snahou o návrat k bývalým Hospodářským družstvům, tedy před Únor 1948. Podpora pro tyto revizionistické koncepce byla hledána na vesnici. Družstevní rolníci však tyto tendence odmítli.

Ke změně v rozsahu působnosti zemědělského zásobování a nákupu dochází počátkem roku 1970 v důsledku federálního uspořádání státu, kdy

bylo v SSR zřízeno samostatné oborové ředitelství. Vzájemné styky oboru VHJ v ČSR a SSR jsou udržovány formou koordinačního sboru a spoluprací jednotlivých odborných útvarů.

Důležitým předělem v práci nákupní a zásobovací organizace se stalo usnesení PUV KSČ z března 1971 o základních směrech koncentrace, kooperace a specializace výroby a jejich organizačních formách.

S růstem zemědělské výroby a podílu tržní produkce se rozšiřovala i sféra nákupu, zpracování a obchodu zemědělskými výrobky. Vlivem rozvoje vědy a techniky se zrychloval rozvoj výrobních sil, v nichž je zabezpečována především doprava, ošetření, skladování, zpracování a distribuce konečného výrobku; to si vynucuje nezbytné změny a přesuny ve společenské dělbě práce. Potřeba mechanizace, biologizace a chemizace zemědělství vede k rozšiřování vztahů mezi zemědělstvím, průmyslem, službami pro zemědělství a zpracovatelskými odvětvími. Tyto skutečnosti působily na rozvoj zemědělské výroby a tedy i na postavení oboru zemědělského zásobování a nákupu.

Obor zemědělského zásobování a nákupu (ZZN) plnil závaznou společenskou funkci, která vyplývá především ze správy státního a krmeného fondu obilí a z gesce za rovnoměrné zásobování obyvatelstva i zpracovatelského průmyslu nakupovanými zemědělskými výrobky. Jeho úkolem také bylo ovlivňovat zemědělskou výrobu v kvalitě surovin, v jejich standardizaci a v rovnoměrnosti dodávek.

XIV. sjezd KSČ v rezoluci o hospodářské politice strany stanovil rozvíjet zemědělskou výrobu tak, aby byla zvýšená potřeba základních potravin kryta zvýšenou produkcí a aby byl rozvoj rostlinné výroby rozhodujícím článkem zemědělské výroby; zdůraznil také důležitost hospodaření s obilním fondem a nutnost intenzivního využívání výrobních prostředků, půdního fondu, krmiv, hnojiv a techniky a zhodnotil význam ostatních odvětví, tj. chemického a strojírenského průmyslu, na zabezpečení výrobků a služeb pro rozvoj zemědělské výroby. Na účinnost těchto faktorů v růstu zemědělské produkce se ve značné míře podílela práce oboru zemědělského zásobování a nákupu.

Obor ZZN zpracoval závěry XIV. sjezdu KSČ do souborů opatření, jež byly dále doplněny po dubnovém (1972), květnovém (1974) a listopadovém (1974) zasedání ÚV KSČ. Tato opatření v politicko-hospodářské práci stanovila hlavní zaměření a úkoly pro jeho činnost. V období 1970—1977 se počet JZD v ČSSR snížil z 6270 na 1908. To vytvořilo příznivé podmínky pro rozvoj koncentrace, specializace, kooperace a integrace.

Zemědělské nákupní a zásobovací podniky a jejich závody vstupovaly v tomto období do kooperačních vztahů, které se od roku 1972 rozvíjely. Tak v roce 1972 existovalo 254 a v roce 1977 celkem 357 společných zemědělských podniků, z toho 98 agrochemických podniků, jejichž členy jsou také zemědělské nákupní a zásobovací závody.

Tento proces koncentrace a specializace vytvářel v průběhu posledních let nové předpoklady pro všestranné uplatnění předností socialistické velkovýroby, pro další prohlubování socialistických vztahů v zemědělství, pro sbližování obou forem socialistického vlastnictví a v neposlední řadě vytvářel i nové předpoklady sociálně ekonomického postavení družstevních rolníků a pracovníků státních organizací.

Plnění usnesení KSČ k rozvoji zemědělství se i v zemědělském zásobování a nákupu projevilo kladně jak ve výsledcích plnění plánu 5. pětiletky,

tak také ve skutečnosti, že se vyjasňovalo postavení a hlavní směry dalšího rozvoje činnosti oboru.

S růstem koncentrace, specializace a kooperace zemědělské výroby se mění některé základní vztahy při provádění nákupu, které bezprostředně ovlivňují i činnost ZZN. V rostlinné výrobě dodávají zemědělské podniky stále ve větší míře ucelené partie zemědělských výrobků přímo od sklizňových strojů, u nichž je třeba zabezpečit posklizňovou úpravu. V souvislosti s řešením obilního problému vznikla potřeba účinnějšího hospodaření s obilním fondem.

S rostoucí koncentrací chovů zvířat se vytváří podmínky pro vědecké řízení výživy. Zvyšuje se odborná úroveň i technické vybavení zemědělských organizací pro jakostní přípravu dodávek výrobků. Vytvářejí se možnosti zvyšovat požadavky na kvalitu nakupovaných zemědělských výrobků a pokračovat v dalším zjednodušování vztahů, zapojovat do opatrování surovin přímo výrobní a obchodní organizace a napřimováním vztahů zkracovat cesty zemědělských výrobků ke spotřebiteli.

Obdobně růst koncentrace a specializace vytváří nové podmínky i v oblasti zemědělského zásobování. Zkušenosti z vysokých koncentrací zvířat ukazují, že pro jejich další rozvoj, vedle genetických a veterinárních předpokladů, je třeba zajistit dostatek kvalitních průmyslově vyrobených krmných směsí. V souvislosti s rozvojem agrochemických podniků se mění postupně i vztahy při zajišťování a aplikaci průmyslových hnojiv a agrochemikálií. Podobně se zvyšují nároky na řízení materiálně technického zásobování zemědělství. Mění se formy přepravy zemědělských produktů uvnitř jednotlivých organizací.

Tento rozvoj výrobních sil v zemědělství, prohloubení specializace, růst koncentrace výroby a s tím spojený vývoj organizačních vztahů v zemědělství, který projednalo říjnové zasedání ÚV KSČ k zemědělství v roce 1975, vytvořilo potřebu nové koncepce pro další činnosti organizací ZZN v období budování rozvinuté socialistické společnosti.

Dosavadní vývoj, poslání i činnost nákupní organizace dokumentuje její spoluodpovědnost za růst intenzifikace zemědělské výroby. Další vývoj je určen závěry plenárního zasedání ÚV KSČ v říjnu 1975 a XV. sjezdem v roce 1976. V uvedených dokumentech je kladen důraz na posílení úlohy zemědělských služeb, v jejichž soustavě je zdůrazněno zvláště významné postavení organizace zemědělského zásobování a nákupu: „... hlavní směr dalšího rozvoje své činnosti musí obor zemědělského zásobování a nákupu spatřovat v odpovědnosti za hospodaření s obilním fondem, počínaje nákupem, skladováním, efektivním zhodnocením v krmivářství až po využití pro lidskou výživu. V zájmu napřimování dodavatelsko-odběratelských vztahů se musí obor postupně oprošťovat od činností, nesouvisejících s tímto posláním“.

Na základě těchto závěrů se postupně vyčlení z organizací ZZN nákup některých výrobků, jako např. nákup konzumních a průmyslových brambor, šlechtění, nákup a výroba osiv, sadby a semen, nákup živočišných výrobků a nákup zvěřiny a kůže kožšinových zvířat.

Po převedení těchto činností do navazujících zpracovatelských organizací a služeb bude hlavní obsah činností organizací ZZN spočívat v těchto rozhodujících a nosných programech:

1. Komplexně hospodařit s obilním fondem, počínaje nákupem a do-

vozem, ošetřením a skladováním obilí až po jeho dodávku pro lidskou výživu a využití pro krmivářské účely.

2. Zabezpečovat průmyslovou výrobu krmných směsí počínaje rozvojem krmivářského průmyslu, opatřováním surovin pro výrobu krmných směsí, zvyšováním jejich kvality až po poskytování záruky užitkovosti za účinnost krmných směsí.

3. Zásobovat zemědělství průmyslovými hnojivy, agrochemikáliemi, zemědělskými potřebami a pomocnými materiály pro provoz a údržbu, pokud jejich dodávku nezabezpečují jiné zásobovací organizace zemědělství. Jejich sortiment stanoví příslušné MZVŽ republiky.

Z uvedeného lze odvodit, že plnění těchto mimořádně náročných úkolů při zvyšování soběstačnosti v potravinách vyžaduje od nákupní organizace další prohlubování různých forem spolupráce mezi jednotlivými složkami celého zemědělsko-průmyslového komplexu. Zdokonalovat celý systém vědeckotechnických, výrobně technologických, ekonomických a organizačních vztahů. Vhodnou formou pro to by mohly být např. specializované útvary vznikající ve spolupráci několika podniků, jejichž posláním by bylo systematicky přebírat poznatky vědy, výzkumu a vývoje a dopracovávat je pro konkrétní podmínky daného odvětví nebo dané skupiny výrobních podniků a zabezpečovat tak jejich aplikaci v konkrétní výrobní praxi.

Tendence ke společnému zabezpečování některých výrobních služeb za spolupráce několika sdružených podniků se výrazně projevuje i v odvětví zemědělství. Jde jednak o výrobní služby přímo související se zemědělskou výrobou (agrochemická činnost, výroba krmiv atd.), jednak o výrobní služby spojené s prvotním zpracováním zemědělské suroviny pro její další užití (posklizňová úprava zrnin, brambor včetně skladování atd.).

Zvláště těsné vazby vyžadují ty složky, mezi nimiž existuje přímá výrobně technologická návaznost. U nákupní organizace se jedná o výrobu krmných směsí s garancí za užitkovost a nově vznikající střediska vědeckého řízení výživy.

Zemědělsko-průmyslová syntéza tak představuje jeden ze základních problémů vědeckotechnického a sociálně ekonomického rozvoje v podmínkách budování rozvinutého socialismu. Proto zdokonalování forem plánovitě organizace zemědělsko-průmyslového komplexu a meziodvětvových vztahů v zemědělství je důležitým úkolem zemědělské politiky KSČ po XV. sjezdu.

Došlo dne 25. 1. 1979.

Adresa autora:

Ing. František Mainzer, CSc., Zemědělský nákupní a zásobovací podnik, Palackého nám. 16, 305 51 Plzeň

Zemědělské zásobování a nákup ve výstavbě a vývoji socialistického zemědělství

Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 6, s. 407—415

nákup zemědělských výrobků, zásobování zemědělství, historický přehled

Článek charakterizuje politický, ekonomický a organizační vývoj výrobně hospodářské jednotky Zemědělské zásobování a nákup a rozebírá její podíl na socializaci vesnice po IX. sjezdu KSČ. V práci je analyzována proměna organizační struktury s rozvojem výrobních sil a socialistických výrobních vztahů v zemědělství. Stručně rozebírá i vývoj v letech 1968—1969 a po XV. sjezdu KSČ, zejména funkci a postavení nákupní organizace v zemědělsko-průmyslovém komplexu, její odpovědnost za obilní fond a prohlubování činnosti v oblasti výživy hospodářských zvířat.

STRUKTURA A HLAVNÍ SMĚRY VÝZKUMŮ VE VŠESVAZOVÉM VÝZKUMNÉM ÚSTAVU ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY

V současné etapě je strategicky důležitým úkolem KSSS dosáhnout toho, aby obyvatelstvo bylo spolehlivě zásobováno potravinami a průmysl zemědělskými surovinami. Úspěšné zvládnutí tohoto úkolu závisí na dalším trvalém rozvíjení zemědělské výroby i ostatních odvětví zemědělsko-průmyslového komplexu. Proto je — jak konstatovalo červencové plénum ÚV KSSS (v roce 1978) — třeba trvale se soustředit na potřebné zefektivňování vědeckých výzkumů, což je jeden z rozhodujících faktorů urychlení vědeckotechnického pokroku v zemědělské výrobě.

Zemědělská ekonomové, plníce nejdůležitější úkoly, které vyplývají z usnesení XXV. sjezdu KSSS, se ve svém vědním oboru soustřeďují na problematiku intenzifikace, specializace a koncentrace zemědělské výroby, její zprůmyslnění a zefektivnění kolchozní i sovchozní výroby.

Čelným, vedoucím výzkumným ústavem zabývajícím se problematikou zemědělské ekonomiky státu je Vsesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky.

Hlavním cílem ústavu je propracování ekonomických problémů, jež má přispět ke splnění úkolů, vytyčených XXV. sjezdem KSSS a poté následujícími usneseními strany a vlády pro zajištění spolehlivého zásobování obyvatelstva potravinami a sblížení materiálů, kulturních a životních podmínek obyvatelstva ve městech a na vesnici.

V souladu s usnesením ÚV KSSS O dalším rozvíjení specializace a koncentrace zemědělské výroby na základě mezipodnikové kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace jsou výzkumy Vsesvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky zaměřeny hlavně na teoretické propracování zásadních problémů i na aplikované výzkumy, související s novou etapou v realizaci Leninova družstevního plánu, s mezipodnikovou specializací a koncentrací, zemědělsko-průmyslovou integrací, zprůmyslňováním všech odvětví zemědělské výroby, sblížováním dvou forem socialistického vlastnictví a odstraňováním podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí.¹⁾

To vše si vyžádalo změny a zpřesnění v celostátních i resortních plánech vědeckých výzkumů. V dubnu 1977 schválily Státní výbor rady ministrů

SSSR pro vědu a techniku a ministerstvo zemědělství SSSR Hlavní směry výzkumů Vsesvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky na léta 1977 až 1980, z nichž je zřejmé zaměření vědecké práce ústavu, jeho orientace na plnění úkolů vytyčených stránickými a státními orgány. Prezidium Leninovy všesvazové akademie zemědělských věd pak v souladu s uvedenými hlavními směry výzkumu vypracovalo a schválilo problematiku a tematiku plánu vědecko-výzkumných prací ústavu na léta 1977 až 1980; počítá s komplexním vyřešením osmi nejaktuálnějších problémů v zemědělské ekonomice.

Podle nového plánu má být značně rozšířen a prohlouben výzkum problémů spojených s mezipodnikovou kooperací a zemědělsko-průmyslovou integrací a další specializací i koncentrací výroby. Počínaje rokem 1977 se má ve výzkumu uvedených problémů upustit od pouhého zkoumání situace ve vývoji nových procesů v ekonomice i činnosti hlavních typů integračních seskupení a přejít k hlubším teoretickým koncepcím, ke studiu podstaty objektivní nutnosti mezipodnikové kooperace, zemědělsko-průmyslové a vědeckovýrobní integrace, pod-

¹⁾ O dalnějším rozvíjení specializací i koncentrací s.-ch. proizvodstva na báze mežchozjajstvennoj kooperací i agropromyšlennoj integrací. Postanovlenije CK KPSS, Politizdat, 1976, str. 14

mínek a faktorů určujících jejich rozvoj. Jedním z klíčových úkolů v tomto směru je vypracování optimálních ekonomických vzájemných vztahů kooperačních hospodářství, podniků a organizací, tvořících součást zemědělsko-průmyslových seskupení; vypracování vědeckých zásad organizace a řízení mezipodnikových, zemědělsko-průmyslových a vědeckovýrobních podniků i sdružení.

V uplynulých letech se ústav podílel na koncipování celé řady závažných právních dokumentů, vymezujících činnost zemědělských i meziodvětvových sdružení.

Kolektiv ústavu zkoumal problémy spjaté s rozmístěním a specializací zemědělství. V uplynulém roce vynaložil značné úsilí na zkoumání územních změn v rozmístění zemědělských plodin a odvětví živočišné výroby, na jejich ekonomické hodnocení, jakož i na komplex faktorů ovlivňujících úroveň rozvoje a charakter rozmístění zemědělské výroby. Pokračoval v sestavování schémat pro rozmístění chovatelských komplexů, skleníkových kombinátů, velkosadů a velkovývinic. V budoucnu budou výzkumy na úseku specializace a rozmístění zemědělské výroby úzce navazovat na studium rozvoje celého zemědělsko-průmyslového komplexu, na vypracovávání prognózy stálého zásobování státu potravinami atd.

Podstatné změny ve výzkumech se chystají také u ekonomických problémů ve stimulaci zemědělské výroby, plánování a řízení, v zákonitostech procesu intenzifikace zemědělství. Místo dílčích, fragmentárních výzkumů ekonomických hledisek na činnost kolchozů a sovkhozů se počítá s komplexním řešením problematiky hospodářského mechanismu, industrializace zemědělství a zdokonalení řízení tohoto odvětví jakožto složky celého národohospodářského komplexu státu. Ve výzkumech se musí obzvláštní pozornost věnovat i propracování teoretických problémů v intenzifikaci zemědělství při jeho zprůměrování po koncentraci a specializaci výroby; zdůvodňování účelů, struktury a pořadí investic do zemědělství, stejně jako způsobů, jimiž je zefektivňováno využití základních výrobních fondů. Výzkumy v tomto směru budou orientovány na určování postupů ke zvyšování efektivnosti nákladů v zemědělství, jednotlivých faktorů intenzifikace, zkvalitňování produkce i prací. Plánuje se rozšiřování výzkumů ekonomické efektivnosti zemědělské vědy a jejího vlivu na tempo i charakter rozvoje vědeckotechnického pokroku.

V souladu s Hlavními směry výzkumů přistupuje Věševazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky také k výzkumu ekonomických zákonitostí rozvoje zemědělství za rozvinutého socialismu. Práce v tomto směru se soustředí na výzkum současných tendencí ve vývoji výrobních sil a výrobních vztahů v zemědělství. Plánuje se výzkum faktorů rozšířené reprodukce zemědělství, poměru akumulace a spotřeby, jakož i ekonomických problémů ve vytváření materiálně technické základny zemědělství.

V roce 1977 zahájil ústav výzkum ekonomických problémů meziodvětvových vztahů. Podle plánu výzkumů mají být do roku 1980 prozkoumány vzájemné ekonomické vztahy mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími zemědělsko-průmyslového komplexu, vypracovány návrhy na zdokonalení forem i podmínek materiálně technického zabezpečení a služeb zemědělské výroby se zřetelem ke zprůměrnění rostlinné i živočišné výroby, jejich specializaci a koncentraci. Již na rok 1978 je plánována příprava celé řady závažných prací o postavení a úloze zemědělství v zemědělsko-průmyslovém komplexu, jakož i o zdokonalování výrobně ekonomických vztahů zemědělství se sférou výrobně technických služeb a se zpracovatelským průmyslem.

Podle pokynu strany a vlády se značně rozšiřuje studium sociálních hledisek na rozvoj zemědělství. Sociální problematika se orientuje hlavně na vypracování nejvýznamnějších sociálně ekonomických opatření ke sblížení materiálních, kulturních a životních podmínek obyvatelstva měst a vesnice. Zahrnuje výzkum pracovních podmínek v zemědělství a způsobů přeměny práce na druh práce průmyslové, životní úroveň, sociálně kulturních a životních podmínek vesnického obyvatelstva. Ústav zahájil výzkum jednoho z nejzávažnějších sociálně ekonomických problémů vesnice v období rozvinutého socialismu — sblížení dvou forem socialistického vlastnictví v zemědělství. Jako výsledek výzkumů budou vypracovány návrhy na zdokonalení sociálně ekonomického plánování na vesnici a programu komplexního rozvoje venkova, zaměřeného na zásadní zlepšení pracovních, životních i rekreačních podmínek vesnického obyvatelstva, dvou forem socialistického vlastnictví v podmínkách mezipodnikové kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace.

Ve výzkumech ústavu má významné místo studium ekonomických tendencí zemědělské výroby v zahraničí.

V tomto směru budou sledovány hlavně pokrokové zkušenosti socialistických států se zprůměrnováním zemědělství, mezipodnikovou kooperací a zemědělsko-průmyslovou integrací, zdokonalením řízení zemědělství a rovněž tendence rozvoje zemědělství ve vyspělých kapitalistických státech v podmínkách vědeckotechnického pokroku, rozvoje koncentrace a specializace zemědělské výroby, její integrace a industrializace.

Změny v zaměření výzkumů Vsesvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky si vyžádaly vypracování i schválení nové struktury ústavu. Strukturu ústavu schválilo prezidium KSSS a rady ministrů akademie zemědělských věd koncem loňského roku.

Při vypracování tohoto dokumentu se přihlíželo především k tomu, že je nezbytné koncentrovat vědecké síly a realizovat komplexní vědecké výzkumy ve velkých útvech, tj. k zásadám, které byly schváleny usnesením ÚV KSSS a rady ministrů SSSR O opatřeních k dalšímu zefektivnění zemědělské vědy a upevnění jejího sepětí s výrobou, jakož i usnesením ÚV KSSS O zefektivňování výzkumů a zavádění vědeckotechnických poznatků do zemědělské výroby v Litevském výzkumném ústavu rostlinné výroby.

Nová struktura ústavu představuje 10 velkých vědeckých oddělení, skládajících se ze 34 sektorů.

Ve Vsesvazovém výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky má důležité postavení oddělení rozšířené reprodukce v zemědělství, jehož kolektiv zpracovává vědecké základy rozšířené reprodukce a utváření materiálně technické základny zemědělství. Dvě oddělení ústavu zkoumají ekonomické problémy mezipodnikové kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace.

Součástí ústavu je také oddělení ekonomických problémů meziodvětvových vztahů, jehož cílem je studium zákonitostí rozvoje zemědělství v rámci národohospodářského zemědělsko-průmyslového komplexu. Skládá se ze čtyř sektorů, zabývajících se celkovou analýzou meziodvětvových vztahů, analýzou výrobně ekonomických vztahů zemědělství s odvětvími výrobního zabezpečení, se sférou výrobně technických služeb a rovněž se zpracovatelským průmyslem i sférou nákupu.

Jedním z největších útvarů ústavu je oddělení optimalizace a rozmístění zemědělské výroby, skládající se z pěti sektorů. Vědci pracovníci tohoto oddělení se zabývají prognózováním rozvoje zemědělství, teoretickými zásadami

společenské dělby práce a optimalizaci i rozmístěním jednotlivých odvětví rostlinné výroby, živočišné výroby i zpracovatelských podniků.

Soubor otázek spojených s teoretickými základy efektivnosti a s industrializací zemědělství, s efektivností investic a výrobních fondů, jakož i s efektivností vědeckovýzkumných prací zpracovává oddělení pro efektivnost intenzifikace zemědělství.

Oddělení pro ekonomické problémy stimulování zemědělské výroby zkoumá jak problematiku stimulování zemědělské výroby, tak také pracovníků této výroby. Některé sektory tohoto útvaru studují metodologii tvorby cen a problémy vlastních nákladů zemědělské produkce.

Speciální útvar ústavu se zabýváji ekonomickými problémy práce, řízení a plánování, sociálně ekonomickými problémy vesnice a zemědělskou ekonomikou v jiných státech.

Vedoucí oddělení i sektorů za nových podmínek činnosti ústavu musí nejen zaměřovat a koordinovat výzkumy ve vlastním útvaru, ale také přímo zpracovávat zásadní otázky (zejména teoretického charakteru) určitého problému nebo tématu.

Kromě hlavních výzkumných útvarů je součástí nové struktury Vsesvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky vědeckoorganizační oddělení a tři sektory s právy a povinnostmi oddělení (průpravy vědeckého dorostu, redakční a vydavatelské, vědeckometodické); jejich činnost má zajišťovat plynulou práci vědeckých útvarů, vytvářet optimální podmínky pro vědecké výzkumy, výuku a atestaci vědeckých kadrů.

Práce na nových směrech výzkumů si vyžádala nejen organizační změny, jejichž projevem se stalo schválení nové struktury ústavu, ale také zásadní přeměny kvalitativní. Proto byl vypsán konkurs na obsazení volných funkcí vedoucích jednotlivých útvarů, starších a mladších vědeckých pracovníků. Pro ústav byly získány pracovní nejnávýkonnější a nejkvalifikovanější síly, schopné úspěšně realizovat výzkumy aktuálních otázek zemědělské ekonomiky na vysoké vědeckoteoretické úrovni a v souladu s úkoly vytyčenými stranou a vládou. Zároveň ústav musel v co nejpočetnějším stavu udržet dřívější kádry vědeckých pracovníků a přitom se v co nejkratší době postarat o jejich vědecké přeorientování na nové směry výzkumů, stejně jako o zvýšení úrovně jejich teoretické fundovanosti pro náročný

základní výzkum. Proto zorganizoval odbornou výuku kádrů s použitím nej-různějších forem (přednášek, seminářů, diskusí atd.) na tato témata: problematika výrobních vztahů a způsoby jejich zdokonalování; charakter a mechanismus působení ekonomických zákonů; zákonitosti rozvoje zemědělství při jeho intenzifikaci a industrializaci; mechanismus socialistického hospodaření a jeho zdokonalení v současné etapě; zvláštnosti mezipodnikové kooperace a její rozvíjení; zákonitosti rozvoje zemědělsko-průmyslové integrace; utváření průmyslových systémů výroby různých produktů a jejich zvláštnosti; zákonitosti a tendence ve zefektivňování zemědělské výroby a zvyšování produktivity práce; zvláštnosti sociálního rozvoje vesnice v současné etapě a na další, velice důležité témata ze zemědělskoekonomické teorie a ze socialistické zemědělské praxe.

Problémy vytyčené Hlavními směry výzkumů zpracovává Všesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky společně se svými pobočkami (Severokavkazskou, Povolžskou a pro centrální černozemní pásmo). V minulosti se činnost každé pobočky řídila příslušnou lokalitou a zaměřovala se hlavně na všechna témata, jimiž se ve svých výzkumech zabýval hlavní ústav. Od roku 1977 je výzkum poboček specializován. Tak například Severokavkazská pobočka přejímá postupně všechny práce spojené s normativy plánování zemědělské výroby, pobočka pro centrální černozemní pásmo se specializuje na optimální rozměry chovatelských komplexů a mezipodnikové kooperace v chovu skotu, zatímco Povolžská pobočka na výzkumy ekonomických problémů v závlahovém hospodářství. Díky této specializaci se hlavní ústav může více věnovat vědecko-metodickým otázkám, teoretickému výzkumu a problémům celosvazového dosahu, jeho pobočky pak se mohou soustředit na důkladné zpracování aktu-

álních regionálních otázek a tak se vřadit mezi ostatní vědeckovýzkumné instituce se svou vlastní specializací.

Všesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky působí v rozsáhlé síti společnických ústavů jako vědecký koordinátor. Do této sítě patří republikové ústavy ekonomiky a organizace zemědělství i jednotlivé odvětvové a zónální (pásmové) ústavy, zabývající se výzkumem otázek zemědělské ekonomiky. Hlavní ústav koordinuje v souladu s úkoly direktivních orgánů plány výzkumů společnických ústavů, vypracovává metodické programy výzkumů, orientuje a kontroluje společnické, pokud jde o plnění koordináčního plánu výzkumů. Díky této koordináční funkci Všesvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky se lze vyhnout dvoustranným výzkumům a pomoci každému ústavu, aby si našel své pravé místo ve výzkumech podle jednotného metodického programu.

Kolektiv Všesvazového výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky udržuje při zpracovávání problematiky v zemědělské ekonomice (na základě vícestranných i dvoustranných dohod) úzké přátelské styky s vědeckovýzkumnými ústavami jiných socialistických států.

Závěrem bych ráda podotkla, že realizace výzkumů zaměřených tak, jak potřebuje moderní zemědělství závisí na mnoha faktorech, mezi jiným na zdokonalení vědecké, organizační i vědecko-metodické činnosti v samotném ústavu, na zvyšování kvalifikace kádrů, zlepšování metod v koordinování vědeckých výzkumů s jinými zemědělskoekonomickými ústavmi v zemi, jakož i na rozšíření a prohloubení mezinárodních vědeckých vztahů se socialistickými státy. Jedině po splnění všech opatření tohoto druhu bude Všesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky moci úspěšně řešit závažné úkoly, kterými byl v současné době pověřen.

S. K. Orlovskaja, kandidátka ekonomických věd, Všesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Moskva

SPECIALIZACE, KOOPERACE A ZEMĚDĚLSKO-PRŮMYSLOVÁ INTEGRACE V MOLDAVSKÉ SSR

Mežchozjajstvennyje i agrarnopromyšlennyye formirovanija Moldaviji. Izd. Karla Moldovenjaskie, Kišiněv 1975.

Kursom mežchozjajstvennogo kooperirovanija. Izd. Kolos, Moskva 1976.

Na XXV. sjezdu KSSS, při hodnocení výsledků zemědělské výroby, ocenil generální tajemník ÚV KSSS s. L. I. Brežněv zkušenosti Moldavské SSR, dosažené ve specializaci a koncentraci výroby na základě kooperace mezi zemědělskými podniky a v zemědělsko-průmyslové integraci a zdůraznil jejich význam pro další růst zemědělské produkce i pro rozvoj celého zemědělsko-průmyslového komplexu.

Zajímavé poznatky a podnětné zkušenosti Moldavské SSR jsou shrnuty v uvedených monografiích. Jsou v nich analyzovány teoretické a praktické otázky specializace a koncentrace výroby a jsou objasňovány zákonitosti vzniku nových ekonomických vztahů a hospodářských struktur a jejich fungování. Autoři zobecňují zkušenosti z činnosti různých mezipodnikových organizací, vytvořených a fungujících v Moldavské SSR ve sféře rostlinné a živočišné výroby. Na bohatém faktografickém materiálu je demonstrována efektivnost mezipodnikové kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace. Velká pozornost je věnována problému zdokonalování řízení mezipodnikových organizací a jejich vlivu na sociálně ekonomický rozvoj vesnice.

V deseti kapitolách monografie *Mežchozjajstvennyje i agrarnopromyšlennyye formirovanija Moldaviji* se vysvětluje značný okruh otázek, které mají velký teoretický a praktický význam pro efektivní rozvoj výroby.

V kapitole nazvané *Objektivní zákonitosti mezipodnikové kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace* se zdůrazňuje, že rozšiřování výrobně ekonomických vazeb v zemědělství je podmínkou dalšího prohlubování specializace a zvyšování koncentrace zemědělské výroby. Dosažená úroveň socialistické zemědělské velkovýroby, její vybavení výrobními prostředky, ale také nové podněty vyplývající z vědeckotechnického pokroku

a zejména také rozsáhlé úkoly a náročné požadavky, které jsou na zemědělství kladeny ve sjezdových materiálech a v dalších usneseních KSSS, si vyžadují přechod k novým formám a metodám organizace zemědělské výroby a vedou ke zdokonalování výrobních vztahů, které lépe odpovídají dosažené úrovni výrobních sil v zemědělství.

Vyjádřením těchto požadavků je vytváření specializovaných zemědělských podniků optimálních rozměrů. V podmínkách Moldavské SSR takovými podniky mají být např. výkrmny vepřů s roční produkcí 54 000 kusů, výkrmny hovězího dobytka s roční produkcí 10 000 kusů jatečných zvířat nebo ovocnářské podniky s 3000–6000 ha sadů a s roční produkcí 100–200 tisíc tun ovoce apod. Výrobou mléka se mají zabývat kombináty se stavem 1600 až 3200 dojnic.

Specializace a koncentrace zemědělské výroby se v tomto pojetí uskutečňuje v Moldavské SSR na základě mezipodnikové kooperace. Ve výrobním sdružení Kolchozživprom, jehož členy je všech 485 kolchozů Moldavské SSR, bylo zřízeno 28 velkovýkrmen vepřů, 30 podniků produkujících jatečný hovězí dobytek, 28 podniků na odchov mladých zvířat pro doplňování základního stáda dojnic a 32 podniků pro výrobu krmiv. Po dostavbě mezipodnikových zařízení pro ustájení dojnic bude koncem desáté pětiletky v Moldavské SSR místo dodavadních 720 farem jen 100 velkých specializovaných podniků, zabývajících se výrobou mléka a využívajících přitom v plném rozsahu výhod moderního vybavení a nové technologie.

Vývoj spojování zemědělské a průmyslové výroby je vyložen na příkladu kombinátů typu sovchoz-závod. Počet kombinátů typu sovchoz-závod vzrostl z 24 v roce 1966 na 168 v roce 1973. Organizačně jsou začleněny do tří úspěšně se vyvíjejících velkých zemědělsko-průmyslových sdružení Moldvinprom,

Moldplodoovošeprom a Moldefiromaslo-
prom.

V kapitole *Ekonomické základy a zásady organizace mezipodnikových sdružení* jsou analyzovány ekonomické předpoklady mezipodnikové kooperace, zásady organizace a efektivnost mezipodnikových sdružení na výrobu masa a vajec, mléka, krmiva, pro pěstování tabáku, zeleniny aj. Na řadě faktů, číselných údajů a srovnávacích tabulek jsou uváděny výsledky činnosti mezipodnikových sdružení a ukazovány jejich výhody pro zvyšování zemědělské produkce, úspory výrobních nákladů, krmiv a je uváděn jejich vliv na zvyšování produktivity práce, na úroveň rentability výroby apod.

Zvláštní kapitola je věnována *rozvoji mezipodnikové kooperace v oboru výrobních služeb*. Kapitola obsahuje výklad o mezipodnikové výrobní kooperaci ve stavebnictví, o zásadách organizace mezipodnikových sdružení pro mechanizaci, elektrifikaci, pro využití automobilové dopravy a pro chemizaci v zemědělství.

Změny, kterými procházelo zemědělství v Moldavské SSR, procesy koncentrace, specializace a mezipodnikové kooperace nemohly zůstat bez vlivu na vědeckovýzkumnou základnu v zemědělství. Kapitola *Vědecko-výrobní sdružení — progresivní forma spojení vědy s výrobou* pojednává o nové organizační struktuře vědeckovýzkumných institucí a o jejich nových úkolech.

V Moldavské SSR bylo vytvořeno z vědeckovýzkumných institutů spojení s vybranými sovětské a specializovanými podniky a jinými zařízeními šest vědeckovýrobních sdružení: Gibrid (pro kukuřici a sorgo), Selekcija (pro polní kultury), Dněstr (pro zelinářství), Kordu (pro ovocnářství a vinařství), Moldplemobjedinenije (pro plemenářství) a Moldpticeprom (pro drůbežářství).

K jejich předním úkolům samozřejmě patří vědeckovýzkumná práce, ale těsná spojitost s vlastní výrobní základnou má současně působit jako stimulátor výsledků této práce a zabezpečovat jejich bezprostřední přenášení do reálných podmínek výrobního procesu.

K povinnostem vědeckovýrobních sdružení patří plně uspokojování požadavků zemědělství v republice dodávkami stanovených druhů osiv, technických a zelinářských kultur, chovným dobytčím apod. Přitom se současně zabývají i zaváděním a uplatňováním nových technologií a organizace práce,

řeší otázky produktivity práce a zvyšování efektivnosti výroby.

Těsné spojení výzkumu s výrobou v nové organizační formě a vybavení vědeckovýrobních sdružení rozsáhlou výzkumnou a materiálně technickou základnou, finančními zdroji a kvalifikovanými kádry bylo zároveň důležitým opatřením pro zabezpečení trvalého růstu zemědělské výroby v příštích letech.

V kapitole *Sociálně ekonomické důsledky mezipodnikové kooperace a agrární průmyslové integrace* je uvedeno mnoho přesvědčivých příkladů, které potvrzují urychlení přeměny zemědělské práce v různé druhy práce průmyslové a názorně dokazují odstraňování rozdílů mezi duševní a fyzickou prací.

Kolektivní monografie *Kursom mežchozajstvennogo kooperirovanija* obsahuje čtyři kapitoly, v nichž jsou vyloženy nejdůležitější otázky agrární politiky strany v podmínkách mezipodnikové kooperace a agroprůmyslové integrace.

Teoretické zobrazení zkušeností z mezipodnikové kooperace a agroprůmyslové integrace v Moldavské SSR provedl první tajemník ÚV KS Moldavska I. I. Bodjul. V jeho stati je podána podrobná analýza zákonitostí a zásadních rysů nové etapy realizace leninského družstevního plánu. Autor zdůrazňuje objektivní nutnost přechodu na vyšší formy organizace práce a fungování zemědělské výroby.

I. I. Bodjul zdůrazňuje, že v Moldavské SSR jsou do zdokonalování ekonomických vztahů v zemědělství zapojeny široké masy pracujících, vědci a vedoucí kádry. Mezipodniková kooperace a zemědělsko-průmyslová integrace vedly k vytvoření takových dříve neznámých forem demokratického řízení, jako sověty kolchozů, sověty ředitelů apod. Analogicky se také zdokonalují organizační struktury stranických, odborových, komsomolských a jiných společenských organizací.

Analýza řízení zemědělské výroby v současně etapě, a to prostřednictvím kolchozních sovětu, podává předseda sovětu kolchozů Moldavské SSR N. M. Zajčenko.

Rozvoj mezipodnikových kooperací a vytváření mezipodnikových sdružení vedly k objektivní nutnosti vytváření nových orgánů řízení, kterými jsou sověty kolchozů. V Moldavské SSR byl na sjezdu kolchozníků zvolen republikový sověť kolchozů a na okresních konferencích okresní sověty kolchozů.

K nejdůležitějším úkolům sovětu kolchozů patří řízení zemědělské výroby.

Využívají k tomu různé ekonomické nástroje, jako je plánování, rozdělování zisku, vytváření a využívání mezipodnikových fondů.

Zabývají se opatřeními na prohloubení specializace a zvýšení úrovně koncentrace zemědělské výroby a za tím účelem podporují rozšiřování mezipodnikové kooperace, působí na racionální rozmisťování výstavby nových objektů nebo soustřeďují prostředky na splnění významných opatření ke zvýšení efektivnosti výroby.

Působí na zavádění nové techniky a progresivní technologie a zabývají se opatřeními na zlepšení forem využívání traktorů, kombajnů a jiných strojů a zařízení, kterými jsou kolchozy ve stále větším rozsahu vybavovány.

Sověty kolchozů se zabývají organizací materiálně technického zásobování a rozdělování fondovaných materiálů a prostředků ve sféře svého působení. V oblasti odbytu mají důležité poslání při plnění plánovaných úkolů nákupu zemědělských produktů. Usilují přitom také o vytváření přímých vazeb na zpracovatelské průmyslové podniky. K právům republikového sovětu kolchozů patří i možnost vytváření mezipodnikových zařízení na zpracování a odbytu zemědělských výrobků a surovin.

Sověty kolchozů uskutečňují systematicky celou řadu opatření pro zvýšení kvalifikace kolchozníků a pracovníků mezikolchozních podniků a starají se, aby v práci byly široce uplatněny a využívány poznatky vědy a zkušenosti předních pracovníků.

K povinnostem sovětů kolchozů patří také účast na řešení sociálně ekonomických potřeb života na vesnici.

Významné místo v monografii je určeno *vlivu mezipodnikové kooperace a agroprůmyslové integrace na řešení sociálně ekonomických problémů.*

Zajímavé jsou *úvahy o sociálních změnách zemědělské oblasti, vzniklých vlivem industrializace zemědělské výroby* uvedené ve statí I. tajemníka Suvorovského okresního výboru KS soudruha D. G. Zidu. Autor předkládá otázku vzhledu budoucího zemědělského osídlení v podmínkách rozvinuté mezipodnikové kooperace a agroprůmyslové integrace.

Novým požavkům nemůže odpovídat zástavba nynějších vesnic a mnoho

na jejich stavu nezmění ani budování nových inženýrských sítí, cest a chodníků, které jsou mimo to velmi nákladné. Je třeba také vidět i další požadavky, spojené např. s lékařskou péčí, s vyučováním dětí, s nezbytností kulturních zařízení, s rozšiřováním obchodů a služeb pro obyvatelstvo. Po analýze dochází autor k závěru o výhodnosti koncentrace vesnického obyvatelstva tím, že místo dosavadních 31 vesnic bude vybudováno 5—6 měst po 15 tis. obyvatel. Jejich rozmístění bude voleno tak, aby radius dopravy lidí do zaměstnání v zemědělských podnicích nepřesáhl 15 km.

Výhodnost tohoto řešení je zdůrazněna údajem, že výstavba mnohoposchodových domů v nových městech umožní uvolnit 4000—4500 ha půdy, zastavěné dosavadní bytovou výstavbou na vesnicích. Správnost navrhovaného řešení je dokládána i zkušenostmi výstavby okresního centra, které bylo rovněž vybudováno na novém místě. Dnes v něm žije 6000 občanů v 21 mnohoposchodových domech s obytnou plochou 40 000 m². Ve městě je škola, 2 školky a 2 jesle, nemocnice s poliklinikou, dům kultury, obchody, jídelny, restaurace, dům služeb, dům spojů a více než 20 administrativních budov. Na výstavbu města bylo vynaloženo 24 až 25 miliónů rublů.

Autor uvádí, že představa vybudování experimentálního města uvedeného typu se brzy stane skutečností. Návrh na jeho výstavbu byl schválen v květnu 1976, je zpracován generální projekt a praktickou realizaci daných záměrů budou zabezpečovat mezipodnikové stavební organizace.

V recenzovaných monografiích jsou na řadě údajů o dosažených výsledcích prokázány přednosti velkých specializovaných podniků a sdružení a vyložena výhoda nových forem organizace výroby.

Zkušenosti z mezipodnikové kooperace a zemědělsko-průmyslové integrace, které jsou shrnuty v uvedených monografiích, mají velký význam pro aktivní uplatnění a využití nejen v podmínkách SSSR, ale také v jiných zemích socialistického společenství, kde koncentrace a specializace na bázi mezipodnikové kooperace a agroprůmyslové integrace se stávají hlavním trendem v rozvoji zemědělské výroby.

N. G. Michaj, V. Ošťádal

Dr. Imrich Rubík, CSc.: Zemědělsko-průmyslová kombinace. Nakladatelství Svoboda, Praha 1978.

Autor si klade otázku, kam dospěje vertikální kooperace či integrace, když se bude dále rozvíjet. Odpověď na tuto otázku dává organizace zemědělsko-průmyslových kombinací jako další rozvoj potravinových vertikál.

Na první pohled tematika a obsah publikace jakoby předbíhá současný vývoj výrobních a organizačních struktur v zemědělství, neboť mezi neaktuálnější otázky dneška patří bezesporu budování optimální koncentrace výroby jednotlivých odvětví zemědělské a potravinářské výroby, vytváření předpokladů pro specializovanou výrobu, rozvoj mezipodnikové zemědělské kooperace a budování prvků zemědělsko-průmyslové kooperace a integrace.

Cennost publikace je právě v tom, že nastíněná a zkoumaná problematika jde dál a snaží se ukázat perspektivní vývoj, zákonitosti a přednosti budování zemědělsko-průmyslových kombinací. Přitom nejde o konstrukce nějakých teoretických modelů, odtržených od soudobé praxe, ale o zobecnění existujících praktických zkušeností s kombinací formou organizace výroby u nás a v zahraničí, provedení solidní teoretické a metodologické analýzy vývoje a předpokladů, kombinace zemědělské a průmyslové výroby v různorodých podnikových formách a výrobních a organizačních strukturách.

Ke splnění cíle, který autor sleduje, velmi napomáhá obsahové členění a metodický postup práce. Není náhodné, že publikace se skládá ze tří základních částí: části teoretické, části monografické a části syntetické. Toto členění dává možnost objasnit základní pojmy a kategorie ekonomiky a organizace především na úrovni mezipodnikových vztahů a uvést vlastní názor na podstatu kombinace s přihlédnutím ke zvláštnostem zemědělské a potravinářské výroby.

Teoretická část publikace je průkopnickou prací, v níž se autor, vycházející z děl klasiků marxismu-leninismu, snaží dát zasvěcenou charakteristiku existujících a perspektivních forem zemědělsko-průmyslových vztahů. Poukazuje např. na to, že vertikální propojování reprodukčních procesů lze považovat za rys charakteristický pro etapu rozvinutého

socialismu. Toto velmi cenné zjištění umožňuje na jedné straně správně pochopit a zařadit problematiku zemědělsko-průmyslové integrace ve věcné a časové etapě rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů rozvoje socialistické společnosti a na druhé straně nastiňuje předpoklady, za kterých bude k této výrobně organizační formě docházet.

Velmi správná a teoreticky podložená teze je o tom, že „rostoucí potřeba dodatečných vkladů do zemědělství vyžaduje zvýšenou výrobní angažovanost jiných oborů, rozšíření kapacit na navazujících stupních reprodukčního procesu.“ (str. 16)

Uvedené vztahy propojování výrobních vertikál zemědělských a potravinářských výrobků tvoří základ pro budování různých výrobních a organizačních forem zemědělsko-potravinářského a zemědělsko-průmyslového komplexu.

V teoretické části se autor podrobně zabývá osvětlením pojmů specializace, koncentrace, kooperace, integrace a kombinace a jejich vzájemnými vztahy. Kombinace je charakterizována jako proces i systém založený na společenské dělbě práce, jako forma koncentrace reprodukčních procesů, vyznačujících se vertikálním sjednocením navazujících vztahů (str. 35).

Na rozdíl od kombinace rozlišuje autor pojem diverzifikace, který vyjadřuje horizontální spojování vnitřně nespojujících reprodukčních prvků. Toto rozlišování je logické a umožňuje přesněji vymezit pojem kombinace, na druhé straně však interpretuje diverzifikace v odlišné rovině než je zpravidla užíváno, tj. jako opak specializace, při níž jde o spojování vnitřně souvisejících reprodukčních vztahů.

V souladu s teoretickým vymezením jsou v publikaci klasifikovány i současné formy kombinátních útvarů. Autor poukazuje na skutečnost, že někdy se jako kombináty označují struktury činnosti, které tomuto názoru neodpovídají. Jde buď o činnosti, které nejsou v souladu s kritériem centralizace řízení, nebo jde o činnosti vertikálně nenavazující. V této souvislosti se zvláště zaměřuje na tzv. horizontální kombináty, označované jako administrativní kombináty, které svou

ekonomickou podstatou neodpovídají charakteru kombinátů a také je nelze řadit mezi kombináty. Na složitost problematiky ekonomického určení charakteru kombinátů ukazují i další příklady, kdy existují zemědělské podniky charakteru kombinátů, aniž by se tak obsahově či formálně nazývaly (str. 43).

Rozbor zvláštních rysů výroby potravin umožňuje rozvrhnout výrobkové vertikály do několika skupin s rozdílným stupněm finalizace výrobků, s rozdílnými požadavky na objem přepravovaných hmot a některé další okolnosti, které ovlivňují optimální koncentrace potravinářských výrobních jednotek a rozmístění potravinářského průmyslu a zemědělské výroby. Z analýzy této problematiky vyvozuje autor mimo jiné závěr, že potravinářství má nejlepší předpoklady k tomu, aby se stalo iniciátorem a organizátorem této kombinace (typ zpětné kombinace — str. 59). I když u většiny výrobních vertikál tomu tak může objektivně být, pak přece jenom přesnější by bylo označit za iniciátora kombinace rozhodující článek výrobní vertikály. V některých případech to může být i zemědělství, jindy dokonce přípravná fáze hromadné zemědělské výroby.

V rámci metodologických otázek jsou v publikaci prováděna členění kombinací podle věcné struktury, podle směrového zaměření, podle způsobu založení a podle systémové struktury a početnosti zastoupených kombinačních vazeb. Velmi zajímavý a podstatný je názor, že kombinace předpokládá vertikální sjednocení alespoň dvou výrobních oborů.

Rozsahem nejobsažnější částí publikace je *část monografická*. Je v ní prováděn rozbor historicky vzniklých a soudobých kombinátních struktur v zemědělsko-průmyslovém komplexu ČSSR, jakož i v dalších socialistických zemích.

Bohatý ilustrativní materiál, který se podařilo autorovi za léta bádání v této oblasti soustředit, ukazuje především na těsný vztah některých oborů potravinářského průmyslu a zemědělství, někdy i lesní, dřevozpracující a jiné výroby, který se vyvíjel, vyvíjí a bude vyvíjet v různé kombinátní formy výrobní a organizační struktury. Kombinátní formy se v minulosti uplatňovaly především v cukrovarnickém, lihovarnickém a částečně škrobárenském a konzervárenském průmyslu. Jejich zánik je spojován s uplatněním principu oborové čistoty při řízení potravinářského průmyslu. Autor je názoru, že „uplatňování oborového principu řízení odpovídalo podmínkám nerozvinutého socialismu“ (str. 84). Tento názor se zdá být poněkud zjedno-

dušený. I když s přechodem k rozvinuté formě socialismu se budou stále více uplatňovat kombinátní formy a integrační vztahy mezi zemědělstvím a průmyslem budou silit, nelze považovat oborový princip řízení za přežitý. Naopak, jeví se pochopitelnějším, že na bázi oborového řízení budou vznikat zemědělsko-průmyslové kombinace a další výrobní organizační struktury zemědělsko-průmyslové integrace.

Ekonomicky není zcela jednoznačně zdůvodněna nutnost zániku těchto kombinátních forem, které hospodářsky dobře prosperovaly a vytvářely i příznivé sociální klima podniků. Nebyl to vždy pouze požadavek růstu koncentrace odvětví, ale i subjektivistické a resortní postoje a praktiky, které vedly k přílišnému „očísťování“ oborového principu. Praxe některých kolchozů v SSSR, které vznikaly na počátku 20. let jako komuny kombinátního typu ukazuje, že jejich velmi dobré hospodářské výsledky byly zdrojem ekonomického upevňování dalších sousedních podniků, zárodkem růstu koncentrace jak zemědělské, tak průmyslové výroby a jsou i jádrem budování zemědělsko-průmyslových sdružení.

Kombinátní formy však dosud nezaznamenaly podstatnějšího rozvoje ani u nás a zpravidla ani v zahraničí. Jedná se spíše o výjimečné organizační formy buď tradičního rázu, ovlivněné místními podmínkami, anebo nově budované spíše experimentálního charakteru. Mezi zajímavé, nové a perspektivní kombinátní formy patří zřejmě kombinát MOVIS v Holici, který je v publikaci podrobněji popsán, dále SZP Agrofrigor v Dunajské Středě a některé další SZP. Velmi zajímavá je z tohoto hlediska i klasifikace organizační formy známého JZD Slušovice na Gottwaldovsku, kterou autor řadí, zřejmě právem, mezi kombinátní formy výrobní organizační struktury. Treba dodat, že se jedná o velmi úspěšnou kombinátní formu, avšak z hlediska širokého použití atypickou.

Některé dobré zkušenosti s používáním kombinátních forem řízení zemědělsko-průmyslových komplexů jsou v publikaci uvedeny zejména z SSSR, obzvláště z Ukrajinské a Moldavské SSR, dále z Jugoslávie, BLR a MLR.

Třetí část publikace provádí *syntézu předpokladů a tendencí rozvoje zemědělsko-průmyslových kombinací v ČSSR*. Velmi správně se zde uvádí, že každá kombinace radikálně mění vnější a vnitřní vztahy, vztahy horizontální na vertikální, přeskupuje výrobní struktury a mění vzájemné vztahy lidí v reprodukčním procesu (str. 166). S ohledem

na to autor vyvozuje, že spěchat v tak zásadních otázkách by bylo neodpovědné a neuvážené.

Zásadní závěr práce, že by bylo spíše účelné rozvíjet zakládání nižších struktur, připravujících vhodné předpoklady pro pozdější kombinaci, je velmi logický a ukazuje, že přes perspektivnost kombinátních forem nelze v současné době nastolovat problém jejich širokého zavádění, ale třeba postupně splnit úkoly, které byly vytyčeny nejvyššími stranickými a státními orgány v oblasti zdokonalování výrobních, organizačních a

řídících struktur v zemědělství a při vytváření předpokladů pro propojování zemědělsko-průmyslových komplexů.

Tento závěr o aktualizaci nižších forem výrobně ekonomických vztahů mezi podniky a obory nemůže snížit význam teoretického zkoumání, východisek a metodologických přístupů k rozpracování dalších vyšších forem těchto vztahů. V tomto smyslu je práce dr. Imricha Rubíka, CSc., velmi podnětná a záslužná.

Prof. ing. Jaroslav Pič, CSc.

ZBLIŽOVANIE PRÁVNEJ ÚPRAVY PRACOVNÝCH VZŤAHOV ČLENOV JRD A PRACOVNOPRÁVNÝCH VZŤAHOV

J. Kolesár: Zbližovanie právnej úpravy pracovných vzťahov členov JRD a pracovnoprávných vzťahov. Bratislava, Univerzita Komenského 1977, 157 strán

Vydaním nového zákona č. 122/1975 Zb. o poľnohospodárskom družstevníctve, nových Vzorových stanov JRD ako aj vykonávacích predpisov k zákonu o poľnohospodárskom družstevníctve v roku 1975 došlo k ďalšiemu zblíženiu právnej úpravy pracovných vzťahov členov JRD s pracovnoprávnou úpravou. Tejto problematike je venovaná publikácia doc. JUDr. Juraja Kolesára, CSc.

Recenzovaná publikácia je rozdelená do siedmich kapitol.

Prvá kapitola pod názvom *Prekonávanie rozdielov medzi prácou v priemysle a v socialistickom poľnohospodárstve* je venovaná politicko-ekonomickej a právnej podstate existencie našich JRD a súčasne s tým aj triedy družstevných roľníkov. Okrem toho v tejto kapitole venuje autor značnú pozornosť aj úlohám JRD v oblasti jeho spoločenskej činnosti a ďalej vzniku a poslaniu Zväzu družstevných roľníkov.

V druhej kapitole *Vývoj právnej úpravy pracovných vzťahov členov JRD* rozoberá J. Kolesár predovšetkým pojem pracovných vzťahov členov JRD. Tieto vzťahy kvalifikuje ako spoločenské vzťahy, ktoré vznikajú pri spoločnom pracovnom procese v JRD a ktoré tvoria základ členského pomeru v JRD. Veľká pozornosť je v tejto kapitole venovaná už mnoho rokov otvorenej a dosiaľ neuzatvorenej problematike, t.j. či pracovné vzťahy členov JRD majú upravovať normy pracovného práva alebo normy poľnohospodárskeho družstev-

níctva. Sám autor jednoznačne zastáva a aj zdôvodňuje svoje stanovisko, že pracovné vzťahy členov JRD, vzhľadom na osobitosti vyplývajúce z družstevného socialistického vlastníctva, členského pomeru v JRD ako aj vzhľadom na charakter práce v JRD majú byť upravené normami poľnohospodárskeho družstevníctva. Súčasne s týmto stanoviskom J. Kolesár správne konštatuje, že obe doteraz existujúce právne úpravy sa budú postupne stále viac zblížovať, a to v závislosti od postupného vyrovnávania poľnohospodárskej výroby s priemyselnou výrobou, ako aj v dôsledku odstraňovania rozdielov medzi štátnym socialistickým vlastníctvom a družstevným socialistickým vlastníctvom. Autor správne uvádza, že základom zblížovania pracovných vzťahov členov JRD a pracovnoprávných vzťahov sú ekonomické podmienky, mechanizácia poľnohospodárstva, špecializácia poľnohospodárskej výroby, zvyšovanie kvalifikácie pracujúcich v poľnohospodárstve a čoraz väčšie uplatňovanie výtvarných vedy a techniky v poľnohospodárskej výrobe.

V tejto kapitole sa autor zaoberá aj otázkou platnosti pracovnoprávných predpisov, konkrétne Zákonníka práce, pre pracovné vzťahy členov JRD. Pri rozbere tejto problematiky správne vychádza z ustanovenia § 3 Zákonníka práce, podľa ktorého sa pracovné vzťahy členov JRD posudzujú podľa ZP, len pokiaľ to tento zákonník výslovne ustanovuje, alebo pokiaľ to určujú osobitné

predpisy alebo stanovy. V tejto súvislosti sa však žiadalo nielen vymenovať okruh tých častí Zákonníka práce, ktoré sa vzťahujú na pracovné vzťahy JRD na základe ustanovenia samotného zákonníka, ale bolo žiaduce vymenovať aj tie ustanovenia Zákonníka práce, ktoré sa na členov JRD vzťahujú na základe predpisov poľnohospodárskeho družstevníctva. To sa týka tých JRD, ktoré overujú, prípadne budú overovať jednotnú sústavu odmeňovania za prácu, ako aj tých JRD, ktoré síce túto sústavu zatiaľ neoverujú, avšak ktoré môžu prevziať niektoré ďalšie ustanovenia Zákonníka práce do svojich stanov so súhlasom OPS. Vzhľadom na praktické použitie recenzovanej publikácie v riadiacich orgánoch poľnohospodárstva ako aj v samotných JRD bolo potrebné rozobrať aj uvedenú problematiku vyplývajúcu z ustanovení §§ 41 a 43 nariadenia vlády ČSSR č. 138/1975 Zb., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o poľnohospodárskom družstevníctve.

Tretia kapitola *Súčasná právna úprava členských pracovných vzťahov v JRD* sa zaoberá predovšetkým vznikom a zánikom členstva v JRD a v súvislosti s tým aj s pracovnými vzťahmi v JRD. Autor zdôrazňuje, že členstvo v JRD je dôležitou právnou skutočnosťou pre existenciu pracovných vzťahov v JRD, ktoré sú v súčasnom období vývoja jedným z najdôležitejších prvkov členského pomeru v JRD. V ďalšej časti hodnotí autor prínos novej právnej úpravy, ktorá zaviedla nový prvok do poľnohospodárskeho družstevníctva — dohody o pracovných podmienkach. Správne zdôrazňuje, že tieto dohody, ktoré nemožno stotožňovať s pracovnými zmluvami sú dôležitým činiteľom pri upevňovaní právnej istoty členov JRD na úseku zabezpečovania ich práce v družstvách ako aj pri odstraňovaní rozdielov medzi právnou úpravou pracovných vzťahov členov JRD a pracovnoprávnou úpravou.

V ďalších častiach tejto kapitoly venuje autor pozornosť jednotlivým formám zániku členstva v JRD ako aj učebnému pomeru v JRD.

V štvrtej kapitole *Pracovný čas a pracovná disciplína v JRD* autor na úvod rozoberá právnú úpravu pracovného času v JRD. Pri rozbere tejto problematiky sa autor dopustil určitej nepresnosti, keď na str. 62 tvrdí, že úprava pracovného času v JRD sa spravuje podľa noriem poľnohospodárskeho družstevníctva a ďalej, že stanovenie pracovného času je závislé iba od

miestnych podmienok a ročných období. Tu treba objektívne vychádzať z ustanovení §§ 41 ods. 1 a § 43 nariadenia vlády ČSSR č. 138/1975 Zb. Podľa prvého citovaného ustanovenia sa na tie JRD, ktoré overujú jednotnú sústavu odmeňovania za prácu v JRD, vzťahujú aj ustanovenia Zákonníka práce o pracovnom čase a to nielen o jeho dĺžke, ale aj o jeho rozvrhnutí, o kratšom pracovnom čase a pod. (ku koncu roku 1977 to bola asi polovica JRD v ČSSR). Na základe ďalšieho ustanovenia môžu ustanovenia o pracovnom čase prevziať do Zákonníka práce do svojich stanov aj tie JRD, ktoré síce zatiaľ jednotnú sústavu odmeňovania za prácu neoverujú, za predpokladu, že im k tomu dá súhlas príslušná OPS.

Značnú pozornosť sústredil autor aj na právnú úpravu dovolenky na zotavenie v JRD a na družstevnú a pracovnú disciplínu. Plne možno súhlasiť s autorovým názorom, že dodržiavanie družstevnej a tým aj pracovnej disciplíny závisí v značnej miere od správnej výchovnej činnosti družstiev a od toho, aké podmienky vytvárajú pre prácu a ďalšiu činnosť členov JRD. Súčasná právna úprava družstevnej disciplíny a kárneho konania v JRD sú tiež presvedčivým dôkazom postupného zblížovania právnej úpravy pracovných vzťahov členov JRD s pracovnoprávnou úpravou, čo v závere tejto kapitoly zdôrazňuje aj autor recenzovanej publikácie.

V piatej kapitole *Ochrana zdravia a bezpečnosť pri práci v JRD* prechádza autor od počiatkov právnej úpravy na tomto úseku až k dnešnej právnej úprave. Rozoberá jednotlivé princípy ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci v JRD, tak ako vyplývajú zo Zákonníka práce, ktorý je pre túto oblasť záväzný, čo teda znamená, že členovia JRD majú v súčasnosti na tomto úseku rovnaké práva a povinnosti ako pracujúci v pracovnom pomere.

Šiesta kapitola *Sociálne zabezpečenie v JRD* je najobsiahlejšou kapitolou recenzovanej publikácie. V nej autor venuje pozornosť zložitému vývoju, ktorý v oblasti sociálneho zabezpečenia objektívne existuje. Podrobne popisuje jednotlivé formy sociálneho zabezpečenia, ako aj pôsobnosť JRD v tomto smere. Z tohto pohľadu sa zaoberá úlohami sociálnej komisie ako orgánu JRD pri priznávaní dávok sociálneho zabezpečenia.

V siedmej kapitole *Zbližovanie právnej úpravy pracovných vzťahov členov JRD a ostatných pracujúcich na úseku kooperácie* hodnotí J. Kolesár súčasný

stav na úseku kooperačných vzťahov v poľnohospodárstve. Poukazuje na existujúce rozdiely pri vymedzovaní pojmu kooperácia. V tejto súvislosti uvádza, že zatiaľ čo v ekonomickej oblasti má tento pojem už ustálený obsah, v právnej terminológii nie je ešte obsah kooperačných vzťahov presne ustálený. Na tomto mieste vyslovuje aj sám autor svoju definíciu kooperácie, ktorou rozumie „plánovitú deľbu práce a spoluprácu jednotlivých subjektov (socialistických organizácií) za účelom dosiahnutia lepších výsledkov, a to nielen na úseku výroby, ale aj na úseku sociálnokultúrnych potrieb“. Pokiaľ ide o autorovo konštatovanie, že pri kooperačných vzťahoch majú JRD dodržiavať niektoré zásady družstevníctva, treba ho doplniť, že táto právna úprava obsahuje aj ďalšie zásady kooperačných vzťahov v poľnohospodárstve. Sú to napr. zásady vzájomnej ekonomickej výhodnosti účastníkov kooperácie, písomnosti, rovnosti účastníkov a pod. Obsahom tejto kapitoly je po-

merne obsiahly rozbor jednotlivých foriem kooperačných vzťahov v našom poľnohospodárstve, či už ide o kooperačné združenia, alebo spoločné poľnohospodárske podniky. Autor neobíšiel ani otázku pracovných vzťahov vznikajúcich v súvislosti s existenciou spoločných poľnohospodárskych podnikov. V závere tejto kapitoly je stručná charakteristika kooperačných vzťahov v poľnohospodárstve niektorých socialistických krajín.

Recenzovaná publikácia J. Kolesára je značným prínosom v oblasti pracovnoprávných vzťahov v JRD, ktorá svojím podielom prispela k zaplneniu medzery v spracovaní tejto oblasti, a to aj s prihliadnutím na novú právnu úpravu od roku 1976. Prednosťou práce je aj skutočnosť, že sa autor neobmedzuje iba na konštatovanie nedostatkov, ale na mnohých miestach prichádza aj s vlastnými návrhmi a podnetmi. Okrem teórie je publikácia prínosom aj pre prax, a to najmä v orgánoch štátneho riadenia poľnohospodárstva a v samotných JRD.

JUDr. Richard Rapanl, Právnická fakulta UK, Bratislava

OBSAH

Gubin J.: Organizačně výrobní struktury zemědělsko-průmyslových seskupení v SSSR	369
Jegereva L. I.: Výrobně ekonomické vztahy zemědělství v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu	379
Horváth E.: Riešenie vzťahov medzi činnosťami a organizačnou štruktúrou v koncentracii a špecializácii poľnohospodárskych podnikov	389
Burian J.: Príspevek k hodnotení procesu koncentrace a špecializace zemědělství v ČSSR	397
Mainzer F.: Zemědělské zásobování a nákup ve výstavbě a vývoji socialistického zemědělství	407

Ze zahraničí

Orlovskaja S. K.: Struktura a hlavní směry výzkumů ve Vsesvazovém výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky	417
---	-----

Recenze

Michaj N. G., Oštádal V.: Specializace, kooperace a zemědělsko-průmyslová integrace v Moldavské SSR	421
Pič J.: Zemědělsko-průmyslová kombinace	424
Rapant R., Kolesár J.: Zbližovanie právnej úpravy pracovných vzťahov členov JRD a pracovnoprávných vzťahov	426

Priloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Půdní fond a jeho využití — Rozvoj obilnářství podle krajů a výrobních oblastí)

СОДЕРЖАНИЕ

Губин Я.: Организационно-производственные структуры агро-промышленных формирований в СССР	369
Егерева Л. И.: Производственно-экономические связи сельского хозяйства в системе агро-промышленного комплекса	379
Горват Е.: Решения отношений между деятельностью и организационной структурой в концентрации и специализации сельскохозяйственных предприятий	389
Буриан Я.: Статья об оценке процесса концентрации и специализации сельского хозяйства в ЧССР	397
Майнзер Ф.: Сельскохозяйственное снабжение и заготовка в строительстве и развитии социалистического сельского хозяйства	407

Из-за рубежа

Орловская С. К.: Структура и основные направления исследований Всесоюзного научно-исследовательского института экономики сельского хозяйства	417
--	-----

Рецензии

Михай Н. Г., Оштядал В.: Специализация, кооперация и агро-промышленная интеграция в Молдавской ССР	421
Пич Я.: Агро-промышленная комбинация	424
Рапант Р., Колесар Я.: Сближение правового урегулирования рабочих отношений членов ЕСХК и рабочеправовых отношений	426

Приложение

Статистические обзоры о чехословацком и зарубежном сельском хозяйстве (Земельный фонд и его использование — Развитие зернового хозяйства согласно районам и производственным областям)

CONTENTS

Gubin J.: Organization-production Structures of Agro-industrial Agglomerations in the USSR	369
Jegereva L. I.: Production and Economic Relations of Agriculture within the Agro-industrial Complex	379
Horváth E.: Solution of Relationships of Activities and Organization Structure in the Concentration and Specialization of Agricultural Enterprises	389
Burian J.: An Evaluation of the Process of Concentration and Specialization of Agriculture in the CSSR	397
Mainzer F.: Agricultural Supply and Purchase in the Course of Building and Development of Socialist Agriculture	407

From abroad

Orlovskaja S. K.: The Structure and the Main Trends of Research in the All-Union Research Institute for Economics of Agriculture	417
--	-----

Reviews

Michaj N. G., Ošťádal V.: Specialization, Cooperation and Agro-industrial Integration in the Moldavian SSR	421
Piň J.: Agro-industrial Combination	424
Rapant R., Kolesár J.: Bringing the Legal Regulation of Labour Relations of Co-operative Farm Members close to Labour-law Relations	426

Supplement

Statistical Surveys of Agriculture in Czechoslovakia and Abroad (The Land Fund and its Use — Development of Cereal-growing according to Administrative Regions and Regions of Production)	
---	--

INHALT

Gubin J.: Organisations-und Produktionsstrukturen der Agrar-Industrie-Vereinigungen in der UdSSR	369
Jegereva L. I.: Produktions-ökonomische Beziehungen der Landwirtschaft im Rahmen des Agrar-Industrie-Komplexes	379
Horváth E.: Lösung der Beziehungen zwischen den Tätigkeiten und der Organisationsstruktur in der Konzentration und Spezialisierung der landwirtschaftlichen Betriebe	389
Burian J.: Beitrag zur Bewertung des Konzentrations- und Spezialisierungsprozesses der Landwirtschaft der CSSR	397
Mainzer F.: Landwirtschaftliche Versorgung und Einkauf im Aufbau und in der Entwicklung der sozialistischen Landwirtschaft	407

Vom Ausland

Orlovskaja S. K.: Struktur und Grundrichtungen der Forschung im Gesamtsowjetischen Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft	417
---	-----

Rezensionen

Michaj N. G., Ošťádal V.: Spezialisierung, Kooperation und Agrar-Industrie-Integration in der Moldauischen SSR	421
Piň J.: Agrar-Industrie-Kombination	424
Rapant R., Kolesár J.: Die Annäherung der Rechtsregelung der Arbeitsbeziehungen der LPG-Mitglieder und der arbeitsrechtlichen Beziehungen	426

Beilage

Statistische Übersichten über tschechosl. und ausländische Landwirtschaft (Bodenfonds und seine Ausnutzung — Entwicklung des Getreideanbaus nach den Bezirken und Produktionstypen)	
---	--

Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS — ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Lze též objednat u každé pošty i poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — expedice tisku, oddělení vývozu tisku, Jindřišská ulice 14, 110 00 Praha 1. Vytiskl TISK, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, 737 36 Český Těšín.

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o československém a zahraničním zemědělství

PŘÍLOHA ČÍSLA 6 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

ČÍSLO

5-6

1979

PŮDNÍ FOND A JEHO VYUŽITÍ
ROZVOJ OBILNÁŘSTVÍ PODLE KRAJŮ
A VÝROBNÍCH OBLASTÍ

Bilance půdy (stav koncem roku)

tis ha

Rok	Celková výměra	V tom								
		zemědělská půda	z toho					nezemě- dělská půda	z toho	
			orná půda	chmelnice	vinice	louky	pastviny		lesní půda	rybníky
ČSSR										
1960	12 787	7 323	5 131	9	24	1 079	821	5 460	4 372	52
1970	12 788	7 093	4 998	9	34	966	795	5 693	4 455	54
1975	12 788	7 004	4 908	11	41	906	841	5 784	4 506	53
1976	12 788	6 990	4 907	11	43	890	842	5 798	4 511	53
1977	12 788	6 976	4 907	12	43	876	841	5 812	4 515	53
1978	12 788	6 952	4 891	12	45	866	840	5 836	4 525	53
ČSR										
1960	7 889	4 573	3 370	9	7	697	302	3 316	2 581	51
1970	7 890	4 465	3 315	9	10	639	289	3 425	2 607	52
1975	7 890	4 444	3 316	10	12	615	286	3 446	2 613	51
1976	7 890	4 436	3 323	10	13	604	282	3 454	2 614	51
1977	7 890	4 282	3 327	11	13	594	280	3 462	2 616	51
1978	7 890	4 412	3 316	11	14	588	280	3 478	2 619	51
SSR										
1960	4 898	2 754	1 761	0	17	382	519	2 144	1 791	1
1970	4 898	2 628	1 683	0	24	327	504	2 270	1 848	2
1975	4 898	2 560	1 592	1	29	291	555	2 338	1 893	2
1976	4 898	2 554	1 584	1	30	286	560	2 344	1 897	2
1977	4 898	2 548	1 580	1	30	282	561	2 350	1 899	2
1978	4 898	2 540	1 575	1	31	278	560	2 358	1 906	2

Území, kraj	Země- dělská půda	Z toho					Nezemě- dělská půda
		orná půda	chmel- nice	vinice	louky	pastviny	
ČSSR	6 952	4 891	12	45	866	840	5 836
ČSR	4 412	3 316	11	14	588	280	3 478
SSR	2 540	1 575	1	31	278	560	2 358
Hlavní město Praha	20	14	—	0	0	0	22
Středočeský	689	577	4	0	49	22	403
Jihočeský	593	416	—	—	128	34	521
Západočeský	534	365	0	—	101	51	554
Severočeský	405	283	6	0	58	35	380
Východočeský	682	500	—	0	117	33	466
Jihomoravský	919	748	0	14	73	43	590
Severomoravský	570	413	1	—	62	62	542
Západoslovenský	985	828	1	23	41	48	527
Středoslovenský	778	320	—	4	155	276	1 002
Východoslovenský	777	427	0	4	82	236	829

Struktura zemědělské půdy podle krajů k 1. 1. 1979 v %

Území, kraj	Země- dělská půda	Z toho				
		orná půda	chmel- nice	vinice	louky	pastviny
ČSSR	100,0	70,4	0,2	0,7	12,5	12,1
ČSR	100,0	75,2	0,3	0,3	13,3	6,3
SSR	100,0	62,0	0,0	1,2	10,9	22,0
Hlavní město Praha	100,0	70,0	—	0,0	0,0	0,0
Středočeský	100,0	83,7	0,6	0,0	7,1	3,2
Jihočeský	100,0	70,2	—	—	21,6	5,7
Západočeský	100,0	68,4	0,0	—	18,9	9,6
Severočeský	100,0	69,9	1,5	8,6	14,3	8,6
Východočeský	100,0	73,3	—	0,0	23,4	6,6
Jihomoravský	100,0	81,4	0,0	1,5	7,9	4,7
Severomoravský	100,0	72,5	0,2	—	10,9	10,9
Západoslovenský	100,0	84,1	0,1	2,3	4,2	4,9
Středoslovenský	100,0	41,4	—	0,5	19,9	35,5
Východoslovenský	100,0	55,0	0,0	0,5	10,6	30,4

Skupina plodin	1970	1975	1976	1977	1978
ČSSR					
Osevní plocha celkem	5 046 382	4 993 422	4 952 742	4 956 399	4 945 192
Z toho:					
obiloviny	2 613 256	2 734 383	2 723 939	2 732 500	2 734 469
luštěniny na zrno	53 376	99 693	106 298	96 849	106 840
pícniny na orné půdě	1 577 214	1 409 897	1 393 989	1 386 441	1 371 681
brambory	337 778	251 415	240 173	236 859	221 448
cukrovka	178 240	217 463	214 191	215 860	217 915
řepka	34 589	63 424	63 327	72 922	78 903
ČSR					
Osevní plocha celkem	3 342 572	3 350 404	3 346 617	3 356 162	3 351 635
Z toho:					
obiloviny	1 709 682	1 834 628	1 823 453	1 818 764	1 826 225
luštěniny na zrno	40 205	65 479	69 883	64 227	72 424
pícniny na orné půdě	1 062 845	966 847	981 240	994 662	975 626
brambory	229 301	165 978	158 807	155 243	146 819
cukrovka	130 836	156 109	154 628	156 177	157 942
řepka	23 568	43 579	44 493	49 368	52 470
SSR					
Osevní plocha celkem	1 703 810	1 643 018	1 606 125	1 600 237	1 593 557
Z toho:					
obiloviny	903 574	899 755	900 486	913 736	908 244
luštěniny na zrno	17 171	34 214	36 415	32 622	34 416
pícniny na orné půdě	514 369	443 050	412 749	391 779	396 055
brambory	108 477	85 437	81 366	81 616	74 629
cukrovka	47 404	61 354	59 563	59 683	59 974
řepka	11 021	19 845	18 834	23 554	26 433

Podíl osevních ploch vybraných skupin plodin na celkové osevní ploše v %

Skupina plodin	1970	1975	1976	1977	1978
ČSSR					
Obiloviny	51,8	54,8	54,9	55,1	55,3
Luštěniny	1,1	2,0	2,1	2,0	2,2
Picniny na orné půdě	15,7	28,2	28,1	28,0	27,7
Brambory	31,3	5,0	4,8	4,8	4,5
Cukrovka	3,5	4,4	4,3	4,4	4,4
Řepka	0,7	1,3	1,3	1,5	1,6
ČSR					
Obiloviny	51,1	54,8	54,5	54,2	54,5
Luštěniny	1,2	2,0	2,1	1,9	2,2
Picniny na orné půdě	31,8	28,9	29,3	29,6	29,1
Brambory	6,7	5,0	4,7	4,6	4,4
Cukrovka	3,9	4,7	4,6	4,7	4,7
Řepka	0,7	1,3	1,3	1,5	1,6
SSR					
Obiloviny	53,0	54,8	56,1	57,1	57,0
Luštěniny	1,0	2,1	2,3	2,0	2,2
Picniny na orné půdě	30,2	27,0	25,7	24,5	24,9
Brambory	6,4	5,2	5,1	5,1	4,7
Cukrovka	2,8	3,7	3,7	3,7	3,8
Řepka	0,6	1,2	1,2	1,5	1,7

Osevní plochy hlavních zemědělských plodin k 1. 5. 1978

v ha

Území	Obiloviny celkem	Z toho				Luskoviny na zrno	Zrniny celkem
		pšenice	žito	ječmen	kukuřice na zrno		
ČSSR	2 734 470	1 274 244	186 658	919 457	202 295	106 839	2 841 309
ČSR	1 826 226	835 972	148 511	675 460	31 190	72 424	1 898 650
SSR	908 244	438 272	38 147	243 997	171 105	34 415	942 659
Hlavní město Praha	6 256	3 877	—	2 357	—	2	6 258
Středočeský	317 387	153 308	11 950	136 130	2 572	12 237	329 624
Jihočeský	230 330	84 523	36 546	80 047	—	7 849	238 179
Západočeský	200 421	90 212	21 204	66 417	—	8 379	208 800
Severočeský	154 215	68 803	18 327	50 992	200	7 210	161 425
Východočeský	273 575	117 244	26 641	101 417	1 423	12 045	285 619
Jihomoravský	420 565	208 173	22 128	149 224	24 708	16 209	436 774
Severomoravský	223 478	109 832	11 716	88 876	2 287	8 493	231 971
Západoslovenský	507 654	235 161	11 675	121 041	136 212	13 100	520 754
Středoslovenský	169 236	85 352	11 833	53 671	10 392	9 646	178 882
Východoslovenský	231 354	117 759	14 639	69 285	24 501	11 669	243 023

Osevní plochy hlavních zemědělských plodin podle stavu k 1. 5. 1978

Území	Brambory celkem	Pšeniny na orné půdě	Z toho	Olejniny	Cukrovka technická	Zelenina
			viceleté			
ČSSR	221 448	1 371 681	752 091	108 474	217 915	64 902
ČSR	146 819	975 626	535 536	63 028	157 942	35 556
SSR	74 629	396 055	216 555	45 446	59 973	29 346
Hlavní město Praha	71	4 644	2 295	3	119	291
Středočeský	17 687	161 598	81 170	10 535	45 380	7 278
Jihočeský	33 963	130 429	78 124	6 191	130	1 008
Západočeský	15 184	128 536	60 953	10 961	—	964
Severočeský	5 217	85 762	41 699	6 117	13 782	3 943
Východočeský	22 279	144 451	84 839	8 425	27 822	4 680
Jihomoravský	33 132	198 807	109 002	9 987	46 026	11 507
Severomoravský	19 286	121 399	77 454	10 809	23 673	5 885
Západoslovenský	11 254	203 360	98 781	23 435	46 870	19 108
Středoslovenský	33 380	81 688	52 254	5 316	5 346	4 452
Východoslovenský	29 995	111 007	65 520	16 695	7 757	5 786

Struktura osevních ploch v roce 1978

v %

IIA

Plodina	ČSSR			ČSR			SSR		
	struktura v % z			struktura v % z			struktura v % z		
	celkové osevní plochy	skupiny plodin		celkové osevní plochy	skupiny plodin		celkové osevní plochy	skupiny plodin	
Obiloviny celkem	55,3	100,0	96,2	54,5	100,0	96,2	57,0	100,0	96,3
Pšenice	25,8	46,6	44,8	24,9	45,8	44,0	27,5	48,3	46,5
Žito	3,8	6,8	6,6	4,4	8,1	7,8	2,4	4,2	4,0
Ječmen	18,6	33,6	32,4	20,2	37,0	35,6	15,3	26,9	25,9
Oves	3,1	5,5	5,3	4,0	7,4	7,1	1,0	1,7	1,7
Kukuřice na zrno	4,1	7,4	7,1	0,9	1,7	1,6	10,7	18,8	18,2
Ostatní obiloviny	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Luskoviny na zrno celkem	2,2	100,0	3,8	2,2	100,0	3,8	2,2	100,0	3,7
Luskoviny jedlé	0,4	17,7	0,7	0,2	10,4	0,4	0,7	33,1	1,2
Luskoviny krmné	1,8	82,3	3,1	1,9	89,6	3,4	1,4	66,9	2,4
Zrny celkem	57,5	×	100,0	56,6	×	100,0	59,2	×	100,0
Brambory celkem	4,5	100,0	×	4,4	100,0	×	4,7	100,0	×
Brambory rané	0,3	6,9	×	0,3	7,4	×	0,3	6,0	×

Struktura osevních ploch v roce 1978

v %

VII

Plodina	ČSSR			ČSR			SSR		
	struktura v % z			struktura v % z			struktura v % z		
	celkové osevní plochy	skupiny plodin		celkové osevní plochy	skupiny plodin		celkové osevní plochy	skupiny plodin	
Pícniny na orné půdě celkem	27,7	100,0	×	29,1	100,0	×	24,9	100,0	×
Jednoleté pícniny	12,5	45,2	100,0	13,1	45,1	100,0	1,3	45,3	100,0
Kukuřice a její směsi na zeleno a siláž	9,1	32,7	72,4	9,1	31,4	69,5	8,9	35,9	79,3
Jarní a ozimé směsky	3,0	10,9	24,0	3,5	12,0	26,5	2,0	8,1	17,9
Víceleté pícniny	15,2	54,8	100,0	16,0	54,9	100,0	13,6	54,7	100,0
Jetel červený dvousečný	4,2	15,2	27,7	4,7	16,1	29,4	3,2	12,9	23,6
Vojtěška	4,4	15,7	28,7	3,8	13,1	23,9	5,5	22,2	40,6
Jetelo a vojtěškotravní směsi	3,3	11,8	21,5	4,0	13,9	25,2	1,6	6,6	12,1
Olejníny	2,2	×	×	1,9	×	×	2,9	×	×
Přádné rostliny	0,7	×	×	0,9	×	×	0,6	×	×
Cukrovka	4,4	×	×	4,7	×	×	3,8	×	×
Zelenina celkem	1,3	×	×	1,1	×	×	1,8	×	×

Vývoj sklizní a hektarových výnosů obilovin

Území, kraj	1970	1975	1976	1977	1978
sklizeň v tis. t					
ČSSR	7 204	9 283	9 166	10 309	10 948
ČSR	4 710	5 934	5 733	6 737	7 289
SSR	2 494	3 349	3 433	3 572	3 659
Hlavní město Praha	8	22	20	29	27
Středočeský	924	1 038	961	1 238	1 311
Jihočeský	539	689	592	775	891
Západočeský	468	633	448	709	697
Severočeský	359	483	356	487	541
Východočeský	718	888	984	1 015	1 108
Jihomoravský	1 122	1 574	1 496	1 719	1 875
Severomoravský	572	607	876	765	839
Západoslovenský	1 619	2 348	2 131	2 229	2 363
Středoslovenský	403	449	563	520	563
Východoslovenský	472	552	739	753	733
hektarový výnos v t					
ČSSR	2,77	3,43	3,49	3,85	4,15
ČSR	2,77	3,26	3,23	3,76	4,10
SSR	2,78	3,76	4,01	4,03	4,26
Hlavní město Praha	3,53	3,19	3,06	4,47	4,30
Středočeský	3,04	3,25	3,08	4,01	4,23
Jihočeský	2,55	3,05	2,67	3,41	3,93
Západočeský	2,45	3,15	2,31	3,55	3,66
Severočeský	2,42	3,13	2,34	3,28	3,70
Východočeský	2,91	3,26	3,69	3,75	4,10
Jihomoravský	2,85	3,80	3,75	4,20	4,58
Severomoravský	2,77	2,73	3,98	3,48	3,83
Západoslovenský	3,38	4,71	4,47	4,68	4,92
Středoslovenský	2,20	2,60	3,42	3,12	3,52
Východoslovenský	2,00	2,53	3,45	3,30	3,34

Vývoj sklizní a hektarových výnosů pšenice

Území, kraj	1970		1975		1978	
	sklizeň tis. t	hektarový výnos t	sklizeň tis. t	hektarový výnos t	sklizeň tis. t	hektarový výnos t
ČSSR	3 174	2,95	4 202	3,57	5 601	4,41
ČSR	2 107	3,00	2 741	3,40	3 633	4,36
SSR	1 067	2,85	1 461	3,94	1 968	4,50
Hlavní město Praha	4	3,63	13	3,11	17	4,39
Středočeský	464	3,28	516	3,25	680	4,47
Jihočeský	185	2,84	260	3,10	347	4,12
Západočeský	200	2,80	276	3,23	359	3,99
Severočeský	193	2,70	242	3,31	274	4,01
Východočeský	329	3,17	373	3,30	505	4,32
Jihomoravský	485	2,89	765	4,06	1 000	4,81
Severomoravský	247	3,06	296	3,00	451	4,12
Západoslovenský	670	3,22	1,117	4,55	1 227	5,22
Středoslovenský	179	2,59	182	2,88	323	3,83
Východoslovenský	218	2,23	162	2,62	418	3,55

Vývoj sklizní a hektarových výnosů žita

IX

Území, kraj	1970		1975		1978	
	sklizeň tis. t	hektarový výnos t	sklizeň tis. t	hektarový výnos t	sklizeň tis. t	hektarový výnos t
ČSSR	454	2,07	530	2,79	630	3,40
ČSR	396	2,13	463	2,83	510	3,47
SSR	58	1,73	67	2,54	120	3,15
Hlavní město Praha	0	2,50	—	—	—	—
Středočeský	62	2,21	44	2,84	45	3,72
Jihočeský	95	2,22	114	2,84	130	3,59
Západočeský	72	2,25	63	2,85	67	3,24
Severočeský	29	1,82	54	2,73	53	2,96
Východočeský	58	2,20	80	2,90	94	3,54
Jihomoravský	56	2,02	79	3,16	87	3,95
Severomoravský	24	1,89	29	2,21	34	2,92
Západoslovenský	20	1,89	32	2,79	41	3,55
Středoslovenský	17	1,73	18	2,50	37	3,14
Východoslovenský	21	1,59	17	2,22	42	2,85

Vývoj sklizní a hektarových výnosů ječmene

Území, kraj	1970		1975		1978	
	sklizeň tis. t	hektarový výnos t	sklizeň tis. t	hektarový výnos t	sklizeň tis. t	hektarový výnos t
ČSSR	2 280	2,84	3 114	3,20	3 642	4,02
ČSR	1 489	3,01	2 134	3,34	2 671	4,02
SSR	791	2,58	980	3,33	971	4,02
Hlavní město Praha	3	3,51	8	3,34	10	4,17
Středočeský	310	3,21	419	3,33	546	4,05
Jihočeský	131	2,73	204	3,17	312	3,92
Západočeský	105	2,45	203	3,23	205	3,35
Severočeský	97	2,62	143	3,16	187	3,78
Východočeský	201	3,27	318	3,35	415	4,12
Jihomoravský	411	3,14	589	3,63	671	4,52
Severomoravský	231	2,98	250	2,61	323	3,69
Západoslovenský	484	3,23	534	4,14	595	4,91
Středoslovenský	140	2,11	192	2,45	170	3,28
Východoslovenský	167	1,86	254	2,26	206	3,01

Hektarové výnosy a sklizeň pšenice celkem

ČSSR

Výrobní oblast	1970			1978		
	sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t	sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t
Oblasti celkem	3 174	100,0	2,95	5 601	100,0	4,41
Kukuřičná	741	23,3	3,04	1 377	24,6	4,90
Řepařská	1 260	39,7	3,28	1 999	35,7	4,69
Bramborářská	874	27,6	2,77	1 652	29,5	4,12
Bramborářsko-ovesná	216	6,8	2,29	382	6,8	3,69
Horská	83	2,6	2,06	191	3,4	3,26

Hektarové výnosy a sklizeň žita

ČSSR

Výrobní oblast	1970			1978		
	Sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t	sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t
Oblasti celkem	454	100,0	2,07	630	100,0	3,40
Kukuřičná	22	4,9	1,95	30	4,8	3,46
Řepařská	51	11,2	2,19	61	9,7	3,46
Bramborářská	228	50,2	2,21	255	40,4	3,52
Bramborářsko-ovesná	102	22,5	1,94	175	27,8	3,46
Horská	51	11,2	1,74	109	17,3	3,03

Výrobní oblast	1970			1978		
	Sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t	sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t
Oblasti celkem	2 280	100,0	2,84	3 642	100,0	4,02
Kukuřičná	495	21,7	3,06	592	16,3	4,68
Řepařská	855	37,5	3,22	1 230	33,8	4,30
Bramborářská	571	25,0	2,73	1 157	31,8	3,85
Bramborářsko-ovesná	198	8,7	2,46	406	11,0	3,84
Horská	161	7,1	1,90	257	7,1	2,94

Hektarové výnosy a sklizeň ovsa

Výrobní oblast	1970			1978		
	sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t	sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t
Oblasti celkem	776	100,0	2,07	454	100,0	3,45
Kukuřičná	24	3,1	2,07	10	2,2	3,60
Řepařská	134	17,3	2,41	51	11,2	3,58
Bramborářská	339	43,7	2,21	221	48,7	3,62
Bramborářsko-ovesná	160	20,6	2,02	110	24,2	3,53
Horská	119	15,3	1,60	62	13,7	2,76

Hektarové výnosy a sklizeň kukuřice na zrno

ČSSR

Výrobní oblast	1970			1978		
	Sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t	sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t
Oblasti celkem	513	100,0	4,09	619	100,0	4,30
Kukuřičná	444	86,6	4,22	542	87,6	4,33
Řepařská	55	10,7	3,64	65	10,4	4,13
Bramborářská	12	2,3	2,87	10	1,6	3,95
Bramborářsko-ovesná	2	0,4	2,48	1	0,2	4,22
Horská				1	0,2	3,08

Hektarové výnosy a sklizeň obilovin celkem

ČSSR

Výrobní oblast	1970			1978		
	sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t	sklizeň v tis. t	podíl VO na sklizni celkem v %	hektarový výnos v t
Oblasti celkem	7 204	100,0	2,77	10 948	100,0	4,15
Kukuřičná	1 731	24,0	3,23	2 551	23,3	4,68
Řepařská	2 355	32,7	3,17	3 407	31,1	4,48
Bramborářská	2 025	28,1	2,58	3 296	30,1	3,93
Bramborářsko-ovesná	678	9,4	2,21	1 073	9,8	3,69
Horská	415	5,8	1,81	621	5,7	3,03

Trídění závodů pěstujících obiloviny a jejich sklizeň podle dosaženého hektarového výnosu v roce 1978 (socialistický sektor)

ČSSR

Skupina dosaženého hektarového výnosu v t	Výrobní oblasti celkem			VO kukuřičná			VO řepařská		
	Počet závodů	celková sklizeň v tis. t	hektarový výnos v t	počet závodů	celková sklizeň v tis. t	hektarový výnos v t	počet závodů	celková sklizeň v tis. t	hektarový výnos v t
do 3,05	411	545	2,62	19	13	2,84	43	24	2,85
3,06—3,45	262	808	3,28	17	92	3,34	29	156	3,31
3,46—3,85	400	1 456	3,67	41	156	3,69	68	261	3,68
3,86—4,65	880	4 178	4,23	124	683	4,29	263	1 322	4,31
4,66—5,05	344	1 804	4,86	77	535	4,87	164	864	4,88
5,06 a více	303	1 759	5,40	129	942	5,47	127	675	5,35
Celkem	2 600	10 550	4,16	407	2 421	4,69	694	3 302	4,48

Skupina dosaženého hektarového výnosu v t	VO bramborářská			VO bramborářsko-ovesná			VO horská		
	Počet závodů	celková sklizeň v tis. t	hektarový výnos v t	počet závodů	celková sklizeň v tis. t	hektarový výnos v t	počet závodů	celková sklizeň v tis. t	hektarový výnos v t
do 3,05	121	145	2,66	71	133	2,64	157	231	2,56
3,06—3,45	91	286	3,26	63	156	3,31	62	118	3,24
3,46—3,85	174	701	3,68	70	222	3,64	47	115	3,60
3,86—4,65	345	1 617	4,16	115	459	4,23	33	96	4,00
4,66—5,05	84	349	4,83	15	54	4,80	4	2	4,71
5,06 a více	39	127	5,24	8	16	5,24	—	—	—
Celkem	854	3 225	3,94	342	1 040	3,70	303	562	3,07